

Middelalderens kristne sultaner

- forholdet mellem Siciliens kristne konger og deres muslimske undersåtter.

Speciale udarbejdet af:

Hanne Glumsøe Bach

Historiestudiet

Aalborg Universitet

Marts 2010

Titelblad til Speciale

Specialets titel (dansk)	Middelalderens kristne sultaner - forholdet mellem Siciliens kristne konger og deres muslimske undersåtter.
Specialets titel (engelsk)	The Christian Sultans of the Middle Ages - The Relationship between Sicily's Christian Kings and Their Muslim Subjects.

Der **skal** oplyses titel på både **dansk** og **engelsk**

Hvilken studieordning følger du (sæt kryds)

Kandidat i Historie, 2003 med tillæg 2007	☒
Kandidat i Historie, 2008 – Almen Historie	☐
Kandidat i Historie, 2008 , Historie som centralfag (Gymnasielæreruddannelsen)	☐

Navn(e) på specialeskriver(e) (fulde navn og fødselsdato):	
Hanne Glumsøe Bach, 150884	
Underskrift(er):	
Vejleder: Torben K. Nielsen	
Antal sider i alt: 85	Antal enheder*): 215.648 = 79,9 sider
Ved gruppespecialer SKAL her fremgå hvem der har skrevet hvilke afsnit, samt hvilke der er fælles:	
Bilag: 3	Afleveringsdato: 15. marts 2010

*) SKAL udfyldes! 1 normalside = 2700 enheder (et bogstav, et tegn eller et mellemrum udgør alle én enhed)

Forord

Dette speciale er udarbejdet hen over vinteren 2009/2010. I den forbindelse skal der rettes en tak til vejleder Torben K. Nielsen for godt samarbejde, kyndige råd og brugbar kritik gennem specialeperioden. Der skal også rettes en tak til mine 'kontorkammerater' Lise Jørgensen og Marie Lilja Jensen for god sparring og hjælp gennem hele perioden. Endelig skal der rettes en tak til post.doc John Møller Larsen, Århus Universitet, for hjælp til litteratursøgning.

Billedet på forsiden bærer titlen "Kejser Frederik II's hof i Palermo" fra 1865. Billedet er malet af Arthur Georg von Ramberg¹ og er udstillet på Neue Pinakothek i München. Billedet viser Frederik II's hof og fremhæver de mange forskellige kulturelle udtryk, der var samlet der. Nedenstående illustration stammer fra munken Peter af Ebolis² krønike "Liber ad honorem Augusti, sive de rebus Siculis", forfattet i Palermo i det 13. århundrede. Manuskriptet findes i dag på Burgerbibliotheket i Bern. Afbilledet er den administrative institution *dīwān*, en central del af den normanniske administration. Illustrationen udtrykker de forskellige grupper af mennesker og religiøsiteter, der arbejdede ved hoffet; grækere, muslimer og latinske kristne.

Hanne Glumsøe Bach
Aalborg Universitet, marts 2010

¹ Østrigsk tegner og maler, 1819-1875.

² Italiensk munk og senere Henrik VI's hofpoet, død 1220.

Indholdsfortegnelse

INDLEDNING	4
SPECIALETS OPBYGNING.....	9
FORSKNINGSDISKUSSION	10
ANALYSE.....	16
EROBRING OG ETABLERING 1060-1101	17
EROBRINGEN AF SICILIEN	17
KORSTOG ELLER EJ?	23
ROGERS ETABLERING AF MAGTEN	24
MUSLIMERNES POSITION – NORMANNERNE OG 'ULAMĀ'	27
SAMMENFATNING.....	30
HAUTEVILLERNES ÅRHUNDREDE 1101-1189	32
ROGER II – 1101-1154.....	32
WILLIAM I – 1154-66	38
WILLIAM II – 1166-1189	41
SAMMENFATNING.....	46
HOHENSTAUFERNES – KRIG OG KAOS 1189-1300.....	47
UROLIGHEDERNE EFTER 1189	47
FREDERIK II	49
ARVEN EFTER FREDERIK OG KONGERIGETS ENDELIGT	53
SAMMENFATNING.....	54
LUCERA – EN MUSLIMSK ENKLAVE I KRISTENT LAND.....	55
ÅRSAGER TIL KOLONIENS DANNELSE OG DEPORTERINGERNE	55
POSITIV ELLER NEGATIV DEPORTERING?	58
FORHOLDET MELLEM LUCERA OG FREDERIK	60
LUCERA, KONGERNE OG PAVEMAGTEN.....	63
SAMMENFATNING.....	67
HVAD VAR MUSLIMERNES KULTURELLE UDTRYK?.....	68
HVAD ER KULTUR?	68
MUSLIMERNES KULTURELLE UDTRYK	69
KULTUREL SAMMENSMELTNING ELLER KULTUREL TVANG?	73

KONKLUSION	77
LITTERATUR.....	78
ABSTRACT	80
BILAG 1: GENEALOGISK OVERSIGT OVER SICILIENS KONGER.....	82
BILAG 2: DET SICILIANSKE KONGERIGE OG MIDDELHAVSOMRÅDET	83
KORT 1: DET SICILIANSKE KONGERIGE.....	83
KORT 2: KORT OVER MIDDELHAVSOMRÅDET	84
BILAG 3: SICILIEN I MIDDELALDEREN.....	85

Indledning

I 1867 beskrev den italienske historiker La Lumia forholdene på Sicilien i slutningen af det 12. århundrede under den normanniske konge William II:

"In Sicily one might find, all within a few miles of each other, the castle of some newly-created baron, an Arab village, an ancient Greek or Roman city and a recent Lombard colony; in one and the same town, together with the native population, there might be one quarter of Saracens or Jews, another of Franks, Amalfitans or Pisans; and among all these various peoples, there would reign that peaceful tranquillity which is born of mutual respect...The bells of a new church, the chanting of the monks in a new abbey, would mingle with cry of the muezzin from the minaret, calling the faithful to prayer. Here was the Latin Mass, modified according to the Gallican liturgy; here, the rites and ceremonies of the Greeks; here, the rules and disciplines of the Mosaic Law. The streets, squares and markets revealed a marvellous variety of costume; the turbans of the orientals, the white robes of the Arabs, the iron mail of the Norman knights; difference of habits, inclinations, celebrations, practices, appearances: infinite and continuous contrasts, which yet came together in harmony".³

La Lumia tegnede et billede præget af diversitet - men samtidig harmoni og sameksistens mellem forskellige religiøsiteter. Var det virkeligt sådan det forholdt sig på det middelalderlige Sicilien? Og hvis forholdene var sådan, hvordan kunne det lade sig gøre, i en periode hvor Europa var præget af 'islam-forskrækkelse' og korstog?⁴

Siciliens historie i middelalderen var turbulent og dynamisk. Den var præget af gentagne erobringer og såvel interne som eksterne stridigheder. I begyndelsen af det 9. århundrede var Sicilien en del af det Byzantinske Rige, men fra 827 erobrede muslimer fra området Ifrīqiya, i det nuværende Tunesien, øen.⁵ Sicilien kom herefter under muslimsk dominans frem til midten af det 11. århundrede, hvor interne stridigheder mellem forskellige muslimske fraktioner gjorde det muligt for normannerne at erobre øen.⁶ Sicilien var geografisk vigtig for muslimerne, fordi den fungerede som brohoved mellem det muslimske syd og det kristne nord. Derfor blev Sicilien udgangspunktet for muslimske plyndrings- og erobringstogter mod det sydlige Italien.⁷

³ La Lumia, *History of Sicily under William the good*, 1867, gengivet i John Julius Norwich, *The kingdom in the sun*, 1970, xi. Isidoro La Lumia, italiensk historiker med fokus på Sicilien, 1823-1879.

⁴ Bartlett, Robert, *The Making of Europe*, 1994, 10.

⁵ Watt, W. Montgomery, *The influence of Islam on Medieval Europe*, 1972, 4.

⁶ Loud, G. A., *The Age of Robert Guiscard*, 2000, 153.

⁷ Watt, 4.

Normannernes erobring af Sicilien blev en langvarig proces, der begyndte i 1061 og først sluttede i 1091. Som et led i paveskismaet i 1130'erne mellem Anaklet II og Innocens II⁸ blev Sicilien i 1130 et kongerige under den normanniske konge Roger II. Kongefamilien på Sicilien i det 11. og 12. århundrede stammede fra den normanniske Hauteville-familie, der oprindeligt kom fra Normandiet i Frankrig. Efter Tancred, den sidste normanniske konges død i 1194, overgik magten til den tysk-romerske kejserfamilie, Hohenstaufferne.⁹ Hohenstaufferne sad på magten frem til 1268, hvor Konradin tabte magten til den franske Karl af Anjou.¹⁰

De kristne kongers magtovertag på Sicilien må have haft en betydning for muslimerne på øen. Kulturmødet mellem de kristne herskere og Siciliens muslimer må have medført udviklinger og forandringer. Disse ændringer er interessante at undersøge ud fra to perspektiver: Først og fremmest kan man forestille sig, at mødet mellem muslimerne og normannerne skabte konflikter, ikke mindst fordi parterne tilhørte forskellige kulturelle og religiøse orienteringer. Men netop sammenblandingen af de forskellige kulturelle udtryk kan have været medvirkende til at skabe et samfund, der var anderledes end det øvrige Europa. For det andet var Sicilien, foruden Spanien, det eneste sted i Europa, hvor en direkte interaktion mellem kristne og muslimer fandt sted. I den forbindelse synes jeg, det er spændende at belyse kulturmødet fra muslimernes side, for at undersøge hvilken betydning mødet fik for 'slagets tabere'. Specialet skal således undersøge forholdet mellem de kristne og muslimerne på Sicilien; hvilken udvikling gennemgik muslimerne og hvad var årsagerne dertil? Hermed bliver fokus for specialet at undersøge udviklingen i muslimernes forhold på Sicilien og kongemagtens betydning herfor. Dette munder ud i følgende spørgsmål:

Hvordan udvikledes muslimernes situation på Sicilien, som følge af normannernes magtovertag, og det efterfølgende kristne styre i det 11. til det 13. århundrede?

Befolkningsmajoriteten på Sicilien var ved normannerne indtog muslimsk, hvorfor et kristent magtovertag må have medført ændringer. Men hvilke forandringer og udviklinger blev muslimerne udsat for? Såfremt La Lumias beskrivelse af forholdene på Sicilien i anden halvdel af det 12. århundrede giver et sandfærdigt billede, eksisterede der et unikt samfund på Sicilien præget af kulturel samhørighed og forskellighed. Men er dette billede troværdigt? Eller er det en romantisk forskønnelse af den virkelige situation?

⁸ Skismaet var forårsaget af uenigheder internt i den pavelige kurie. Derfor blev to paver udnævnt. Anaklet II (1130-1138) blev støttet af normannerne mens Innocens II (1130-1143) blev støttet af den tysk-romerske kejser Lothar III, der var normannernes modstander. Anaklet fik blandt andet normannernes støtte ved at krone Roger II til konge. En central støtte for Innocens var Bernard af Clairvaux, der på grund af sin magtfulde position i sidste ende var medvirkende til, at Innocens blev accepteret som pave i resten af Europa, hvormed Anaklet blev skismaets taber. Houben, Hubert, *Roger II of Sicily*, 2002, 56.

⁹ Se Bilag 1: Genealogisk oversigt over Siciliens konger.

¹⁰ Barker, John W., "Hohenstaufen dynasty", *Medieval Italy – An Encyclopedia*, bind 1, 2004.

Det samfund der opstod på Sicilien er, specielt i den ældre forskningslitteratur, blevet beskrevet som forgænger for den moderne stat; med stærk centralisering, religiøs frihed og menneskelig tolerance. Ligeledes er en af periodens centrale herskere Frederik II blevet beskrevet som forbilledet for 1500tallets enevældige konger.¹¹ Skal kongeriget ses som et rige, hvor der florerede religiøs tolerance, eller var der andre årsager til at muslimerne blev i samfundet? Kunne man eventuelt forestille sig, at mere praktiske årsager; eksempelvis bevarelsen af landbrugets produktionsniveau og handelsalliancer med den muslimske verden, spillede en rolle? Kunne det faktum, at muslimerne udgjorde befolkningsmajoriteten i området have spillet en rolle? Hauteville-familien tilhørte den normanniske lavadel, og havde som sådan ingen tradition for at herske over store områder før indtoget i Syditalien og Sicilien.¹² På den baggrund kan det overvejes om deres regeringsideologi, eller mangel på samme, kan være med til at forklare udviklingen på Sicilien? I den forbindelse bør det overvejes, hvilke bevæggrunde der var hovedårsagerne til normannernes erobringer; var det ud fra ønsket om territorial udvidelse og besiddelse af land? Eller var det ud fra en korstogstanke? Og hvilken betydning havde disse bagvedliggende årsager for øens muslimer? Normannernes regeringsform, hvor kongerne, specielt i første halvdel af det 12. århundrede, fokuserede på at samle og stabilisere riget,¹³ har givetvis spillet en central rolle for udviklingen af muslimernes forhold på øen. Det er spørgsmål som disse, der er interessante at opstille i forsøget på at klarlægge ændringerne for muslimerne og de bagvedliggende årsager dertil.

Da muslimerne udgjorde majoriteten, synes en integrering af muslimerne i samfundet nødvendigt for at skabe et stærkt rige. Samtidig understreges der, som i citatet nedenfor, at denne integration var et unikt aspekt ved det normanniske styre. Et eksempel på blandingen af muslimer og kristne ses i hæren, hvor normannerne ud fra praktiske forhold indlemmede dem:

“This integration of Muslims into the army was nothing other than an aspect of the singular symbiosis which the Norman sovereigns, engaged as they were as knights of Christianity, sought to establish among the various cultures present in their state, in a spirit of tolerance based on both enlightened and pragmatic considerations.”¹⁴

¹¹ Marongiu, Antonio, "A model State in the Middle Ages, The Norman and Swabian Kingdom of Sicily", *Comparative Studies in Society and History*, vol. 6, nr. 3, 1964, 323-333, Burckhardt, Jacob, *Renaissancens kultur i Italien*, 1903, 6.

¹² Familiens overhoved Tancred var herremand i byen Hauteville, hvor familienavnet stammer fra. Familien tilhørte lavadelen, hvorved Tancreds tolv sønner ikke kunne gøre sig store forhåbninger om magtfulde karrierer i Normandiet, derfor drog de til Syditalien. Loud, 2.

¹³ Takayama, Hiroshi, "Law and monarchy in the south", David Abulafia (ed.), *Italy in the Central Middle Ages*, 2004, 63.

¹⁴ Traini, R., "Sikilliya", *Encyclopaedia of Islam* (<http://brillonline.nl>), 2. udg. 2006, 6.

Det kulturelle miks af muslimer og kristne kan have ført til dannelsen af et specielt samfund, med et kulturelt udtryk sammenvævet af muslimske og kristne verdensbilleder.¹⁵ Udviklingen af Siciliens samfund er derfor interessant at belyse, fordi det kan udgøre en forklarende faktor. Her er det interessant at forholde sig til, hvilket samfund muslimerne levede i, og hvilke samfund de normanniske herskere skabte. Var det et samfund præget af interaktion, som ovenstående citat antyder? Eller var det et samfund hvor de forskellige befolkningsgrupper levede adskilt? Eller kunne man forestille sig et samfund præget af tiltagende ensretning, enten på grund af kulturel tilpasning eller på grund af pres fra herskerne? Disse forskellige former for samfund er interessante at undersøge, idet de skaber forskellige forhold for muslimerne og deres kulturelle overlevelse.

Under Frederik II blev Siciliens muslimer deporteret til kolonien Lucera, i provinsen Apulien på fastlandet, hvormed muslimernes tilstedeværelse på Sicilien forsvandt.¹⁶ Denne udvikling er selvsagt central i muslimernes historie, og det er interessant at undersøge hvilke bevæggrunde, der lå bag denne beslutning. Henholdt til det indledende citat af La Lumia synes denne handling at stride imod det harmoniske billede La Lumia beskrev, derfor er en undersøgelse af den mellemliggende periode på Sicilien interessant. Udviklingen ser i udgangspunktet ud til at bevæge sig fra harmoni til konflikt og deportation. Hvis det er rigtig, hvad er så grunden dertil?

Hautevillerne skabte i udgangspunktet et stærkt og stabilt kongerige, men i løbet af det 12. århundrede kom kongemagten til at stå svagere. Dette betød at eksterne kræfter, specielt pavemagten, fik indflydelse på forholdene i riget.¹⁷ Pavemagtens voksende indflydelse må have haft betydning for øens muslimer, idet korstogsretorikkens distinktion mellem 'de ugudelige muslimer' og de fromme kristne',¹⁸ nødvendigvis må have medført et voksende pres på muslimerne. Derfor er det interessant at undersøge, i hvilket omfang de internationale magtpolitiske forhold påvirkede Sicilien. Herunder er det spændende at undersøge flere elementer; hvilken betydning havde det for muslimerne? Hvilken rolle spillede muslimerne? Og hvordan påvirkede deres forhold til herskermagten det internationale politiske spil? I den forbindelse er det selvsagt nødvendigt og givende at undersøge muslimernes forhold til herskermagten.

Undersøgelsen omhandler muslimernes vilkår på Sicilien i middelalderen. Derfor behandles perioden fra normannernes erobringer i det 11. århundrede frem til midten af det 13.

¹⁵ Det er centralt at gøre opmærksomt på, at jøderne og de græsk-ortodokse også spillede centrale roller i udviklingen af de kulturelle udtryk, på lige fod med muslimerne. Dette speciale vil udelukkende fokusere på forholdet mellem muslimerne og de kristne, da det var muslimerne der i udgangspunktet udgjorde majoriteten på Sicilien.

¹⁶ Metcalfe, Alex, *The Muslims of Medieval Italy*, 2009, 282.

¹⁷ Matthew, Donald, *The Norman Kingdom of Sicily*, 1992, 33.

¹⁸ Tolan, John, *Saracens*, 2002, 276.

århundrede, hvor muslimerne blev deporteret til kolonien i Lucera. Denne periode vil udgøre tyngdepunktet i undersøgelsen, men perioden frem til nedlæggelsen af Lucera i 1300, vil blive medtaget, fordi det endegyldigt markerede afslutningen på muslimernes tilstedeværelse i det sicilianske kongerige. I den forbindelse er det centralt at påpege, at det sicilianske kongedømme, også kaldet *regno*, ikke kun dækkede over Sicilien. Med Roger I's erobring af Sicilien blev Calabrien og Sicilien samlet under den samme hersker. Med Roger II's kroning i 1130 blev Apulien, Calabrien, Capua, Napoli og Taranto på fastlandet samt Sicilien samlet under samme krone.¹⁹ Det er disse områder, der op gennem perioden betegnede det sicilianske kongedømme.²⁰ Men det var kun på Sicilien, der frem til Luceras dannelse i begyndelsen i 1220'erne levede muslimer, hvorfor det er Sicilien, der bliver specialets primære fokus.²¹ De andre områder, specielt Apulien og Calabrien vil blive inddraget i de tilfælde, det er givtigt, eksempelvis til at påpege forskelle og nuancer i forhold til Sicilien.

¹⁹ Takayama, "Law and monarchy", 63.

²⁰ Det skal påpeges, at specielt Roger II udvidede riget til også at omfatte områder langs den afrikanske kyst, eksempelvis Malta, Korfu, Jerba ud for Tunesiens kyst, den centrale by al-Mahdiyya, i det nuværende Tunesien og mange andre byer langs Afrikas kyst. Disse områder forblev ikke en del af kongeriget, men blev tabt under William I og William II. Ahmad, Aziz, *A history of Islamic Sicily*, 1975, 56-57.

²¹ Se Bilag 2: Det sicilianske kongerige og middelhavsområdet.

Specialets opbygning

Specialets overordnede fokus er således udviklingen af muslimernes forhold på Sicilien som følge af normannernes magtovertag. Omdrejningspunktet bliver dermed kulturmødets betydning for Siciliens muslimer. For at skabe overblik over udviklingen er analysen opdelt kronologisk med de sicilianske konger som nodalpunkter. Analysen tager udgangspunkt i normannernes erobring af Sicilien og hvordan dette påvirkede muslimerne. Dette efterfølges af Roger I's magtetablering, hvorefter analyser af udviklingerne og forandringerne i muslimernes forhold under Roger II, William I og William II følger. Efter William II's død fulgte der en urolig periode, hvor muslimerne blev specielt udsat. Analysen af denne periode efterfølges af en undersøgelse af Hohenstaufernes magtovertagelse og den nye herskerfamilies forhold til muslimerne. Endelig afsluttes analysen med en belysning af kolonien Lucera; bevæggrunde for oprettelse af denne, muslimernes forflytning og udviklingen i kolonien og i resten af riget. I den sammenhæng inddrages forholdet mellem Frederik II og pavemagten, der fik en central betydning for udviklingen i slutningen af perioden. Alle analyseafsnit vil trække de tendenser og udviklinger frem, der er specielle for perioden og som fik betydning for muslimerne, derfor vil forskellige aspekter eksempelvis eksterne faktorer; økonomiske, politiske og sociale blive vægtet forskelligt, alt efter hvilken betydning de spillede for muslimerne.

Analysen efterfølges af en diskussion, hvor analysens pointer vil blive sammenholdt med det postkoloniale kulturperspektiv. Det postkoloniale kulturperspektiv medtages for at diskutere og bestemme hvilke former for kulturelt udtryk, der formes i perioden, og hvilken rolle muslimerne spillede i den sammenhæng. Denne problemstilling er interessant at diskutere af to årsager. Først og fremmest er det interessant at diskutere, hvilken rolle muslimerne selv spillede i udviklingen af deres levevis. Endvidere er kulturdiskussionen en spændende position, der indenfor den hidtidige forskning ikke har været meget fokus på, til trods for at kulturdannelsesprocessen kan ses som en vigtig faktor til at forklare udviklingen i muslimernes forhold. I den forbindelse vil det blive diskuteret, om samfundet var præget af interaktion eller segregation, og om muslimerne selv var aktive i skabelsen af de samfund og kulturer, de var en del af. Eller om samfundet og det kulturelle udtryk blev pålagt muslimerne af de kristne herskere.

Inden analysen skal forskningen præsenteres for at give læseren en idé om hvilken forskning, der eksisterer på området. Også for at belyse hvilke tendenser og perspektiver, der er blevet fokuseret på, samt hvilken udvikling forskningen har gennemgået.

Forskningsdiskussion

Det 20. århundredes forskning om Sicilien i middelalderen er specielt blevet udviklet i anden halvdel af århundredet, og har været præget af forskellige forskningstrends og traditioner. Muslimernes forhold på Sicilien i middelalderen er et forholdsvist ukendt område, hvor der ikke eksisterer meget forskning.²² Den smule forskning der har behandlet området, har ifølge historiker Alex Metcalfe²³ haft en tendens til at fokusere på de normanniske konger og Hohenstaufferne, frem for muslimerne. Derfor er muslimernes rolle og betydning for det sicilianske kongerige ikke blevet belyst til fulde.²⁴ Et andet aspekt der problematiserer forskningen er, ifølge Metcalfe, kildematerialet og tilgangen dertil. Materialet er fåtalligt, og få af kilderne er blevet oversat fra originalsprogene. Det arbejdes der på indenfor forskningen i dag, hvor flere autoriserede oversættelser ser dagens lys.²⁵

Den problemstilling projektet omhandler, er således ny og forholdsvis uberørt. Jeg ønsker med dette speciale at belyse hvorfor muslimernes forhold udviklede sig som det gjorde. I den forbindelse har de samfund muslimerne levet i givetvis spillet en rolle. På den baggrund er det interessant at belyse hvilke former for samfund og kulturelle udviklinger, den hidtidige forskning har fokuseret på. Man kan forestille sig, at forskningens forskellige fokusområder og perspektiver medfører forskellige samfundsresultater, hvilket i henhold til mit fokusområde betyder forskellige udviklingsperspektiver for muslimerne.

Forskningen i 1960erne og 1970erne fokuserede hovedsageligt på statsdannelse og statsudvikling. Det centrale i denne debat omhandlede, hvorvidt man skulle se Sicilien som forløberen for den moderne stat eller ikke.²⁶ Lige siden begyndelsen af det 20. århundrede havde der været en tendens til at anskue det sicilianske kongedømme som noget unikt i perioden, og som forløberen for den italienske renæssance.²⁷ Det perspektiv blev i 1960erne og 1970erne udfordret og diskuteret. Store dele af forskningen rettede i 1980erne og 1990erne fokus mod identitetsudvikling og kulturmøder. I den forbindelse blev middelalderens Sicilien interessant, fordi det var et af de steder kulturmøderne udspillede sig.²⁸

²² Metcalfe, 1.

²³ Tidligere ansat ved Institut for arabiske og mellemøstlige studier ved Leeds Universitet, nu anset på Lancaster Universitet.

²⁴ Metcalfe, 2.

²⁵ Ibid. Kildesituationen skaber selvsagt et problem i tilgangen til emnet. Da jeg ikke mestrer latinsk, græsk, arabisk eller italiensk tilstrækkeligt, må jeg holde mig til de autoriserede oversættelser der trods alt eksisterer på området.

²⁶ Ibid. 3.

²⁷ Se eksempelvis Burckhardt, Jacob, *Renaissancens kultur i Italien*, 1903, 6 og Charles Homer Haskins, *The Renaissance of the twelfth century* 1972, 60 (første udgave 1927).

²⁸ Houben, 2.

Metcalfe mener at øens muslimske periode er blevet overset til fordel for den efterfølgende normanniske periode.²⁹ Derfor er det interessant kort at belyse, hvordan forskningen har behandlet denne periode. Den muslimske periode belyses fra forskellige vinkler; som et *intermezzo* i en ellers kristen historie, eller som et rige der skabte grundlaget for udviklingen af den normanniske stat.

Den engelske historiker Denis Mack Smith³⁰ beskriver i bogen: "A history of Sicily" normannernes erobring af Sicilien således: "*It was the Norman invasion which took Sicilians back permanently into the orbit of Europe*".³¹ Her beskrives erobringen af Sicilien som en tilbageerobring af området, hvormed den muslimske okkupation anses som en anomali. Når det muslimske herredømme ses som en anomali, kan der ligge flere perspektiver bag. Det konfessionelle perspektiv er oplagt, idet Sicilien under muslimerne var en del af den islamiske verden, mens øen med normannernes erobring vendte tilbage til kristendommen, som den under det Byzantinske Rige havde været orienteret imod. Denne 'intermezzo-tanke' fremkommer, når den overordnede historie om Sicilien skal berettes, hvorfor muslimernes herredømme betragtes som et brud og en anomali i den sammenhængende historie. Fokuseres der på andre aspekter, tegner der sig imidlertid et andet billede. Ifølge historikeren David C. Douglas³² baserede normannerne centrale administrative praksisser på muslimske traditioner, specielt den muslimske administrative og finansielle institution *dīwān* fremhæves.³³

Dele af forskningen har, som et led i 1960ernes statsdannelsesstradition, omhandlet de normanniske kongers magtetablering. Her er det blevet fokuseret på; om kongeriget skal ses som forløberen for den moderne stat og derved noget unikt i den europæiske historie,³⁴ eller om det skal ses som en kopi af tidligere statsformer.³⁵ Denne diskussions forskellige perspektiver har betydning for hvilke kulturelle udtryk og samfund, der opstår. Indenfor den første retning anses kongeriget for at være forløberen for den moderne stat, her associeres med begreber som tolerance og personlig frihed. Det samfund og kulturelle udtryk der opstår som følge deraf, har plads til forskellige religiøse retningers udfoldelse. Dette perspektiv understreger Antonio Marongiu³⁶:

²⁹ Metcalfe, 2.

³⁰ Professor ved University of Reading, England.

³¹ Smith, Denis Mack, *A history of Sicily – Medieval Sicily 800-1713*, 1969, 12.

³² 1898-1982, ansat ved University of Cambridge og University of Oxford.

³³ Douglas, David C., *The Norman Achievement 1050-1100*, 1969, 185-186.

³⁴ Dette agiterer Antonio Marongiu for i artiklen: "A Model State in the Middle Ages: The Norman and Swabian Kingdom of Sicily", 1964. Errico Cuozzo støtter dette, idet han anser kongedømmet som: "*conception of an absolute monarchy based on bureaucracy*", Houben, 3

³⁵ J. R. Strayer påpegede i en kommentar til Marongius artikel, at normannernes rige hellere skulle anskues som et forsøg på at genoplive Romerrikets imperieideal. Dette kan forklare hvorfor et ellers succesfuldt kongerige stagnerede, idet riget på grund af dets storhed ikke formåede at bibeholde folkets loyalitet, hvilket førte til indre uro, stagnation og forfald. J. R. Strayer, "A Model State in the Middle Ages: The Norman and Swabian Kingdom of Sicily: Comment", *Comparative Studies in Society and History*, vol 6, no. 3, 1964.

³⁶ Professor ved Pisa Universitet.

“(...) Frederick was concerned about the welfare of his people and worked for their spiritual and material well-being. He did so increasingly, and because he felt such activity to be usefull and reasonable.”³⁷

Frederik II's samfund havde ifølge Marongiu fokus på indbyggernes velfærd ud fra et praktisk forhold, fordi religiøs tolerance synes mest effektiv for staten. Denne beskrivelse af Sicilien som en slags 'tolerancens bastion' er blevet taget op af andre historikere, og der agiteres for, at denne anskuelsesform er overdreven. Dette perspektiv præsenteres eksempelvis af historikeren Hubert Houben³⁸ der finder toleranceaspektet overdrevent, og mener at forholdet til de ikke-kristne var præget af praktiske løsninger afhængig af omstændighederne.³⁹ Dette kan være med til at forklare muslimernes forandrede forhold i perioden, i takt med at antallet af muslimer faldt i kongeriget, blev forholdene forværret for de tilbageværende, idet deres indflydelse som minoritet i samfundet faldt. Tilgangsvinklen til ovenstående aspekt får således betydning for det kulturelle udtryk: Anses Sicilien for en 'tolerancens bastion', eksisterede der et grundlag for interaktion og et fælles kulturelt udtryk, da samfundets forskellige religiøse orienteringers frie udfoldelse skabte mulighed for miks af kulturelle udtryk. Dette kunne føre til dannelse af samfund med sameksistens og kulturudveksling. Det administrative aspekt er blevet fremhævet som et eksempel på kulturel samhørighed og tolerance, fordi det bestod af kristne, græsk ortodokse og muslimer. En sammensætning, der kun synes mulig, hvis der eksisterede en respekt for individet og dets religiøse overbevisning.⁴⁰

Anses riget ikke for at være en 'tolerancens bastion', synes ideen om de religiøse udtryks sameksistens ikke oplagt, fordi man kunne forestille sig at den religion og det kulturelle udtryk herskermagten besad, ville blive påtvunget samfundets øvrige medlemmer.

I forbindelse med statsdannelsesteoriene er det centralt at påpege et andet aspekt - graden af befolkningsdiversitet i kongeriget. Professor Jean-Marie Martin⁴¹ påpeger, i forbindelse med undersøgelser af kongerigets feudale struktur og incastellamentostrategierne⁴², at riget var præget af diversitet, fordi forholdene i de forskellige områder var meget forskellige.⁴³ Man kunne i den forbindelse overveje om tolerancen og åbenheden overfor de kulturelle udtryk varierede alt efter område. To udviklinger er mulige. Man kunne forestille sig, at der eksisterede en højere grad af tolerance i byerne, hvor de forskellige befolkningsgrupper

³⁷ Marongiu, 316.

³⁸ Tysk professor i middelalderhistorie, ansat ved University of Lecce.

³⁹ Houben, Hubert, "Religious toleration in the South Italian Peninsula during the Norman and Staufen periods", *The Society of Norman Italy*, Loud & Metcalfe (eds.), 2002, 319-320.

⁴⁰ Takayama, Hiroshi, *The administration of the Norman Kingdom of Sicily*, 1993, 2 og 10.

⁴¹ Ansat ved Centre National des Recherches Scientifiques i Paris og École Française i Rom.

⁴² Incastellamento betyder den proces der finder sted, når et feudalt samfund opbygges. Incastellamento er organiseringen af samfundet i len, med dertilhørende landsbyer, og strategierne forbundet med opdelingen af len og landsbyer. I forskningen diskuteres hvorvidt disse strategier var under udvikling allerede inden normannerne, eller om dette var et aspekt normannerne tilførte området. Loud, "Introduction", 5-6.

⁴³ Martin, Jean-Marie, "Settlement and the Agrarian economy", Loud and Metcalfe (eds.), 45.

levede side om side, mens der i de perifere områder på landet ikke fandtes sammen befolkningsdiversitet. Hvormed man kunne forestille sig, at landbefolkning måtte underlægge sig herskerens orientering. Eller man kunne forestille sig at den religiøse tolerance, i hvilken grad den så end har eksisteret, var mest udbredt på landet som følge af et ruralt samarbejde, mens de store grupper af muslimer i byerne kunne have medført ghetto-dannelser og segregation. Sidstnævnte forklaringsmodel synes mest mulig, fordi man kunne forestille sig at muslimerne, de steder de udgjorde majoriteten, dannede egne grupper der værnede om egne samfund, mens forholdende på landet fordrede åbenhed og tolerance som følge af naturlige arbejdsmæssige relationer.

1980'erne og 1990'ernes fokus på identitetsudvikling og kulturmøder har også sat spor i forskningen. Debatten har blandt andet fokuseret på, hvorvidt normannernes erobring var et rent normannisk foretagende, eller om andre faktorer også spillede ind. Der er enighed om, at betegnelsen 'normannerne' ikke dækker over et enkelt folkeslag, men en betegnelse for en gruppe tilflyttere fra forskellige områder i Europa.⁴⁴ Debatten har omhandlet bibeholdelsen af normannisk identitet overfor kulturel tilpasning. Joanna Drell⁴⁵ understreger, på baggrund af breve fra hoffet i Salerno, at der eksisterede en adskilt identitet mellem eksempelvis lombarderne og normannerne frem til midten af det 12. århundrede.⁴⁶ Graham Loud⁴⁷ argumenterer, på baggrund af ægteskabsoptegnelser, for, at normannernes identitet allerede blev udvandet i starten af det 12. århundrede, som følge af kulturudveksling og blandede ægteskaber.⁴⁸ Hermed ser Loud en mulighed for, at en vis grad af kultursammensmeltning fandt sted på et tidligt tidspunkt i normannernes regeringsperiode. Ligeledes antyder Loud at denne kultursammenblanding har haft en betydning for det samfund og den styreform, der blev skabt. Drell påpeger, på baggrund af genealogiske optegnelser, at specielt lombarderne på trods af blandede ægteskaber fastholdt deres kulturelle arv og deres etniske orientering langt op i det 12. århundrede.⁴⁹ Drell fremdrager et eksempel på et blandet ægteskab i 1120'erne, hvor kvinden henviser til sit eget lombardiske ophav i stedet for mandens normanniske.⁵⁰ Ifølge Drell blev denne praksis opretholdt, fordi lombarderne gennem referencer til deres ophav legitimerede deres rettigheder og status i samfundet. I førnævnte

⁴⁴ Loud, "Introduction", 7-8.

⁴⁵ Assisterende professor i middelalderhistorie ved Richmond Universitet, Virginia.

⁴⁶ Drell, Joanna, "Cultural syncretism and ethnic identity: The Norman 'conquest' of Southern Italy and Sicily", *Journal of Medieval history*, vol. 25, no. 3, 1999, 187.

⁴⁷ Lektor i italiensk middelalderhistorie ved Leeds Universitet.

⁴⁸ Loud baserer sin argumentation på ægteskabsoptegnelser over centrale normanniske og lombardiske familier, og de navne de implicerede i den forbindelse enten selv tog eller kaldte deres børn. Ligeledes påpeger Loud, at der omkring år 1100 skete et skift i den måde mænd refererede deres tilhørsforhold, tidligere havde man beskrevet sig selv som en del af det normanniske folk, men fra omkring 1100 definerede man sig mere indirekte, eksempelvis 'Adam, søn af normannen Gilbert'. Denne referenceform blev op gennem perioden mere og mere sjælden, hvormed den etniske identitet ikke længere, ifølge Loud, var central. Loud, 286-290.

⁴⁹ Drell, 201.

⁵⁰ Ibid. 194.

eksempel brugte kvinden sit lombardiske ophav til at sikre sig familiens jord.⁵¹ Drell konkluderer, at menneskene i perioden identificerede sig ud fra deres tilhørsforhold, hvilket Roger II var opmærksom på. Han tolererede ifølge Drell denne multikulturelle situation og opfordrede til eksistenserne bibeholdelse. Dette er ifølge Drell en vigtig forklaring på, hvordan det lykkedes Roger at skabe et stabilt rige, idet en undertrykkelse af de kulturelle forskelligheder ifølge Drell kunne have medført oprør.⁵²

Drells perspektiv medfører derved et anderledes samfundssyn end det Loud kommer frem til. Drell fokuserer på identitetens autonomi og Roger II's respekt for diversitet. Denne respekt udmunder i et samfund med plads til de enkelte kulturelle udtryks frie udfoldelse. Graden af kulturel sammensmeltning er hos Drell ikke så udpræget som hos Loud, fordi Drell fokuserer på de enkelte befolkningsgruppers kulturelle udtryk og deres muligheder for at leve side om side. Valget af perspektiv får betydning for udformningen af de samfund, muslimerne levede i. Loud beskriver et samfund, der var præget af interaktion og kulturudveksling. I et sådant samfund levede muslimerne i samspil med de kristne, og i fællesskab skabte de et nyt kulturelt udtryk, hvor elementer fra begge kulturer indgik. Drells samfund er i højere grad præget af segregation, da fokus er på autonomi og diversitet. I et sådant samfund kunne man forestille sig, at de forskellige befolkningsgrupper levede i egne kvarterer eller enklaver. Derfor blev befolkningsgrupperne ikke, i særlig høj grad, påvirket af de omkringværendes kulturelle udtryk. I henhold til muslimerne betyder det, at de bibeholdt deres oprindelige kulturelle udtryk.

Selvom forskningen ikke har fokuseret meget på muslimernes rolle, skal der afslutningsvis skitseres hvilken betydning forskningen har tillagt muslimerne, og hvordan forholdet mellem muslimerne og normannerne er beskrevet. Graham Loud mener, der har været en tendens til at overfortolke betydning af den kulturelle sammensmeltning. Samtidig påpeger han, at det også ville være forkert at ignorere muslimernes betydning for det normanniske samfund.⁵³ Alex Metcalfe understreger, i forlængelse af Loud, at muslimerne havde en central rolle. Her påpeger han, at specielt dem, der var konverteret til kristendommen, var centrale, fordi de fungerede som forbindelsesled mellem grupperne. På baggrund af administrative optegnelser over lenene på Sicilien vurderer Metcalfe at muslimernes kulturelle identitet ikke blev undermineret af trusler om tvangsforflyttelse, men nærmere på baggrund af assimilation.⁵⁴ Dette er interessant, fordi Metcalfe antyder, at der eksisterede en interaktion mellem de

⁵¹ Drell, 194.

⁵² Ibid. 201-202.

⁵³ Loud, 11.

⁵⁴ I forbindelse med optegnelserne påpeger Metcalfe, at personer optegnes efter religiøsitet, og at de placeres side om side. Endvidere understøtter Metcalfe en udvikling i optegnelserne baseret på beboernes navne. I udgangspunktet er det primært muslimske navne, men over tid kommer der flere græske og kristne navne. Dette er både et udtryk for tilflyttere, men også et udtryk for tilnærmelser mellem de to samfund. Metcalfe, Alex, "The Muslims of Sicily under Christian Rule", Loud & Metcalfe (eds.), 310ff.

forskellige kulturelle udtryk. En interaktion, der i sidste ende kunne skabe et nyt kulturelt udtryk, hvormed et tværkulturelt samfund synes muligt. Omvendt anser professor Jeremy Johns⁵⁵ muslimernes rolle for overvurderet.⁵⁶ Johns afviser ideen om sammensmeltede kulturelle samfund og påpeger, at der allerede i udgangspunktet eksisterede barrierer mellem de fastboende muslimer og de tilflyttende kristne. Barrierer der blev mindre gennemtrængelige op gennem perioden, som følge af en voksende polarisering i samfundet og fremmedgørelse af muslimerne. Endvidere kom grækerne til at fungere som bindeled mellem kristne og muslimer. Disse to faktorer medførte ifølge Johns en voksende distancering.⁵⁷ Johns beskriver derved et samfund præget af segregation og uden kulturel udveksling, hvormed kulturel samhørighed ikke synes mulig.

Som skitseret ovenfor har den nyere forskning hovedsageligt fokuseret på identitets- og kulturmødeaspektet. Muslimernes rolle i samfundet er blevet mere centralt især hos Jeremy Johns og Alex Metcalfe.⁵⁸ Det er specielt muslimernes betydning i den administrative sammenhæng der er fokuseret på, men med Metcalfes bidrag er der også kommet fokus på muslimernes generelle bidrag til perioden. Med denne gennemgang af forskningens forskellige positioner, vil jeg nu igennem en analyse af forholdet mellem muslimerne og det sicilianske kongeriges herskere, søge at finde frem til hvilke samfund, der blev skabt som følge af kulturmødet mellem normannerne og muslimerne, og hvilken betydning dette fik for muslimerne.

⁵⁵ Professor ved institut for muslimsk Middelhavs kunst og arkæologi, Oxford Universitet.

⁵⁶ Johns baserer sin argumentation på administrative optegnelser omhandlende lenene og hvem der var herrer i dem. I den forbindelse påpeger Johns, at der ikke blev udnævnt nogle arabere til baroner eller herremænd efter normannernes erobringer, kun loyale støtter af Hautevillerne blev udnævnt, og selvom nogle muslimer havde støttet Roger I blev ingen af dem udnævnt. Endelig påpeger Johns, at selvom araberne spillede en rolle i administrationen, blev kun én araber nævnt ved navn før 1130, mens store dele af de græske embedsmænd kendes. Johns, Jeremy, *Arabic Administration in Norman Sicily – The Royal Dīwān*, 2002, 4.

⁵⁷ Ibid.

⁵⁸ Johns ”*Arabic Administration in Norman Sicily – The Royal Dīwān*” er fra 2002 og Metcalfes ”*The Muslims of Medieval Italy*” er fra 2009.

Analyse

Denne undersøgelse vil omhandle muslimerne på Sicilien og hvordan deres livsbetingelser udviklede sig i perioden fra det 11. til det 13 århundrede. Da fokus er på muslimerne vil kongernes roller udelukkende blive belyst i henhold til deres betydning for muslimerne. Derfor vil andre aspekter af kongernes regeringspolitik ikke vil blive inddraget, om end de historiografisk set er centrale i en beskrivelse af kongerne og deres position. Kongerne vil blive belyst i henhold til deres betydning for muslimerne, fordi det netop er i sammenspillet mellem kongerne og deres tiltag overfor muslimerne, at kulturmødernes effekter kan spores.

Analysen vil fokusere på muslimerne og hvordan deres livsbetingelser udviklede sig i perioden, Som skrevet i forskningsdiskussionen har der været en tendens til at fokusere på herskernes rolle og deres regeringsstrategier frem for at undersøge undersåtternes forhold. Ikke desto mindre synes jeg en undersøgelse af 'kulturmødernes tabere' for interessant, fordi dette aspekt beskriver en anden side at kulturmøderne – bagsiden.

Erobring og etablering 1060-1101

Dette afsnit vil tage udgangspunkt i normannernes erobring af Sicilien. Med Roger I og hans bror Robert Guiscard i spidsen, blev det en langvarig proces, der medførte store omvæltninger, ikke mindst for øens muslimer. I den forbindelse er det interessant at undersøge forholdet mellem de første normanner og Siciliens muslimer. I den sammenhæng er det spændende at belyse, om der i udgangspunktet eksisterede en segregation eller interaktion i samfundet, og hvordan det udviklede sig. Hvilken betydning fik erobringerne og Roger I's overtag for muslimerne? Det er ligeledes interessant at vurdere normannernes årsager til erobringerne. Var det ud fra en korstogstanke? Eller blot et ønske om territorial udvidelse?

Erobringen af Sicilien

Normannernes indtog i det sydlige Italien i begyndelsen af det 11. århundrede medførte store forandringer i hele området. En af de centrale kilder til normannernes erobring er munken Godfred Malaterras "Normannernes bedrifter i Syditalien" fra slutningen af det 11. århundrede,⁵⁹ der beskrev normannernes handlinger i 1000tallet. Malaterra skrev at arveretten ifølge normannisk tradition tilfaldt den førstefødte. Derfor kunne familiens øvrige sønner ikke gøre sig håb om arv hvilket medførte:

*"Efter fælles overvejelse drog de, da nu højere alder gav fortrin frem for dem, der var de yngste, fra deres fædreland først, søgte på forskellige steder vinding gennem krigstjeneste og nåede med Gud som deres fører til sidst til den italienske provins Apulien."*⁶⁰

I håb om en lys fremtid, drog normannerne derfor til Italien, hvor de kom til at præge den udvikling der fandt sted i området de næste århundreder. Inden normannernes invadering var Syditalien styret af forskellige småstater med store kulturelle forskelle. Sicilien var muslimsk, dele af det sydlige Italien hørte under det Byzantinske Rige, mens andre områder hørte under lokale kristne fyrster. Med normannernes indtog blev det politiske kort forandret og et nyt billede voksede frem.⁶¹

⁵⁹ En af de vigtigste kilder til normannernes erobring er Malaterras: "Normannernes Bedrifter i Syditalien". Malaterra dedikerede værket til Roger, som han igennem hele krøniken hylder. Krøniken omhandler perioden fra Hautevillernes ankomst til Syditalien i begyndelsen af det 11. århundrede frem til 1099. Tidspunktet for beretningens tilblivelse vides ikke med sikkerhed, men da den ikke medtager Rogers død i 1101, i et værk der omhandler Roger, synes det plausibelt at datere værkets tilblivelse til slutningen af det 11. århundrede. Krøniken anses af den danske oversætter Erling Albrechtsen for at være historisk troværdig, fordi alle dateringerne i beretningen er nøjagtige. Malaterra, Godfred, *Normannernes Bedrifter i Syditalien*, oversat af Erling Albrechtsen, 1981, 9-10.

⁶⁰ Ibid. 21.

⁶¹ Takayama, "Law and monarchy", 61.

Foruden Malaterras krønike findes en anden central kilde til normannernes erobringer, munken Amatus af Montecassinos: "The History of the Normans" fra cirka 1080.⁶² Disse kilder giver tilsammen en god og fyldestgørende beskrivelse af begivenhederne. Kilderne belyser årsagerne til erobringerne forskelligt. Amatus beskrev kampene mod muslimerne ud fra en korstogsretorik og retfærdiggjorde derigennem de kristnes kamp, eksempelvis skrev Amatus i bogens indledning, at Roger og Robert Guiscard var kommet til Italien for at erobre det sydlige Italien på Guds opfordring.⁶³ I den forbindelse understregede Amatus at normannerne ikke erobrede Sicilien før de havde fået et tegn fra Gud. Dette tegn var Emiren Ibn al-Thumnas henvendelse til normannerne om hjælp, hvilket ifølge Amatus, var årsagen til, at Robert Guiscard påbegyndte erobringerne.⁶⁴

Malaterra skildrede begivenhederne på anden vis:

"Da den unge, smukke og elegante grev Roger af Calabrien, efter at denne provins var bekæmpet, opholdt sig ved Reggio sammen med sin broder hertug Robert, erfarede han, at Sicilien var vantro, og da han betragtede øen på nært hold over det snævre sund, blev han, da han altid var lysten efter at vinde land, grebet af begær efter at erobre den, og han overvejede nu, om han med sine fortrin, sin sjæls- og legemskraft, kunde vinde den jord, som nu tilbad afguder, tilbage til kristen gudsdyrkelse, og om han selv med tjeneste over for Gud med tiden kunde blive ejer af de afgrøder og indtægter, som det mod Guds utaknemmelige folk havde tilranet sig".⁶⁵

Malaterra mente at Rogers bevæggrunde for at invadere Sicilien var forårsaget af to ting. Kampen mod de vantro udgjorde det ene aspekt, som det sig hør og bør i den middelalderlige krønikeskrivning. Det andet aspekt er imidlertid mere interessant; Roger ønskede at indtage Sicilien og derved udvide sit territorium, altså eksisterede der andre bevæggrunde end de religiøse. Malaterra og Amatus er uenige om hvem, der fik ideen til at erobre Sicilien. Ud fra ovenstående citat er det tydeligt at Malaterra mente det var Roger, mens Amatus mente det var Robert Guiscard.⁶⁶ Uenigheden skal ses i lyset af, hvilke personer krønikerne omhandler. Amatus fokuserede på Robert Guiscard og Malaterra på Roger, hvilket kunne forklare hvorfor kilderne varierer. På trods af disse uenigheder er der enighed om, at de to brødre i fællesskab erobrede øen. Kildernes forskellige fokus er vigtigt at have i mente ved brug af dem, fordi deres bagvedliggende agenda, lovprisningen af enten Roger eller Robert Guiscard, er central for deres fremstilling af begivenhederne og det resultatet de når frem til.

⁶² Anses for at være en af de vigtigste kilder til erobringerne. Er forfattet cirka 1080 og er dedikeret til Montecassino-klostreres abbed Desiderius, senere pave Viktor III. Kilden kendes kun i et afskrift fra det 14. århundrede. Kilden omhandler perioden fra 1030 frem til 1078 og omhandler primært Rogers bror Robert Guiscards oplevelser. Amatus af Montecassino, *The History of the Normans*, oversat af Prescott N. Dunbar, 2004, 1.

⁶³ Ibid. 42.

⁶⁴ Ibid. 136.

⁶⁵ Malaterra, 45.

⁶⁶ Amatus, 85.

Erobringen af Sicilien var en langtrukken affære der påbegyndtes i 1060'erne og først sluttede med Notos indtagelse i 1091.⁶⁷ Den lange erobningsperiode kan begrundes med, at det ikke kun var Sicilien, normannerne fokuserede på. Uroligheder på fastlandet betød at Roger og Robert Guiscard adskillige gange måtte afbryde kampagnerne på Sicilien og koncentrere sig om urolighederne der. Derfor var kun en del af den militære styrke til rådighed på Sicilien, hvilket betød indskrænkning af ressourcer i form af mænd og materiel.⁶⁸

I erobningsprocessen blev specielt to slag centrale; slaget ved Cerami i 1063 og indtagelsen af Palermo i 1072. Disse begivenheder var centrale fordi de to sejre muliggjorde normannernes egentlige overtagelse af Sicilien. Inden normannernes invasion var øen præget af interne splittelser. Sicilien havde længe hørt under fathimiderne og kalifatet i Cairo. Men det berbiske dynasti, Ziriderne, havde i begyndelsen af det 11. århundrede erobret store dele af fathimidernes besiddelser i Ifrīqiya, og mange af berberne kom til Sicilien. Ziriderne tilhørte sunnī-islam, mens fathimiderne tilhørte shī'a-islam, hvilket førte til interne spændinger i riget.⁶⁹ Disse interne splittelser muliggjorde invasionen af øen. Ved Cerami blev det ifølge Malaterra meldt: *"(...)at afrikanerne [berberne], araberne [fathimiderne] og sicilierne havde samlet en stor hær og nu nærmede sig for at gå i kamp mod greven"*⁷⁰ Dette underbygges af Graham Loud der på baggrund af arabiske kilder påpeger, at specielt berberne sendte støtte til kampene mod normannerne.⁷¹ Det kunne se ud som om kampene mod normannerne førte til, at de interne stridigheder blev glemt og at muslimerne sammen kæmpede mod normannerne. Her kunne støtten fra det muslimske bagland have tilført de sicilianske muslimer en ekstra kampgejst, og været medvirkende til at skabe en fælles muslimsk fornt.

Kampen ved Cerami blev central, fordi normannerne, trods talmæssig underlegenhed, vandt. Loud påpeger at slaget vendte krigen og normannerne som følge af slaget fik overtaget.⁷² På grund af uroligheder på fastlandet blev det næste store fremskridt først taget ni år senere med indtagelsen af Siciliens hovedby Palermo i 1072. Ved erobringen af Palermo sikrede normannerne sig et centralt knudepunkt, da byen var øens hovedby. I forbindelse med erobringen af Palermo påpegede Malaterra en interessant detalje. Han skrev at pisanerne, der, af handelsmæssige årsager, ønskede at indtage Palermo, henvendte sig til normannerne, for at de i fællesskab kunne indtage havnebyen, men normannerne afslog. Malaterra skrev, at dette var på grund af tidsmangel for Roger.⁷³ Men ud fra Malaterras tidligere beskrivelse af Roger som en mand der ønskede at udvide eget territorium, kunne det tænkes at den virkelige

⁶⁷ Ahmad, 49-53.

⁶⁸ Loud, 153.

⁶⁹ Ibid. 146-157.

⁷⁰ Malaterra, 67.

⁷¹ Loud, 156.

⁷² Ibid. 157.

⁷³ Malaterra, 71.

begrundelse var, at Roger ønskede at erobre Palermo selv, og ikke ville dele sejren med andre.
74

Sicilianernes reaktion overfor normannerne var forskellig. Ifølge David Abulafia⁷⁵ var en stor del af befolkningen forblevet kristne, primært græsk-ortodokse, under det muslimske styre.⁷⁶ Det synes legitimt at antage, at de kristne støttede normannerne, hvilket både Malaterra og Amatus skrev.⁷⁷ For øens muslimer var det anderledes. Muslimerne fik støtte fra Ifrīqiya, og det synes oplagt at de fleste af muslimerne støttede kampen mod normannerne. Alex Metcalfe mener, at muslimernes rolle i erobringerne er blevet undervurderet i kilderne, specielt af Malaterra. Ifølge Metcalfe eksisterede der et samarbejde mellem normannerne og de muslimer, der støttede emiren Ibn al-Thumna.⁷⁸ At Malaterra skulle have underspillet muslimernes rolle synes logisk, da fokus for Malaterra var at prise Roger I's bedrifter, og i samtiden har et samarbejde med muslimerne næppe været anset som specielt positivt. Metcalfe anser det for sandsynligt at Ibn al-Thumnas støtter, efter hans død i 1062, fortsatte med at kæmpe i den normanniske hær.⁷⁹ Dette synes logisk, idet Ibn al-Thumnas støtter sandsynligvis blev opfattet som forrædere af de øvrige muslimer, hvorfor de ikke havde andet valg end fortsat at kæmpe med normannerne. En krønike fra den syditalienske by Bari beskrev hvordan: "*Roger, count of Sicily, with twenty thousand Saracens and with an enormous contingent of soldiers, and with all the counts of Apulia, besieged Amalfi.*"⁸⁰ Brugen af muslimer i hæren ser således ud til at have været udbredt. Men hvorvidt det var muslimernes oprigtige ønske at kæmpe med normannerne eller om det var omstændighederne der ikke gav dem andet valg kan overvejes, idet sidstnævnte synes sandsynlig.

Normannerne kæmpede mod byerne enkeltvis, og i forbindelse med deres overgivelse, blev indbyggernes fortsatte vilkår aftalt gennem forhandlinger. På baggrund af forskellige overgivelsesaftaler konkluderer Metcalfe at aftalerne var forskellige; eksempelvis fik indbyggerne i Noto skattefrihed de første to år. Muslimerne i Palermo fik lov til at bibeholde deres eget juridiske system og den religiøse frihed, mens indbyggerne i Bugamo blev taget som slaver og deporteret til byen Scibla i det nordlige Calabrien.⁸¹ Der var ifølge Metcalfe

⁷⁴ Efter erobringen af Palermo delte de to brødre magten mellem sig. Robert Guiscard fik formelt set magten. Roger blev Roberts vasal, men i praksis styrede Roger øen. Robert Guiscard fik magten over de vigtige byer Palermo og Messina samt området Val Demone. Ved Robert Guiscards død i 1085 støttede Roger Robert Guiscards søn Roger Borsa i kampen om arvefølge. Borsa vandt og som tak for hjælpen krævede Roger fuld magt over Sicilien og den del af Calabrien han allerede herskede over, han fik begge dele. Houben, 15-22.

⁷⁵ Professor i middelhavshistorie, University of Cambridge.

⁷⁶ Abulafia, David, "The Italian other: Greeks, Muslims, and Jews", David Abulafia (ed.), *Italy in the Central Middle Ages*, 2004, 216.

⁷⁷ Malaterra, 53 og Amatus, 140.

⁷⁸ Metcalfe, 94.

⁷⁹ Ibid. 95.

⁸⁰ "Composite Chronicles from Bari, ca. 1000-1117", oversat af Tehmina Goskar et al. i Jansen et al. (eds.), *Medieval Italy – Texts in translation*, 2009, 499.

⁸¹ Metcalfe, 102-105.

intet mønster i aftalerne, hvilket ovenstående er eksempler på. Det er bemærkelsesværdigt at indbyggerne i Noto opnåede skattefrihed og lempede forhold, fordi byen var den sidste muslimske bastion på øen. Årsagen kunne være, at indbyggerne i Noto fik gode vilkår, netop fordi det var øens sidste stridende punkt, og et område normannerne ønskede at opnå kontrol over og skabe stabilitet i. Da Noto var en muslimsk højborg kunne man forestille sig, at privilegier var nødvendige for at undgå oprør.

Selve aftalerne blev indgået mellem normannerne og de muslimske ledere – *qā'iderne*. Jeremy Jones fortæller, at eksperter i muslimsk lov, sædvane og fortolkning blev anvendt under forhandlingerne for at sikre aftalernes tyngde. Eksempelvis skulle *qā'iderne* sværge ved Koranen for at sikre aftalernes legitimitet.⁸² Overgivelsesaftalerne medførte dermed uens vilkår for muslimerne, hvor nogle havde bedre vilkår end andre. Ifølge Aziz Ahmad⁸³ var to faktorer afgørende; antallet af muslimer i området og den geografiske beliggenhed. Ahmad påpeger at muslimerne i byerne generelt fik bedre vilkår end i landområderne. Byer med muslimske majoriteter fik privilegier, eksempelvis Palermo, hvor muslimerne ikke blev pålagt den religiøse skat *jizya*.⁸⁴ I de tyndtbefolkede områder og på landet var forholdene anderledes, oftest blev disse områder blot overtaget af normannerne, og der blev ikke forhandlet aftaler.⁸⁵

Et centralt element i aftalerne var den religiøse skat *jizya*,⁸⁶ der er et godt eksempel på muslimernes forandrede livsvilkår. Malaterra nævnte *jizyaen* i forskellige sammenhænge; eksempelvis skrev han i forbindelse med Notos fald at: "*Greven eftergav dem da to års skat*"⁸⁷, ved Palermos fald skrev han, at byens muslimske ledere lovede: "*(...)at overgive byen, at yde tro tjeneste, at betale skat samt at bekræfte alt dette med ed efter stadens lov*".⁸⁸ Malaterra skrev intet om hvor stor en procentdel *jizya* udgjorde. Jeremy Johns fremhæver et arabisk dokument fra 1177, hvori der står:

"Jabrūn, Ibrahīm and 'Abd al-Rahmān, the three sons of Mūsā (...) acknowledge themselves and their ancestors to be 'man of registers'(...) and to obey their lord,

⁸² Johns, 33.

⁸³ 1913-1978, indisk forfatter, fra 1962-1978 lektor i islamistik ved Toronto University.

⁸⁴ En almen udbredt skat i muslimske lande, der betales af kristne og jøder. Skatten er en form for beskyttelsesskat der sikrede kristne og jøder herskernes beskyttelse. Denne skat havde de kristne på Sicilien under muslimsk styre betalt. Personer under denne beskyttelse opnår status som *ahl al-dhimma* der betyder 'beskyttelsens folk'. Butler, Jean, "Jizya", *Gads leksikon om Islam*, 2008. Under normannerne blev det pålagt muslimerne og jøderne at betale *jizya*.

⁸⁵ Ahmad, 69.

⁸⁶ Normannerne oversatte *jizya* til det latinske *tributum censum* og græske *doma*. Men langsomt blev det sicilianske navn *gesia* / *gisia* en direkte oversættelse af det arabiske *jizya* det almindelige. Johns, 38. I forskningen anvendes *jizya* som det gennemgående navn for skatten. Denne tendens vælger jeg at følge, fordi betegnelsen ligeledes understreger, at normannerne ved brugen af *jizya* overtog en eksisterende muslimsk praksis.

⁸⁷ Malaterra, 136.

⁸⁸ Ibid. 84.

*Donatus, abbot of San Giovanni degli Eremiti in Palermo, paying a jizya of 30 tarí and a qānūn or land-tax of 20 mudds of wheat and 10 of barley.”*⁸⁹

Heri påpeges det, at bønderne som et led i aftalen med deres herre Donatus skulle betale den almindelige skat og jizya. Jizya var således en ekstra skat, en form for beskyttelsesskat, der sikrede deres religiøse frihed. Den skulle betales kontant, 30 *tarí*⁹⁰, til den herre, hvorunder muslimerne var registreret, og altså ikke nødvendigvis til herskermagten. Da jizya var en kontant indkomst betalt af størstedelen af øens indbyggere, må den have haft økonomisk betydning; både for herremændene og herskeren; der modtog jizya fra egne len og byerne.⁹¹

Ud fra Malaterras beskrivelse og ovenstående dokument konkluderer Johns, at jizyaen var almen udbredt.⁹² Dette blev underbygget af muslimen Ibn Jubayr i hans rejsebeskrivelse fra 1183-1185.⁹³ I en beskrivelse af muslimernes liv i byen Messina skrev Ibn Jubayr, at muslimerne skulle betale skatten to gange årligt.⁹⁴ Ud fra Malaterras beskrivelser gives det umiddelbare indtryk at alle muslimer betalte jizya. Dermed er der en uoverensstemmelse i forhold til Aziz Ahmad, om hvorvidt det var alle eller kun nogle muslimer der betalte jizya. Det kunne overvejes om muslimernes antal havde en betydning i denne sammenhæng. Messina, som Ibn Jubayr omtalte, er lokaliseret i Val Demone og var en overvejende kristen by, mens eksempelvis Noto var en ren muslimsk.⁹⁵ Vilkaarne for de to byer var forskellige. Muslimerne i Messina blev underlagt jizya, mens muslimerne i Noto blev fritaget. Det synes logisk, at de lempelige vilkår blev givet til muslimerne i de magtfulde byer, fordi det kunne være en medvirkende faktor i normannernes magtetablering. Man kunne forestille sig, det var centralt at sikre sig muslimernes støtte for at skabe den nødvendige ro og stabilitet i riget, hvilket var en forudsætning for magtetableringens succes. Dette kunne også forklare, hvorfor Noto kun blev fritaget jizya i to år, da man kunne tænke sig, det var den periode normannerne regnede med, det ville tage, inden riget var stabiliseret og en stærk herskermagt etableret. Vilkaarne for muslimerne i Palermo er der umiddelbart uenighed omkring. Malaterra skrev, at muslimerne blev underlagt jizya, mens Ahmad påpeger, at byen blev fritaget. Ahmad laver ikke en direkte henvisning til, hvor hans oplysninger kommer fra, mens Malaterra er en

⁸⁹ Johns, 320.

⁹⁰ *Tarí* var en guldmynt der ifølge Metcalfe svarede til ¼ dinar. Mynten er et levn fra Siciliens arabiske periode, den blev en almen udbredt mynt, der blev præget frem til Hohenstaufernes magtovertag. Det latinske navn er *tarenus* og det græske *taríon*. Metcalfe, 63f. Hvor stor en del af indtjeningen 30 *tarí* dækker over er svært at sige, men i en handelsaftale fra 1172 sælges et mindre hus for 250 *tarí*. På den baggrund virker det som en forholdsvis høj beskatning. Ibid. 319.

⁹¹ Ibid. 38.

⁹² Ibid. 34.

⁹³ Abu 'al-Husayn Muhammad ibn Ahmad ibn Jubayr. Muslimske digter, født i Valencia 1145, død i Alexandria 1217. Ibn Jubayrs rejseberetning fra 1183-1185 er en af de bedste beskrivelser der findes af det sicilianske samfund og muslimernes position, og er således en vigtig kilde i denne kontekst. Under pilgrimsrejsen kom det skib Ibn Jubayr rejste med i uvejrs og strandede ud for Sicilien, hvorfor Ibn Jubayr kom til øen og tilbragte en periode der. Ibn Jubayr, *The Travels of Ibn Jubayr*, oversat af R. J. C. Broadhurst, 1952, 15-22.

⁹⁴ Ibid. 339.

⁹⁵ Se Bilag 3: Sicilien i middelalderen.

samtidig kilde. På det grundlag synes Malaterras udlægning mest sandsynlig. Endvidere stemmer Malaterras beskrivelse overens med Ibn Jubayrs beretning og dokumentet fra 1177. Samtidig kunne man overveje, om ikke det faktum at Palermo var øens vigtigste by, havde en betydning. Overgivelsesaftalerne for Palermo, præsenteret af Metcalfe, viste at byen opnåede privilegier i form af udpræget religiøs frihed og eget retssystem. Derved opnåede byen gode vilkår, hvilken kunne have medført tilfredshed blandt indbyggerne, hvorved herskerne sikrede stabilitet. I det perspektiv bør det overvejes, om ikke jizyaen netop var den pris muslimerne i Palermo måtte betale de kristne for opretholdelse af deres samfundssystem. Set ud fra definitionen som en 'beskyttelsesskat' synes dette logisk.

Korstog eller ej?

Om erobringerne skal anses som et tidligt korstog eller ikke, er der delte meninger om. Amatus anvendte en korstogsretorik i sin beretning, mens Malaterra mente erobringerne var forårsaget af Rogers ønske om territoriell udvidelse. Alex Metcalfe understreger at erobringen ikke kan ses som et egentligt korstog, fordi de formelt set først eksisterede efter Urban II's⁹⁶ kaldelse til korstog i 1095. Endvidere finder Metcalfe ingen beviser for, at Roger ønskede at erobre øen, fordi den var muslimsk. Selvom erobringerne ikke i udgangspunktet var religiøst betinget, kunne den religiøse forskellighed godt have været en undskyldning for invasionen, hvis de forudgående 200 års togter mellem muslimerne på Sicilien og de kristne i Italien medtages. Dette underbygges af Metcalfe, idet han understreger, at der ikke findes kilder hvori konversion omtales, hvilket ville have været en naturlig følge såfremt erobringerne blev anset som et korstog.⁹⁷ Hubert Houben er enig med Metcalfe og skriver:

*"Was this perhaps an anticipation of a later crusade? Hardly, since the motivation for the conquest of Sicily was not primarily religious; it was not about freeing holy places or combatting Islam. It was just a by-product of the conquest, so to speak, that Sicily was won back for Christianity(...)It was only after he [Roger] had conquered most of Sicily that 'the count started to become pious'."*⁹⁸

Det skal i denne forbindelse påpeges at normannerne efter erobringerne oprettede bispesæder, byggede klostre, skænkede jord til kirken og omdannede moskeer til katedraler, eksempelvis den store moske i Palermo.⁹⁹ Disse tiltag skal ikke forbindes med korstogene, men skal i stedet ses som en, i samtiden, naturlig følge af erobringer af 'hedenske' områder. Samarbejdet mellem Ibn al-Thumnas støtter og normannerne, både på Sicilien og i de efterfølgende kampe på fastlandet, stemmer ikke overens med korstogenes ønske om, i Guds navn at nedkæmpe

⁹⁶ r. 1088-1099.

⁹⁷ Metcalfe, 88.

⁹⁸ Houben, 20.

⁹⁹ Metcalfe, "Muslims of Sicily", 294.

den muslimske fjende.¹⁰⁰ Der kan argumenteres for, at normannerne indgik alliance med Ibn al-Thumna for at få en legitim indgang til invasionen. Men det fortsatte militære samarbejde tyder på en mere praktisk tilgang til muslimerne. Her menes, at normannerne opretholdt en form for praktisk tolerance overfor muslimerne, fordi de hjalp normannerne. Militært under erobringerne, som ovenstående uddrag fra krøniken fra Bari beskriver¹⁰¹, og som embeds- og opsynsmænd i specielt Roger II's kongerige.

Rogers etablering af magten

Roger overtog magten som greve af Sicilien i 1085 efter aftale med Robert Guiscard's søn Roger Borsa. Herefter fulgte en periode hvor den normanniske magt på øen skulle stadfæstes. Perioden fra Notos fald, 1091, frem til Rogers død i 1101 beskrives af Aziz Ahmad som en rolig periode, hvor magten blev cementeret.¹⁰² Ifølge Norbert Kamp¹⁰³ var det vigtigt for Roger at skabe balance mellem de mange forskellige kulturelle udtryk og forsøge at undgå at de spændinger der eksisterede latent i samfundet brød ud.¹⁰⁴ Dette kunne indikere at Roger allerede i udgangspunktet var opmærksom på diversiteten i riget, og de problemer dette muligvis kunne medføre.

Roger bosatte sig på Sicilien, med hovedsæde i byen Troina, i Val Demone, men forholdet til Calabrien forblev tæt igennem perioden. Handlen mellem Sicilien og Calabrien øgedes og embedsmænd fra Calabrien kom til at besidde centrale positioner ved hoffet.¹⁰⁵

Umiddelbart efter invasionen påbegyndte Roger magtetableringen ved at opdele riget i len og fordele disse til loyale støtter.¹⁰⁶ Magten blev givet til få støtter for derigennem at bibeholde så meget som muligt af magten på så få hænder som muligt. Denne samfundsmodel var anderledes end det system der hidtil havde eksisteret på Sicilien, hvor muslimerne havde etableret magten ved at udpege en mængde guvernører til at varetage hver deres område, hvor de bosiddende selv havde ejet jorden og drevet den.¹⁰⁷ Lenene kom enten til at høre under Roger selv, en herremand eller kirken.¹⁰⁸ Roger donerede store mængder jord til kirken, hvilket kan skyldes to ting; for det første var det vigtigt for Roger at bibeholde et godt forhold til kirken og Paven, der udgjorde en magtfaktor i samfundet. For det andet underlagde Roger jorden kirkelig administration, hvormed han skænkede en betydelig mængde jord til en institution der ikke direkte truede hans magt. Havde Roger i stedet givet jorden til

¹⁰⁰ "Kreuzzüge", Lexikon des Mittelalters, bind 5, 1999.

¹⁰¹ Jævnfør side 20.

¹⁰² Ahmad, 54.

¹⁰³ 1927-1999, til sidst ansat ved Braunschweig tekniske Universitet, Tyskland.

¹⁰⁴ Kamp, Norbert, "The Bishops of Southern Italy in the Norman and Staufien Periods", Loud & Metcalfe (eds.), 186.

¹⁰⁵ Abulafia, "Italian Others", 220.

¹⁰⁶ Johns, 39.

¹⁰⁷ Kennedy, Hugh, "The Muslims in Europe" i Rosamund McKitterick (ed.), *The New Cambridge Medieval History II, 700-900*, 1995.

¹⁰⁸ Johns, 39.

herremændene og gjort dem til stærke jordbesiddere, kunne det på længere sigt true hans enevældige position.

For landbefolkning havde det betydning, hvilken herre der kom i lenet, idet herremanden havde den juridiske bemyndigelse over området. De muslimske bønder var gennem jizyaen beskyttet, men det var op til den enkelte herremand at yde denne. Derfor kunne det have betydning for muslimerne hvilken herre de hørte under – verdslig eller gejstlig. Det synes ikke usandsynligt, at de muslimer der levede i kirkelige len havde vanskeligere forhold, idet forskellen mellem de religiøse orienteringer kunne medføre spændinger. Kilderne nævner ikke dette forhold, men det synes muligt, de kristne forsøgte at påvirke muslimerne, dels for at afhjælpe spændingerne i samfundet og dels for at udbrede den kristne lære. Omvendt var det en økonomisk gevinst for herremændene, at der boede muslimer i lenet på grund af jizyaen.¹⁰⁹ Derfor er det omvendt ikke usandsynligt, at muslimerne fik lov til at passe sig selv i de kirkelige len, fordi ønsket om den økonomiske gevinst spillede en rolle. Forholdene har højst sandsynligt været forskellige fra område til område.

I forskningen er der udbredt enighed om, at Roger etablerede lenene ud fra allerede eksisterende opdelinger. Jeremy Johns påpeger at den lokale befolkning, med deres kendskab til områderne medvirkede til at skabe overblik.¹¹⁰ Dermed baseredes opdelingen af Sicilien sig formodentlig på eksisterende opdelinger tilbage fra muslimsk tid. Roger anvendte også de muslimske skatteoptegnelser for derigennem at skabe overblik over befolkningen.¹¹¹

Landbruget blev udviklet, ifølge Jean-Marie Martin blandt andet som følge af udveksling af viden mellem muslimer og normanner. Dette medførte forbedringer; landbrugsredskaberne blev styrket, vandmøller, vendeplov og det treårige rotationsprincip blev indført. I den forbindelse påpeger Martin, at produktionen i perioden ikke undergik store fundamentale ændringer, men blev videreudviklet og effektiviseret.¹¹²

Under Roger steg handlen, specielt mellem Sicilien og det italienske fastland. Under muslimsk herredømme havde der eksisteret en udpræget handel med den muslimske verden, og Sicilien havde i den forbindelse fungeret som brohoved mellem nord og syd. Den arabiske historiker Ibn al-Athīr¹¹³ beskrev en samtale mellem Roger og Balduin, senere konge af Jerusalem, om eroblingsstrategierne inden det første korstog. Roger rådede Balduin til at gå i

¹⁰⁹ Johns, 43.

¹¹⁰ Ibid. 42.

¹¹¹ Ibid. 45.

¹¹² Martin, "Agrarian Economy", 38-40.

¹¹³ Ibn al-Athīr forfattede krøniken "al-Kāmil fī l-ta'rīkh" oversat til "Den komplette historie" der omhandler perioden 1097-1231 med fokus på korstogene, set fra muslimernes side. Hvornår værket påbegyndtes vides ikke med sikkerhed, men er cirka dateret til omkring slutningen af det 12. århundrede, hvorefter Ibn al-Athīr frem til 1231 løbende skrev på værket. *The Chronicle of Ibn al-Athīr for the Crusading Period from al-Kāmil fī l-ta'rīkh – Part I*, oversat af D. S. Richards, 2006, 1-5.

land i Syrien frem for ved Ifrīqiyas kyst som planlagt. Roger begrundede dette med at: *“Between me and the people of Ifrīqiya, however, are oaths and treaties.”*¹¹⁴ Dermed understreges det, at der eksisterede aftaler mellem Roger og muslimerne i Ifrīqiya. Indholdet af aftalerne uddybes ikke, men handelsaftaler kunne meget vel have været et centralt aspekt. Metcalfe underbygger dette ved at understrege, at specielt handlen med hvede for guld var central.¹¹⁵

Magtetableringen betød forandringer for muslimerne. Deres status blev ændret som følge af eksempelvis jizyaen og opdelingen af riget i len, hvor muslimerne blev underlagt kristne herremænd. Rogers forhold til pavemagten og specielt Urban II var godt,¹¹⁶ og kristendommen kom som en naturlig del af den kristne magtovertagelse til at spille en rolle i samfundet. Muslimernes møde med den kristne tro kunne have medført en forandring af deres religiøsitet; og man kunne forestille sig, at nogle muslimer som en naturlig følge af samfundets kulturelle forandringer konverterede. Alex Metcalfe påpeger på baggrund af administrative optegnelser over indbyggerne i lenene, at antallet af personer, der ændrede navn til kristne i stedet for arabiske, var fåtallige.¹¹⁷ Metcalfe vurderer derfor, at konversion ikke var udbredt, men at der findes eksempler på kendte tilfælde, eksempelvis den muslimske leder Abū l-Qāsim.¹¹⁸ Årsagerne kan der kun gisnes om, men følgende faktorer kunne gøre sig gældende: Kongeligt pres ud fra en idé om, at hvis de muslimske ledere konverterede fulgte resten efter, hvorved et ensrettet og religiøst stabilt samfund blev skabt. Fordelene ved konversion kunne have betydning - ingen jizya og mulighed for at avancere i hierarkiet. Og til sidst en naturlig udvikling som følge af kulturel tilpasning. Metcalfe påpeger, at konversion i nogle tilfælde var en direkte ulempe, eksempelvis i hæren. Her frarådede Roger muslimerne at konvertere, fordi de, som muslimer, ikke havde moralske skrupler ved at kæmpe mod kristne, noget de kristne krigere eventuelt havde.¹¹⁹ Ligeledes kan man forestille sig at muslimerne som minoritet i hæren var afhængige af Rogers beskyttelse, hvormed deres loyalitet var sikret.¹²⁰ At der eksisterede en form for tolerance overfor muslimerne anerkender Hubert Houben, men han påpeger at tolerancen kun eksisterede fordi det var nødvendigt så længe de udgjorde befolkningsmajoriteten.¹²¹

¹¹⁴ Ibn al-Athīr, part 1, 13.

¹¹⁵ Metcalfe, "Muslim of Sicily", 292.

¹¹⁶ Matthew, 27.

¹¹⁷ Metcalfe, 221.

¹¹⁸ Ibid.

¹¹⁹ Ibid. 115.

¹²⁰ Houben, 18.

¹²¹ Ibid. 19.

Muslimernes position – normannerne og 'ulamā'¹²²

Normannernes erobring og Rogers konsolidering af magten betød forandringer for muslimerne. Under muslimernes herredømme havde der eksisteret barrierer mellem de forskellige trosretninger. De kristne havde primært boet på øens nordøstlige del i Val Demone, mens det øvrige af øen var under muslimsk dominans.¹²³ Denne opdeling blev overført til det normanniske rige, hvor muslimerne med tiden blev koncentreret i området Val di Mazara på det vestlige Sicilien. Ibn Jubayr beskrev muslimernes geografiske placering således:

*“There are, in Messina, no Muslims save a small number of craftsmen, so the Muslim stranger there will feel lonely(...)Palermo. It has Muslim citizens who possess mosques, and their own markets, in the many suburbs. The rest of the Muslims live in the farms (of the Island) and in all its villages and towns, such as Syracuse and others.”*¹²⁴

*“We passed one night only on the road at a place called 'Alqamah (Alcamo), a large and spacious town with markets and mosques. Its inhabitants, and those of the farms we had passed on our way, were Muslims all.”*¹²⁵

Selvom Ibn Jubayr ikke besøgte hele øen, men primært befandt sig i Val di Mazara, giver det et godt billede af forholdene. I Messina, der som den eneste af de byer Ibn Jubayr besøgte lå i det kristne dominerede område Val Demone, fandtes der næsten ingen muslimer, mens der i de andre byer og landsbyer Ibn Jubayr rejste forbi var mange. Ibn Jubayr fortalte, at muslimerne havde en vis frihed, de havde egne markeder og egne moskeer. Endvidere levede de i egne kvarterer eller i rene muslimske byer. Ibn Jubayrs betragtninger er fra slutningen af det 12. århundrede og giver et billede af et polariseret samfund opdelt efter religiøsitet. Om den geografiske opdeling var lige så udbredt i begyndelsen af perioden er vanskeligt at belyse, men som følge af den tiltagende latinisering af øen kunne man forestille sig, at de søgte sammen i mere koncentrerede områder. Derfor er det muligt, at samfundet allerede i begyndelsen af Rogers regeringsperiode var præget af segregation. Endvidere synes det plausibelt at antage, at polarisering blev øget som følge af latiniseringsprocessen.

Muslimernes livsbetingelser blev ændret, retten til at eje egen jord blev ophævet som følge af normannernes magtetablering, i stedet blev muslimerne pålagt restriktioner - eksempelvis jizya. Ifølge kilderne gik den normanniske magtovertagelse hårdt ud over muslimernes ledere. Ibn Jubayr beskrev hvordan herskerne tvang samfundets qā'id til at konvertere.¹²⁶ Dette skete højst sandsynligt af to årsager; for at sikre sig en mere direkte kontrol med de muslimske

¹²² Betegnelse for muslimsk intellektuel elite, specielt indenfor teologi, jura, Koran og Hadith. Bramsen, Dorte, ""Ulamā"", *Gads Leksikon om Islam*, 2008.

¹²³ Metcalfe, 35.

¹²⁴ Ibn Jubayr, 340.

¹²⁵ Ibid. 350.

¹²⁶ Ibid. 357.

samfund og ud fra en top-bund overbevisning - ved at tvangskonvertere samfundets ledere ville resten følge efter. Malaterra beskrev hvordan Hamūd, leder af byen Castrogiovanni blev tvunget til at konvertere.¹²⁷ Dette er ifølge Metcalfe et enkeltstående tilfælde, idet lederne højst sandsynlig forblev i deres position mod at sværge troskab til normannerne.¹²⁸ Hermed undgik normannernes oprør, hvilket ellers ville være en naturlig følge af tvangskonversion og drab. Samtidig sikrede normannernes sig loyale støtter og derigennem magten over de muslimske samfund.

Trods forandringerne spillede muslimerne stadig en central rolle. Bønderne var vigtige i den agrare økonomi, og deres dyrkningsmetoder var centrale i opretholdelsen af produktionsmængden. I byerne bestred muslimerne centrale funktioner som handelsmænd og håndværkere, specielt i henhold til handelen med Ifrīqiya.¹²⁹

Det var ikke alle muslimer der accepterede de forandringer erobringerne forårsagede, store dele af ulamā' emigrerede til muslimske lande.¹³⁰ Muslimske fædre giftede deres døtre bort til mænd fra muslimske lande.¹³¹ Dermed kunne de sikre sig, at døtrene forblev gode muslimske kvinder, frem for den fare der eksisterede på Sicilien, hvor de kunne konvertere og vende islam ryggen.

Ibn Jubayr beskrev en gruppe muslimer i Palermo, der levede isoleret som meget troende muslimer. Den gruppe var specielt hellige fordi: "(...)these Muslims do not mix with their brethren under infidel patronage, and enjoy no security for their goods, their women, or their children."¹³² Dermed fandtes der ifølge Ibn Jubayr grupper af muslimer der havde valgt at leve uden magthavernes beskyttelse, det vil sige at de ikke betalte jizya. Om denne gruppe var mere udsatte end andre, fortæller Ibn Jubayr intet om, men det centrale er, at jizyaen omtales som en frivillig skat. Graden af frivillighed skal overvejes, men den har sandsynligvis været obligatorisk for langt de fleste, blandt andet på grund af det økonomiske aspekt. Den gruppe Ibn Jubayr beskrev, var en lille gruppe bosat i Palermo, og det er muligt, at gruppen bestod af øens mest magtfulde muslimer. Derfor kunne man forestille sig, at denne gruppe blev tildelt privilegier, som det også var tilfældet med muslimerne i Noto.

Trods restriktionerne forblev de muslimske samfund semi-autonome. De største samfund havde egen qā'īd og egne dommere, qāḍī. Det kristne styre fungerede som et indirekte styre, og det muslimske juridiske system forblev forholdsvis uændret. Interne uenigheder blev dømt efter shari'a-lovgivningen. I sager hvor kun den ene part var muslim blev shari'a i nogle

¹²⁷ Malaterra, 128.

¹²⁸ Metcalfe, 102.

¹²⁹ Metcalfe, "Muslims of Sicily", 292.

¹³⁰ Ibid. 291.

¹³¹ Ahmad, 73.

¹³² Ibn Jubayr, 349.

tilfælde anvendt, ligesom muslimerne skulle sværge ved Koranen.¹³³ Sharī'a såvel som Koranen blev således anvendt aktivt i samfundet og respekteret. Derfor spillede qāḍīerne stadig en central rolle og bibeholdt deres status i de muslimske samfund. På landet var forholdene en smule anderledes, feudalismen og indførelsen af jizya førte til en indskrænkelse af muslimernes bevægelighed.

Muslimerne på Sicilien tilhørte sunnī-islam og den muslimske lovskole Mālīkī.¹³⁴ Mālīkiskolens holdning til livet under fremmed styre var, at et dårligt styre var bedre end intet styre. Hermed blev det indirekte påpeget, at muslimerne på Sicilien skulle underlægge sig normannerne magt, fordi det trods alt var et magtstyre.¹³⁵ David Abulafia påpeger, at muslimer i andre muslimske lande kritiserede de sicilianske muslimer; dels fordi de levede under fremmede herredømme og ikke emigrerede til muslimske lande, og dels fordi de deltog aktivt i hæren, og dermed i nogle tilfælde kæmpede for kristne mod muslimer, blandt andet i angrebene på byen al-Mahdiyya i det nuværende Tunesien, under Roger II.¹³⁶ Indenfor lovskolerne blev det som følge af de kristnes erobringer af muslimske områder nødvendigt at tage stilling til, hvordan de muslimer der nu levede under kristent styre, skulle forholde sig. Skelnen mellem *dār al-Islām* og *dār al-ḥarb* blev central,¹³⁷ idet et sandt muslimsk liv i udgangspunktet kun kunne leves indenfor *dār al-Islām*.¹³⁸ De nye forhold gjorde det nødvendigt at genoverveje dette perspektiv, og i det 12. århundrede blev dette synspunkt diskuteret.¹³⁹ Holdningerne var forskellige, nogle jurister mente, at islam og *dār al-Islām* var én og samme ting, der aldrig kunne adskilles, hvorfor muslimerne ikke måtte leve under andet end muslimsk styre.¹⁴⁰ Andre mente at hvis området én gang havde været under *dār al-Islām*, ville det altid regnes for sådan, hvormed muslimer godt måtte bo der.¹⁴¹

Den mālīkitiske jurist al-Māzarī fokuserede på Sicilien, og kom frem til den løsning at, i udgangspunktet var det moralsk forkert at leve under kristnet herredømme, men hvis de

¹³³ Metcalfe, "Muslims of Society", 295.

¹³⁴ Indenfor islam eksisterer forskellige skoler, der alle tolker Koranen, Hadith og profetens sædvane kaldet sunnah forskelligt. Derudfra skabes sædvane og sharī'a. De fire største skoler, kaldet madhhab, er Ḥanafī, Mālīkī, Shāfi'ī og Ḥanbalī. Af disse var det Mālīkīretningen muslimerne på Sicilien rettede sig efter. Bramsen, Dorthe, "Madhhab", *Gads Leksikon om Islam*.

¹³⁵ Metcalfe, "Muslims of Sicily", 296.

¹³⁶ Abulafia, David, "The end of Muslim Sicily", James Powell (ed.) *Muslim under latin Rule 1100-1300*, 1990, 112.

¹³⁷ Disse to oppositioner er central indenfor islam, *dār al-Islām* betyder troens hus, mens *dār al-ḥarb* betyder krigens hus. Her henvises til de to opdelinger der er i verden mellem muslimske områder og de vantros områder. Lovgivningen og hvordan man som muslim skal agere afhænger af hvilket 'hus' man befinder sig i. Butler, Jean, "Dār al-Islām", *Gads Leksikon om Islam*.

¹³⁸ El Fadl, Khaled Abou, "Islamic Law and Muslim Minorities", *Islamic Law and Society*, vol. 1, nr. 2, 1994, 141.

¹³⁹ De forskellige madhhab udviklede alle forskellige løsninger, men da muslimerne på Sicilien tilhørte den mālīkitiske lovskole er det den skoles positioner der primært trækkes frem, idet denne skoles retningslinjer, må have haft størst betydning for Siciliens muslimer.

¹⁴⁰ El Fadl, 145.

¹⁴¹ Et syn der blev udviklet som følge af Toledos fald i Andalusien i 1085, Ibid. 150.

menneskelige årsager til at forblive på Sicilien var etisk rigtige, underminerede det ikke nødvendigvis muslimens troværdighed og status. Den vigtigste årsag var i den forbindelse hvis målet med at blive boende, var at forsøge at vinde det tabte land tilbage og udbrede islam. Desuden var det ifølge al-Māzarī en praktiske nødvendighed at der fandtes qāḍīer til at dømme i samfundene og derved sikre opretholdelsen af den rette muslimske levevis.¹⁴² Her skal det dog påpeges at der indenfor skolen var intern uenighed, mange jurister talte for den anden løsning, at islam og dār al-Islām var uadskillelige.¹⁴³

Diskussionen i lovskolerne, har højst sandsynlig ikke haft nogen egentlig betydning for muslimerne på Sicilien. Øens muslimske ledere og dommere kendte måske til debatten, men den 'almindelige' muslim har højst sandsynligt ikke vidst noget om det. Ikke desto mindre giver diskussionen et indblik i, hvordan muslimerne i dār al-Islām forholdt sig til de forandrede forhold, og hvordan de så på de muslimer, der pludselig var blevet fanget under fremmed herredømme. Alex Metcalfe mener, at muslimernes juridiske og skattemæssige status var en medvirkende faktor til, at de sicilianske muslimer bibeholdt en særegen kulturel identitet, selvom 'ulamā' langsomt forsvandt fra øen.¹⁴⁴ James Powell¹⁴⁵ påpeger endvidere, at netop dannelsen af de semi-autonome samfund skabte barrierer i forhold til det omkringværende samfund, hvilket var med til at opretholde de muslimske samfund, og sikre at disse ikke blev opløst som en ellers naturlig følge af kulturel tilpasning.¹⁴⁶

Sammenfatning

Normannernes erobringer betød fra starten forandrede vilkår for øens muslimer. Muslimerne kom under kristent herredømme, hvilket forandrede deres status. Bønderne mistede deres jord og blev underlagt kristne herremænd. Muslimerne i byerne oplevede ligeledes indskrænkninger. For stort set alle muslimer betød normannernes erobring en ekstra beskatning i form af jizya. Muslimerne blev således undersåtter i et kristent rige, hvilket naturligt ændrede muslimernes livsopfattelse. Dette medførte blandt andet at store dele af den muslimske elite emigrerede til den muslimske verden.

Livet mellem de to religiøsiteter skabte allerede i udgangspunktet spændinger, og samfundet var fra starten præget af adskillelse og segregation. Dette udtrykkes blandt andet igennem ghettodannelser i byerne. Men i andre dele af samfundet medførte kulturmødet positive udviklinger, specielt i landbruget, hvor produktionen blev øget på baggrund af samarbejde og udveksling af viden. Trods de nye herskeres anderledes verdenssyn og regeringsform

¹⁴² El Fadl, 151.

¹⁴³ Ibid. 156.

¹⁴⁴ Metcalfe, "Muslims of Sicily", 297.

¹⁴⁵ Professor emeritus i middelalderhistorie ved Syracuse University, New York.

¹⁴⁶ Powell, James, "The Papacy and the Muslim Frontier", James Powell (ed.), 186.

formåede muslimerne at bibeholde deres egen religion og kulturelle udtryk. Muslimske ledere og dommere forblev en central del af samfundet, hvorved centrale dele af deres institutionelle grundlag, i byerne, blev bevaret. Muslimerne udgjorde stadig samfundets majoritet, derfor var det centralt for herskerne at opbygge et godt forhold til dem, for derigennem at sikre samfundets stabilitet.

Hautevillernes århundrede 1101-1189

Dette afsnit vil belyse Hautevillernes regeringsperiode, overordnet fordelt på de normanniske konger Roger II, William I og William II. I den forbindelse skal det undersøges hvordan muslimernes forhold forandredes og hvilken betydning kongerne havde. Hvad var muslimernes forhold til kongerne? Hvilken rolle kom muslimerne til at spille i kongeriget? I anden halvdel af det 12. århundrede blev forholdene for muslimerne forværret med uroligheder og massakrer. Hvorfor udviklede situationen sig således? Og hvordan reagerede muslimerne?

Roger II – 1101-1154

Ved Roger I's død i 1101 overgik magten til hans hustru Adelaide, da den egentlige arving Simon endnu var et barn. Simon døde i 1105, hvorefter broderen Roger blev ny arving. Adelaide regerede riget frem til Rogers magtovertag i 1112. På Adelaides foranledning flyttede mange lombarder til øen.¹⁴⁷ På baggrund af gravindskrifter fra Ifrīqiya, hvor de afdøde refereres til som 'sicilianeren', konkluderer Metcalfe at lombardernes immigration var en medvirkende årsag til, at mange muslimer i denne periode emigrerede til Ifrīqiya. Selvom de reelle emigrationsdatoer ikke kendes anser Metcalfe det for plausibelt, at det var i denne periode, da dødsdatoerne ligger i 1130'erne og 1140'erne. Metcalfe underbygger sine overvejelser ved at henvise til muslimske lærde, der i deres værker bekræfter situationen på Sicilien og den tiltagende kristning.¹⁴⁸

Palermo blev gjort til regeringssæde i 1112, her var majoriteten stadigvæk muslimer og det muslimske kulturliv var således en del af byens udtryk.¹⁴⁹ Den muslimske mangfoldighed kunne have påvirket Rogers verdenssyn, da han voksede op i et arabisk domineret samfund. Ved Rogers magtovertagelse i 1112 blev han hertug af Sicilien og Calabrien, i 1130 blev magten cementeret yderligere, da han blev kronet til konge over Apulien¹⁵⁰, Calabrien og Sicilien, som et led i paveskismaet mellem Anaklet II og Innocens II. Dermed var det sicilianske kongerige skabt.¹⁵¹

Hubert Houben understreger det vigtige i, at pavemagten godkendte kongeriget.¹⁵² Derfor spillede Paven en central rolle i Rogers begyndende magtetablering. De internationale forhold fik i denne forbindelse betydning for Roger, idet Anaklet II tabte kampen om pavemagten til

¹⁴⁷ Metcalfe, 122.

¹⁴⁸ Ibid.

¹⁴⁹ Houben, 27-28.

¹⁵⁰ Som Roger havde vundet retten til efter krig mod pavemagten i 1127. Ibid. 45ff.

¹⁵¹ Takayama, "Law and monarchy", 62.

¹⁵² Houben, 54.

Innocens II. Anaklets beslutninger blev erklæret ugyldige, hvormed kongerigets legitimitet forsvandt. Efter kampe med Innocens II vandt Roger til sidst pavemagtens støtte, og i 1139 blev kongedømmet godkendt af Innocens II.¹⁵³ Riget var, ifølge Hiroshi Takayama¹⁵⁴, præget af fragmentering på grund af områdernes forskellige traditioner, alligevel lykkedes det Roger at skabe stabilitet, blandt andet gennem udviklingen af et stærkt administrativt apparat, og ved at udpege sine sønner til fyrster over områderne for derigennem at styre og stabilisere riget.¹⁵⁵ Perioden frem til Rogers død i 1154 bliver på den baggrund i forskningen betegnet som: *”the golden age of the Norman kingdom”*.¹⁵⁶

Rogers ekspansionsdrømme pegede mod syd, hvor centrale byer i Ifrīqiya blev erobret i perioden 1135-1147, heriblandt Tripoli, Gabes og al-Mahdiyya.¹⁵⁷ Det bør overvejes hvorvidt disse erobringer kunne anses for at være et korstog, fordi disse i så fald ville sige noget om Rogers holdning til muslimerne. Aziz Ahmad anser Rogers erobring af al-Mahdiyya som hans bidrag til korstogene,¹⁵⁸ mens Metcalfe fremhæver andre faktorer, specielt de økonomiske handelsfordele og de politiske magtmæssige fordele.¹⁵⁹ I forlængelse af Metcalfes vurderinger bør det overvejes, om man overhovedet kan kalde erobringerne i Ifrīqiya for korstog. Kilderne siger intet om, at Rogers bevæggrunde skulle være tilbageerobring af religiøse steder eller ønsket om udbredelse af kristendommen. Derfor synes det oplagt, at erobringerne skyldtes andre interesser; territoriale udvidelsesønsker eller økonomiske og handelsmæssige overvejelser, idet erobringerne netop sikrede den økonomiske og politiske kontrol af området. Ibn al-Athīr beskrev Rogers forhold til muslimerne i Ifrīqiya, blandt andet fortælles det at Roger sendte flåden til området for at hjælpe ’Alī ibn Yaḥyā, Zīrid-stammens leder, i kampen om al-Mahdiyya.¹⁶⁰ Samarbejdet mellem muslimerne og normannerne samt Rogers støtte til muslimerne peger i retning af, at Roger ikke erobrede byer i Ifrīqiya ud fra en korstogstanke, men ud fra praktiske forhold, hvormed ekspansionsideologierne ikke kan betegnes som religiøst funderet.

Roger centraliserede styret, blandt andet gennem opbygning af en stærk administration. Administrationens blanding af grækere, arabere og latinske kristne bliver i forskningen trukket frem som et unikt aspekt. Jeremy Johns skriver:

“Roger II and his officers sought to preserve and to restore the ruined edifice inherited from Muslim Sicily by importing administrative practices, institutions, and personnel wholesale from the contemporary Islamic world, so that the Arabic administration of

¹⁵³ Takayama, "Law and monarchy", 62.

¹⁵⁴ Professor ved Tokio Universitet.

¹⁵⁵ Takayama, "Law and monarchy", 63.

¹⁵⁶ Metcalfe, 150.

¹⁵⁷ Ibid. 160ff.

¹⁵⁸ Ahmad, 56-57.

¹⁵⁹ Metcalfe, 164.

¹⁶⁰ Ibn al-Athīr, part 1, 186.

Sicily in the mid-12th century more closely approached the classical Islamic system(...)Roger thus gave a new lease of life to previously moribund Arabic and Islamic administrative institutions and practices, restoring them to such health that they outlasted his dynasty.”¹⁶¹

Det arabiske aspekt i det administrative system blev således genindført under Roger. Jeremy Johns påpeger, at den administrative model Roger udviklede på Sicilien, kun eksisterede ét sted inden - i fathimidernes Ægypten, hvorfra Roger hentede inspiration.¹⁶² Dette underbygger Metcalfe ved at fremhæve den diplomatiske kontakt, der var mellem Roger og al-Ḥāfiz, kaliffen i Kairo, som et muligt grundlag for udveksling af viden og personel.¹⁶³ I den forbindelse påpeger Metcalfe, at der i de administrative optegnelser og dokumenter blev anvendt en speciel arabisk kalligrafi, der også blev anvendt af embedsmændene i Ægypten. Dette ser Metcalfe som et tegn på, at embedsmændene ved det sicilianske hof enten blev hentet fra Ægypten eller uddannet der.¹⁶⁴ I embedsværket var det specielt den økonomiske administration, *dīwān*¹⁶⁵, der var central. Dīwān sikrede den egentlige organisering af riget, da fokusområderne var skatteoptegnelser og lensoptegnelser; hvem der hørte til hvilke len og hvilke donationer det blev givet de forskellige len. Det administrative system var ifølge Alex Metcalfe lokaliseret på paladset og styret af hoffets arabisktalende eunukker.¹⁶⁶ Ibn Jubayr berettede ligeledes, at eunukkerne bestred administrative funktioner. Administrationen på Sicilien var, ifølge Takayama, forskellig fra den på fastlandet. På Sicilien førte Roger en direkte kontrol via registre, mens fastlandet blev regeret af Rogers vasaller. Her blev hver enkelt region styret efter det administrative apparat der allerede eksisterede i området.¹⁶⁷ Og eftersom det kun var Sicilien der havde en muslimsk fortid var det kun her det arabiske aspekt fandtes; og det var først med Rogers genindførelse af systemet i 1130erne at Siciliens administrative apparat blev sat i system. Baseret på administrative dokumenter påpeger Johns, at der frem til 1111 eksisterede arabiske dokumenter, der kunne pege i retning af en tidligere arabisk administrativ indflydelse. Men disse aspekter forsvandt i 1111 og dukkede først op igen 1130 som et led i Rogers fornyelse af systemet.¹⁶⁸

¹⁶¹ Johns, 5.

¹⁶² Ibid. 195.

¹⁶³ Metcalfe, 154.

¹⁶⁴ Ibid. 152.

¹⁶⁵ Dīwān er den arabiske betegnelse for institutionen. På latinsk kaldes den *dohana / duana*. Jeg vælger at anvende den arabiske betegnelse, for at understrege det arabiske aspekt.

¹⁶⁶ Metcalfe, 145.

¹⁶⁷ Takayama, "Law and monarchy", 67.

¹⁶⁸ Johns, 210.

Det juridiske system udvikledes også i perioden. Roger udviklede i 1140 assizerne ved Ariano, der dannede det juridiske grundlag.¹⁶⁹ Alex Metcalfe understreger, at specielt to love fik betydning for muslimerne:

“[1] Because of the variety of different people subject to our rule, the usages, customs and laws which have existed among them up to now are not abrogated unless what is observed in them is clearly in contradiction to our edicts here (...) [2] No Jew or pagan shall dare either to buy or sell Christian servants, or to possess them by any title(...) or to hold them as a pledge.”¹⁷⁰

Den første lov er interessant fordi Roger påpeger rigets sammensætning af mange forskellige kulturelle udtryk, og understreger at dette kunne skabe problemer. Derfor fik de forskellige samfund ret til at anvende den lovgivning der allerede var udbredt i samfundet. For muslimerne betød det, at man fortsat kunne anvende shari'a, hvilket kunne være en faktor i bibeholdelsen af egen identitet. Den anden lov omhandler den status jøder og hedningen, muslimer, havde i samfundet i forhold til kristne. Her er det tydeligt at kristne til enhver tid stod over muslimer og jøder, i denne lov understreget ved at muslimer og jøder ikke måtte eje kristne slaver.

I det samfund Roger skabte, spillede muslimerne stadig en rolle; men hvilken? Roger havde hovedsæde i Palermo, som han gjorde til kongerigets kulturelle og politiske centrum.¹⁷¹ Man kunne i den forbindelse forestille sig, at den muslimske kultur der florerede i byen kunne have påvirket Roger. Hubert Houben påpeger, at den stadige muslimske emigration til specielt Andalusien og Ifrīqiya havde en negativ effekt på den muslimske kultur, der langsomt blev svagere, hvilket betød at den muslimske dominans langsomt forsvandt fra gadebilledet. Endvidere påpeger Houben, at det kun var ved hoffet den muslimske kultur udvikledes og forblev central. Roger var stærkt influeret af islam hvilket, foruden administrationens opbygning, kom til udtryk ved hoffet, hvor eunukker og haremspiger var centrale. Derfor er Roger i den tidlige forskning blevet kaldt 'den døbt sultan'.¹⁷²

Ifølge kilderne var eunukkerne centrale i den administrative sektor, hvor de forfattede de arabiske dīwāni-dokumenter.¹⁷³ Denne rolle bibeholdt eunukkerne op gennem Hautevillernes regeringsperiode. Ifølge kilderne var eunukkerne formelt set konverteret til kristendommen, hvilket højst sandsynligt var et krav for at bestride en position så tæt på Kongen, men de samme kilder påpeger ligeledes, at eunukkerne i virkeligheden stadig var muslimer. Ibn al-

¹⁶⁹ Assizerne er en samling af forordninger, love, formaninger og retningslinjer Roger formulerede fra 1139 frem til sin død 1154. Disse er kendt under den samlende betegnelse 'assizerne' og bliver anset som drivkræften bag Rogers statsdannelse og reformer. Metcalfe, 150.

¹⁷⁰ Ibid. 151.

¹⁷¹ Ibid. 124.

¹⁷² Houben, "Religious Toleration", 325.

¹⁷³ Metcalfe, 145.

Athīr skrev om eunukken Phillip: "*Phillip, of whom it was said that he and indeed all Roger's eunuchs were Muslims*"¹⁷⁴ Dette underbygges af Ibn Jubayr, der beskrev eunukkerne under William II således:

*"Their King, William, is admirable for his just conduct, and the use he makes of the industry of the Muslims, and for choosing eunuch pages who all, or nearly all, concealing their faith, yet hold firm to the Muslim divine law."*¹⁷⁵

Begge ovenstående kilder har muslimske forfattere der begge fremhævede eunukkernes sande religiøsitet. Det muslimske træk var centralt hos begge forfattere, fordi muslimer i betroede stillinger ved et kristent hof viste, at muslimerne endnu var til stede og havde magt. Også kristne kilder berettede om de muslimske eunukker. Hugo Falcandus¹⁷⁶ skrev om eunukken Peter: "(...)like all the palace eunuchs, this man was a Christian only in name and appearance, but a Muslim by conviction."¹⁷⁷ Det synes logisk at Falcandus ikke informerede om muslimernes tilstedeværelse for at fremhæve Hautevillernes religiøse frisind, men nærmere for at polemisere mod dette, da muslimer ved hoffet, fra kristen side ikke blev anset for positivt. Jeremy Johns påpeger at eunukkerne adskilte sig fra samfundets øvrige muslimer; de fleste boede på paladset, var opvokset indenfor paladsets mure og havde nærmest familiær tilknytning til den kongelige familie.¹⁷⁸ Eunukkerne kom ikke fra de lokale samfund, men blev købt som slaver eller taget på forskellige erobringstogter.¹⁷⁹ Selvom eunukkerne ikke kom fra Sicilien, gav deres tilstedeværelse ved hoffet alligevel muslimerne indflydelse, idet det muslimske verdensbillede florerede ved hoffet, hvorfor det er muligt at det påvirkede herskerne. Endvidere påpeger Johns, at eunukkerne havde et godt forhold til, specielt de muslimer der boede i byerne, da de var en del af eunukkernes omgangskreds.¹⁸⁰ Derved kunne man forestille sig at muslimerne opnåede indflydelse gennem eunukkerne.

Kilderne viser således at muslimerne stadig havde centrale positioner i samfundet, i den politiske inderkreds og ved hoffet. Ligeledes påpeger Metcalfe, at muslimerne stadig blev anvendt i militæret, ligesom det havde været tilfældet under Roger I.¹⁸¹ Men Hubert Houben understreger at Roger anså sig selv som kristendommens beskytter, hvormed han adskilte sin personlige tro fra de øvrige trosretninger der florerede i riget. Dette underbygger Houben med

¹⁷⁴ Ibn al-Athīr, part 2, 64.

¹⁷⁵ Ibn Jubayr, 340.

¹⁷⁶ Italiensk krønikeskriver der skrev værket: "Historien om Siciliens Tyranner", der omhandler perioden fra Roger II, 1154, død frem til William II, 1169. Forfatterens sande identitet kendes ikke, og dermed heller ikke hvornår værket er forfattet, men det anses for at være samtidig. Dillon, John, "Hugo Falcandus", *Medieval Italy – an encyclopaedia*, bind 1.

¹⁷⁷ Falcandus, Hugo, *The History of tyrants of Sicily 1154-1169*, G. A. Loud & Thomas E. J. Wiedermann, 1998, 78. Det har kun været muligt at få et uddrag fra værket på Google books.

¹⁷⁸ Johns, 250.

¹⁷⁹ Metcalfe, 194.

¹⁸⁰ Johns, 251.

¹⁸¹ Metcalfe, 142.

at påpege, at Roger bar titlen 'kristendommens beskytter' på de mønter der blev fremstillet i perioden, og at Rogers hofgeograf og kartograf al-Idrīsī beskrev Roger som '*the protector of the imām at Rome*'.¹⁸² Det kunne således se ud til, at Roger i udgangspunktet havde en tolerant indstilling til muslimerne. Men ifølge Horst Enzensberger¹⁸³ aftog Rogers tolerance i slutningen af hans regeringsperiode. Ifølge Enzensberger hænger dette skift sammen med det faktum at Roger i slutningen af perioden afgav mere og mere magt til sine embedsfolk.¹⁸⁴ Alex Metcalfe understreger, at specielt de sidste tre måneder af Rogers regeringsperiode var præget af kraftig konversionspolitik og undertrykkelse af muslimerne.¹⁸⁵ Dette eksemplificeres ved eunukken Phillip al-Mahdīya, der under Roger bestred en central position, blandt andet militært, hvor han ledte erobringstogterne til Ifrīqiya. Under erobringen af byen Bône i 1153, hjalp Phillip ifølge kilderne byens muslimske 'ulamā med at flygte, inden han vendte tilbage til Sicilien. Ibn al-Athīr skrev:

*"He [Phillip] then went back to Sicily where Roger imprisoned him because of his lenient treatment of the Muslims in Bône. Phillip (...) concealed that fact. However, testimony was given that he did not fast with the king and that he was a Muslim, so Roger assembled the bishops, priests and knights who judged that he should be burnt (...) This was the first calamity that befell the Muslims in Sicily".*¹⁸⁶

Roger fængslede ifølge Ibn al-Athīr Phillip på grund af hans venlighed overfor muslimerne i Bône. En anden forklarings synes også mulig, det faktum at Phillip løj overfor Roger om hvad der virkelig skete på togtet. Derfor kunne Phillips fængsling også skyldes loyalitetsbrud, hvilket giver mening i henhold til uddragets anden information - at Phillip ikke fastede med Kongen. Det må Roger have været vidende om, hvormed der er en mulighed for, at Roger kendte til Phillips sande religiøsitet. Ud fra disse overvejelser synes det plausibelt at antage, at Phillips religiøsitet blot blev brugt som en undskyldning for at hævne et loyalitetsbrud. At det netop var det religiøse aspekt der blev fremhævet af Ibn al-Athīr kunne hænge sammen med Ibn al-Athīrs agenda; at fremhæve Phillip som en helt og hans død som et martyrium. Ibn al-Athīr forudså i slutningen af citatet, at Phillips død indvarslede nye forhold for øens muslimer. Tolerancen mellem muslimer og kristne, og Kongens beskyttelse af muslimerne og specielt paladsets eunukker, synes langsomt at forsvinde.

I forbindelse med muslimernes udvikling er det vigtigt at skelne mellem udviklingen i muslimernes forhold ved hoffet, som er beskrevet ovenfor, og de 'almindelige' muslimer. Kilderne giver ikke megen information omkring 'almindelige' muslimers forhold, men man kunne forestille sig at deres status i samfundet forblev uforandret eller forværret. Enten

¹⁸² Houben, "Religious Toleration", 325.

¹⁸³ Middelalderhistoriker ansat ved Würzburg Universitet.

¹⁸⁴ Enzensberger, Horst, "Chanceries, Charters and Administration in Norman Italy", Loud & Metcalfe (eds.), 124.

¹⁸⁵ Metcalfe, "Muslims of Sicily", 305.

¹⁸⁶ Ibn al-Athīr, part 2, 64.

fortsatte muslimerne, i byerne og på landet, deres liv med de vilkår Roger I's magtetablering havde skabt; som bønder, håndværkere eller handelsfolk. Men man kunne også forestille sig, at livsbetingelserne langsomt blev forværret, idet riget, som en følge af Roger II's centralisering af magten, blev stabiliseret, hvilket skabte gode muligheder for en øget latinisering. Dette medførte et mere kristent orienteret samfund, hvormed den muslimske orientering fik vanskeligere vilkår, idet et latent konversionspres langsomt bredte sig.

William I – 1154-66

Roger II døde i 1154, hvorefter sønnen William overtog magten. Allerede inden Rogers død, havde han overgivet en del af magten til centrale embedsmand, eksempelvis Maio af Bari der i 1151 blev udnævnt til rigets førsteminister, og som under William fik stor betydning.¹⁸⁷ Ibn al-Athīr beskrev Williams magtovertagelse således:

“After his [Roger] death he was succeeded by his son William who was a corrupt administrator and a man of evil designs. He appointed Māyī al-Burṣānī [Maio af Bari] as his minister, who proved a bad administrator. Some castles on the island of Sicily and in Calabria disputed his position and the contagion spread to Ifrīqiya.”¹⁸⁸

William beskrives som en korrupt leder og Maio af Bari som en dårlig administrator. Ligeledes berettes der om de uroligheder der opstod, hvor adelige gjorde oprør mod William. Indirekte påpegede Ibn al-Athīr, via sin negative beskrivelse af William og Maio, at deres styre forværrede forholdene for øens beboere og måske i særdeleshed for øens muslimer, som Ibn al-Athīr, der selv var muslim, højst sandsynligt havde særligt fokus på. Ligeledes kunne det se ud til, at Ibn al-Athīr gav Maio skylden for kongerigets svækkelse, med den begrundelse, at han var en dårlig administrator, der ikke formåede at styre landet.

Williams overtagelse var præget af uroligheder, men det lykkedes William at slå dem ned og skabe stabilitet i riget.¹⁸⁹ Efter 1156 fik Maio af Bari mere og mere magt, blandt hans støtter var eunukkerne. Maio stod i opposition til de adelige, primært lombarderne, der beskyldte ham for at stå bag Williams hårdhændede behandling af dem som følge af de adelige oprør i 1154-1156. Maio blev endvidere upopulær i byerne, blandt andet på grund af kraftig beskatning.¹⁹⁰ Som følge af Williams hårdhændede behandling af adelen fik han tilnavnet 'den onde' af Hugo Falcandus.¹⁹¹

¹⁸⁷ Embedsmændene overtog kommunikationen og styret i provinserne på fastlandet. William befandt sig næsten hele sin regeringsperiode på Sicilien, og havde derfor ikke meget styr på forholdene i provinserne. Enzensberger, "Administration", 123-124.

¹⁸⁸ Ibn al-Athīr, part 2, 64.

¹⁸⁹ Metcalfe, 172-175.

¹⁹⁰ Ahmad, 59.

¹⁹¹ Metcalfe, 210. Da William får dette tilnavn af Falcandus, kunne noget tyde på at Falcandus, hvis identitet er ukendt, selv kan have tilhørt den adelige gruppe.

Urolighederne på Sicilien fik betydning for William internationalt, hvor mange af besiddelserne i Ifrīqiya gik tabt.¹⁹² Den tysk-romerske kejser Frederik Barbarossa polemiserede mod William og skabte derved problemer for William, der dog havde pavemagtens støtte.¹⁹³ Forholdene i Ifrīqiya og problemerne med Frederik Barbarossa, udtrykker den diversitet der fandtes i kongeriget. Roger II havde formået at samle og stabilisere riget, men det krævede stærke konger at bibeholde magten, fordi oprør og uroligheder mellem rigets mange forskellige grupper eksisterede latent i samfundet. William overlod meget af den administrative magt til andre, og var i den henseende ikke en speciel stærk konge. Til gengæld viser hans mange sejre at han var en krigsherre, og det var på den måde, det efter min mening lykkedes William at beholde magten.

Maio's styre var upopulært både blandt adelen og befolkningen, hvilket førte til, at adelen med befolkningens støtte i 1160-1161 gjorde oprør mod Maio. Et oprør der fik stor betydning for muslimerne. Maio blev dræbt og oprøret endte som en regulær religiøs udrensning.¹⁹⁴ Hugo Falcandus beskrev begivenhederne således:

*“None of eunuchs whom they could find escaped. Many of them had to fled to the houses of their friends as soon as the operation began, and many of these were caught in the street, and killed by some knights (...) and by others who were beginning to roam through the city. Many of the Muslims who were involved in selling goods from their shops, or who were collecting fiscal dues in the dīwān, or unwisely going around outside their houses, were killed by the same knights. Afterwards, when they realised the extent of the rioting (...) the Muslims left the homes which most of them had in the centre of the city and withdrew to the suburb which lies across the River Papireto.”*¹⁹⁵

Her påpeges det, at oprøret ramte alle muslimer i samfundet; købmænd, embedsmænd fra dīwān og dem, der blot gik rundt på gaderne. Urolighederne beskrives som et oprør der startede med drabet på eunukkerne og endte som en massakre på alle muslimer. Oprørerne havde ifølge Donald Matthew i begyndelsen befolkningens støtte, men i takt med at urolighederne bredte sig, trak befolkningen deres støtte tilbage, og krævede William, der sammen med hans embedsmænd var blevet fængslet, løsladt. William blev befriet, hvorefter han satte en effektiv stopper for urolighederne.¹⁹⁶

Oprøret var efter min mening ikke religiøst funderet i udgangspunktet, men udbrød som følge af politiske magtspændinger mellem adelen og Maio af Bari. Det skal i denne sammenhæng

¹⁹² Ahmad, 59.

¹⁹³ Matthew, 215.

¹⁹⁴ Metcalfe, 184.

¹⁹⁵ Falcandus i Johns, 219-220.

¹⁹⁶ Matthew, 214.

påpeges af Maio ikke var muslim. Andre faktorer kunne være årsagen til modviljen mod Maio, og oprøret kan således ses som en reaktion på den måde samfundet havde udviklet sig i forbindelse med Maios styre. Flere bevæggrunde kan fremhæves; adelens reaktion kunne skyldes Williams hårdhændede behandling efter de gentagne oprør, med Maio som Williams rådgiver synes det logisk for adelen at placere skylden hos ham. Den almindelige befolknings støtte kunne have en økonomisk årsag. Perioden var præget af uroligheder og krige, hvilket skabte ustabilitet og et øget økonomisk pres på befolkningen, således at William havde råd til at føre de mange krige. Maio var, som førsteminister, den person, der stod bag beskatningen, hvorfor sicilianerne støttede adelens oprør. Her kan der ligeledes findes en forklaring på, hvorfor det gik ud over eunukkerne og muslimerne, da det var dem der gennem deres erhverv i dīwān indsamlede skatter. Det understøttes af Falcandus der i beskrivelsen af oprøret påpegede, at det blandt andet var de muslimer, der samlede penge ind for dīwān, der blev myrdet. Her kan udgangspunktet, til hvad der blev en generel muslimsk massakre, findes. Det der begyndte som en hævn over Maio, udviklede sig til at blive en hævn over alle Maios støtter, eunukkerne og deres kontakter, muslimerne. Da muslimerne havde et anderledes kulturelt udtryk og i mange år havde stået under Kongens beskyttelse, kan årsager som jalousi og korstogsretorikkens opdeling mellem 'os og dem' også have haft betydning. Man kunne overveje hvorfor adelen og folket ikke gik direkte efter William frem for Maio? Flere forklaringer synes mulige. Først og fremmest var det i udgangspunktet lettere at afsætte en embedsmand frem for en konge, der havde større magt. For det anden synes det lettere for adelen at samle støtte til et oprør mod en enkelt embedsmand end til et oprør mod en konge, hvis konsekvenser kunne virke uoverskuelige. Endvidere bør det overvejes om ikke adelen troede, at en afskaffelse af Maio i sidste ende ville medføre Williams fald, da William jo blev anset for at være en svag konge, der støttede sig til embedsapparatet.

Forholdene for den 'almindelige' muslim må nødvendigvis have forandret sig som følge af urolighederne. De latente spændinger der havde eksisteret i samfundet mellem kristne og muslimer var brudt ud, hvilket må have fået følger for muslimernes liv på Sicilien. William havde, ifølge Ahmad Aziz en stor videnskabelig interesse, ved hoffet blev videnskabelige temaer diskuteret med både muslimer og grækere.¹⁹⁷ Paladskulturen eksisterede dermed fortsat under William. Men William adskilte livet ved hoffet fra samfundets øvrige forhold, eksempelvis udviste William ingen form for religiøs tolerance. Det kom til udtryk i forhandlingerne med muslimerne i al-Mahdiyya, der havde taget Williams mænd som gidsler. Her var Williams krav frigivelse af mændene eller: *"(...) we shall kill the Muslims who are in the island of Sicily and seize their womenfolk and their property"*.¹⁹⁸

¹⁹⁷ Ahmad, 60.

¹⁹⁸ Ibn al-Athīr, part 2, 106.

For Siciliens 'almindelige' muslimer forholdt tingene sig anderledes. Oprøret i 1161 bevirkede forfølgelser, hvilket øgede emigrationen.¹⁹⁹ Urolighederne påvirkede muslimerne på landet anderledes end muslimerne i byen. Muslimerne i Palermo var, af uvisse årsager, inden oprøret blevet tvungent til at indlevere deres våben; om det var en følge af muslimernes erobringer af al-Mahdiyya eller fordi det var blevet forbudt for muslimerne at bære våben er uvist. Men det betød at muslimerne var våbenløse og dermed lette ofre.²⁰⁰ Muslimerne i Palermo og andre byer flygtede til deres egne kvarterer, hvor de barrikaderede sig og kæmpede. Værre var det for muslimerne på landet, hvor mange af herremændene var aktive i oprøret og forfølgelserne. Derfor led muslimerne store tab, og måtte i sidste ende flygte op i bjergene eller ind til de muslimsk dominerede kvarterer i byerne.²⁰¹ Muslimerne kæmpede imod overgrebene og krige mellem kvarterer i byerne blev udbredt.²⁰² På baggrund af lensoptegnelser fra en kirke i Monreale i Val di Mazara fra 1170erne understreger Metcalfe, at antallet af muslimer, der flyttede til området, steg i denne periode. Metcalfe begrundet det med, at de stigende spændinger mellem muslimerne og de kristne fik muslimerne til at flytte til områder, hvor de udgjorde en majoritet. Ligeledes påpeger Metcalfe, at området tilhørte kronen, hvilket kunne være endnu en årsag til migrationen til området, idet der her var håb om kongelig beskyttelse.²⁰³ Ibn al-Athīrs indledende citat²⁰⁴ der fremstillede William og Maio negativt, giver i henseende til muslimerne således mening. Williams styre markerede en endegyldig forandring for muslimerne på Sicilien; de latente spændinger blev synlige og den tidligere sameksistens forsvandt, hvilket blev udtrykt i den tiltagende migration til Val di Mazara.

Efter oprøret og Williams stabiliseringen af riget, forsøgte han at genskabe forholdene for øens muslimer og eunukkerne. Men forholdene forblev anstrengte. William døde uventet i 1166, mens arvingen, William, stadig var et barn. Derfor regerede dronning Margrethe frem til William II's endelige magtovertag i 1171. Margrethe styrede landet sammen med tre *familiars*, en ny styreform, der havde afløst den enerådende førsteministerrolle. Riget var stadig præget af uroligheder, men det lykkedes ærkebispem af Palermo, Walter, at stabilisere riget. Han gjorde herefter *familiars* til en stabil institution i rigets administration.²⁰⁵

William II – 1166-1189

William II overtog formelt set magten i 1171. Flere faktorer kunne tyde på, at Williams regeringstaktik var anderledes end hans forgængere. William ønskede kontrollen med riget

¹⁹⁹ Matthew, 92.

²⁰⁰ Metcalfe, 188.

²⁰¹ Ahmad, 71.

²⁰² Metcalfe, 186

²⁰³ Ibid. 190.

²⁰⁴ Se side 38.

²⁰⁵ Takayama, "Law and monarchy", 64-66.

skærpet og en synliggørelse af sig selv som konge og sin magt. Dette gjorde han blandt andet ved at oprette en selvstændig administration på fastlandet med hovedsæde i Salerno.²⁰⁶ På den måde udbyggende William kontrollen af fastlandet og cementerede magten. Den politiske magt blev overladt til familiars, hvilket betød at adelen og gejstligheden ikke fik megen indflydelse.²⁰⁷ På den baggrund lykkedes det William at skabe et stabilt rige uden store uroligheder.

William sendte ligesom Roger II udsendinge til Ifrīqiya men med et andet formål. Ifølge Aziz Ahmad var disse ekspeditioner religiøst funderet, og skulle sikre at kommunikationen blev opretholdt mellem Europa og Det hellige land. Desuden skulle de sikre normannernes fortsatte handel med Levanten og de normanniske byer i området. Da opfordringen til det tredje korstog lød meldte William sig, han nåede dog aldrig af sted, da korstoget først påbegyndtes i 1189, samme år som William døde.²⁰⁸ På den baggrund synes Williams ageren overfor de muslimske lande anderledes end hans forgængere, idet tanken om korstog synes mere nærværende hos William. En af årsagerne kunne være det forbedrede forhold til pavemagten, og freden med det tysk-romerske kejserrige der blev indgået i 1176, efter Frederik Barbarossas endelige nederlag.²⁰⁹ Fredsaftalen sikrede ro og samarbejde mellem Paven, Barbarossa, de italienske bystater og William, hvormed fokus kunne rettes mod syd.²¹⁰ William fik tilnavnet 'den gode'. Ifølge Metcalfe, på grund af to ting, hans velgørenhed overfor kirkerne, og grundlæggelsen af klostret Santa Maria Nouva, lokaliseret ved Monreale i nærheden af Palermo i et muslimsk domineret område.²¹¹

Williams internationale forhold og hans korstogstanker påvirkede også muslimernes forhold. Val di Mazara, det område hvor de fleste af øens muslimer boede, var en kongeligt len, hvorfor muslimerne havde stået under Kongens beskyttelse. I 1180'erne blev der grundlagt et kloster i området. William donerede området til klostret og muslimerne var derefter underlagt kirken.²¹² Metcalfe vurderer på baggrund af de privilegier og donationer der blev givet klostret, at det i 1180'erne blev rigets næststørste jordejer. Kronen var den største.²¹³ Denne handling understreger Williams positive indstilling til kirken og latiniseringsprocessen.

Williams forhold til muslimerne var kompliceret og fremstilles på to måder. Alex Metcalfe nuancerer forholdet, og understreger ambivalensen. Muslimerne anså Kongen for at være deres beskytter, i et samfund der blev stadig mere polariseret, men samtidig anså de også

²⁰⁶ Takayama, "Law and monarchy", 66.

²⁰⁷ Enzensberger, "Administration", 127-128.

²⁰⁸ Ahmad, 60.

²⁰⁹ Matthew, 272.

²¹⁰ Metcalfe, 209.

²¹¹ Ibid. 210.

²¹² Ibid.

²¹³ Ibid. 211

William for at være en forræder, idet han havde doneret muslimernes sidste semi-autonome område til klostret Santa Maria Nouva.²¹⁴ De spændinger der opstod efter forfølgelserne i 1161 lå stadig latent i samfundet, og William gjorde ikke noget for at forbedre muslimernes forhold. Afgivelsen af jorden i Val di Mazara, et stort område af økonomiske betydning for Kongen, ikke mindst på grund af jizyaen, kunne være et udtryk for, at William fandt kirken langt vigtigere end muslimernes livsvilkår. På baggrund af et arabisk dokument fra 1177, hvori abbeden fra klostret St. John fik tre muslimer til at sværge ved Koranen, at de ville tjene klostret, påpeger Houben, at forholdet mellem munkene og muslimerne i udgangspunktet var godt. Parterne respekterede hinanden og de kristne respekterede muslimernes religion.²¹⁵ Denne fred synes dog hurtigt at blive erstattet af spændinger mellem grupperne og under urolighederne som følge af Williams død i 1189, gjorde muslimerne oprør.

Umiddelbart efter Williams magtovertagelse genoprettede han paladskulturen med eunukker og muslimske lærde. Men som hans forgængere adskilte William, ifølge Houben, forholdene på paladset med forholdene i omverden.²¹⁶ På baggrund af hans klosterdonationer og holdning til korstogene, må han ligeledes have set sig selv som kirkens beskytter. Ibn Jubayr beskrev en fortælling om et jordskælv der rystede øen i 1169, mens William stadig var mindreårig:

“It was told to us that when a terrifying earthquake shook the island this polyteist [William] in alarm ranged round his palace, and heard nothing but cries to God and His Prophet from his women and pages. At sight of him, they were overcome with confusion, but he said to them: ‘Let each invoke the God he worships, but those that have faith shall be comforted’.”²¹⁷

Metcalf påpeger, at såfremt denne historie er sand, var William allerede tidligt klar over paladsets tjeneres sande religiøsitet, og at William i forbindelse med jordskælv udtrykte en tolerance overfor religiøs diversitet og overfor islam.²¹⁸ Williams kansler, ærkebisp Steffen af Perche, der kort efter jordskælvet forlod øen, delte ikke Williams syn på eunukkerne og deres positioner i magtens inderkreds. I 1169 blev eunukkerne, på Steffen af Perches foranledning, udelukket fra familiares.²¹⁹ Da Ibn Jubayr besøgte øen i 1184 beskrev han de forhold muslimerne levede under. I udgangspunktet var indtrykket positivt, han beskrev William som en konge der var interesseret i den arabiske verden, og som havde mange muslimer ved sit hof:

²¹⁴ Metcalfe, 210.

²¹⁵ Houben, “Religious Toleration”, 330.

²¹⁶ Ibid. 328.

²¹⁷ Ibn Jubayr, 341.

²¹⁸ Metcalfe, 206.

²¹⁹ Ibid. 207.

*“He has much confidence in Muslims, relying on them for his affairs, and the most important matters, even the supervisor of his kitchen being a Muslim (...) and the display of his pomp, in a manner that resembles the Muslims Kings (...) He pays much attention to his (Muslim) physicians and astrologers, and also takes great care of them (...) One of the remarkable things told of him is that he reads and writes Arabic.”*²²⁰

Alle Ibn Jubayrs positive beskrivelser af William omhandlede livet ved hoffet. Ibn Jubayrs beskrivelser af de muslimer han mødte på sin rejse gennem landet var knap så positive og omhandler de restriktioner og forhold muslimerne levede under. På landet levede de side om side med de kristne, men betalte jizya,²²¹ hvormed de blev frataget en mulig indtægt. I byerne levede muslimerne i deres egne kvarterer og dyrkede deres religion i det omfang det var muligt, men der var restriktioner, eksempelvis var fredagsbønnen forbudt.²²² Ved Ibn Jubayrs afrejse var hans positive syn forsvundet og konklusionen på muslimernes tilstand på øen lød:

*“During the time of our stay in this town [Trapani], we learnt painful things about the grievous state of the Muslims in this island concerning their relations with the worshippers of the Cross – may God destroy them – their humiliation and abasement, their state of vassalage under the Christians, and the duress of the king, bringing the calamities and misfortunes of apostasy in those of their women and children for whom God had ordained such suffering.”*²²³

På baggrund af Ibn Jubayrs beskrivelser var Sicilien ikke længere et samfund, der var venlig stemt overfor muslimerne. Det samfund der blev udviklet under William II havde ikke længere plads til muslimerne i rigets inderkreds. I 1170'erne kom muslimerne i Val di Mazara under Santa Maria Nouva, og mistede i den forbindelse Kongens beskyttelse og deres semi-autonome status. Donald Matthew²²⁴ påpeger, at der i 1182 stadig fandtes få autonome muslimske distrikter, men i forlængelse med klostrets stadige inddragelse af jord, blev disse distrikter indlemmet. Klostret påbegyndte konversionsprocesser, det gjorde spændingerne tydeligere, hvilket i sidste ende, efter Williams død 1189, medførte uroligheder og oprør.²²⁵

William II døde i 1189 barnløs, hvilket kastede riget ud i uroligheder. Under William var den latiniseringsproces, der påbegyndtes under Roger I slået igennem, og muslimerne blev som følge deraf marginaliserede og sårbare.²²⁶ Arveretten til riget blev en storpolitisk magtkamp,²²⁷ hvor det muslimske oprør fik en underordnet betydning, og derfor ikke overladt

²²⁰ Ibn Jubayr, 340-341.

²²¹ Ibid. 339.

²²² Ibid. 348.

²²³ Ibid. 357.

²²⁴ Professor i historie ved University of Reading, England.

²²⁵ Matthew, 91.

²²⁶ Metcalfe, 224.

²²⁷ Vil blive uddybet i afsnittet: "Urolighederne efter 1189", s 47.

meget plads i kilderne. Men i krøniken fra klostret Montecassino, i Annales Casinenses blev oprøret nævnt:

*“(1189) William King of Sicily died without children or testament. Trouble arose at Palermo between Christians and Saracens; after many of their men had been massacred the Saracens fled and went to live in the mountains.”*²²⁸

Urolighederne medførte endnu engang forfølgelser og massakrer af øens muslimer. Muslimerne fra byerne flygtede til bjergene i Val di Mazara, hvor de forenedes med muslimerne fra landet. Sammen skabte de en modstandshær, og for første gang i hundrede år kæmpede muslimerne mod det kristne overherredømme.²²⁹ Den muslimske revolte tog sit udgangspunkt blandt de bønder der kom fra Santa Maria Nuovas områder, hvor spændinger mellem de kristne og muslimerne længe havde ulmet. I fællesskab med øens øvrige muslimer skabte de en autonom stat i riget.²³⁰ Modstandshæren bestod primært af fattige muslimer, da mange af de rige ved urolighedernes begyndelse solgte deres ejendele og flygtede til muslimske lande.²³¹ Alex Metcalfe påpeger, at muslimernes oprør ikke skal ses som en direkte følge af Williams død. Oprøret var i stedet forårsaget af polariseringen og den øgede fremmedgørelse, muslimerne havde været udsat for, siden William I overtog magten.²³² Oprøret var på mange måder anderledes end de tidligere revolter; ingen adelige medvirkede, ingen udenlandske kræfter opildnede til kampen og muslimerne ønskede ikke en overordnet magtovertagelse. Muslimernes kamp havde nærmere karakter af en frihedskamp. Oprøret fik en religiøs tone, fordi forkæmperne i hæren stammede fra Santa Maria Nuovas områder hvor den religiøse diversitet var i centrum.²³³ Hæren blev ledet af fem personer, der kendes under betegnelsen 'de muslimske mini-konger'. For at sikre muslimerne gode betingelser tog de til Palermo for at forhandle med den nye konge Tancred, da hans magt syntes sikker. Her indgik de en aftale hvor Tancred betalte muslimerne for at stoppe oprøret. Dette blev ifølge Metcalfe set som en sejr for muslimerne, idet de opnåede forbedrede vilkår i forhold til tilstandene før urolighederne, da de ikke skulle betale jizya hverken til Kongen eller kirken, men i stedet modtog økonomiske midler fra Kongen.²³⁴ I udgangspunktet ser det således ud til at muslimernes modstand skabte resultater, men de efterfølgende årtiers fortsatte magtkampe skabte andre forhold, hvilket de kommende to kapitler vil belyse.

²²⁸ The Annales of Montecassino, 1189-1195, oversat af G.A. Loud.

(www.leeds.ac.uk/history/weblearning/MedievalHistoryTextCentre/Annales%20Casinenses.doc)

²²⁹ Metcalfe, 275ff.

²³⁰ Ibid. 211.

²³¹ Ibid. 276.

²³² Ibid.

²³³ Ibid.

²³⁴ Ibid.

Sammenfatning

Hautevillernes styre i det 12. århundrede medførte store forandringer for muslimerne. Roger II skabte et stabilt kongerige, der op gennem perioden blev mere og mere latiniseret, hvormed muslimerne mistede deres indflydelse. Dette medførte en gradvis fremmedgørelse af øens oprindelige indbyggere, hvilket førte til polarisering mellem muslimerne og de kristne. Spændingerne mellem grupperne brød ud under adelens oprør i 1161. Efter oprøret var forholdet mellem muslimerne og de kristne, der tidligere havde været kendetegnet ved en rolig sameksistens, erstattet af mistillid og polarisering.

Muslimernes forhold udvikledes på to niveauer; ved paladset og ude i samfundet. De 'almindelige' muslimer oplevede en stigende fjendtlighed og mistillid fra det øvrige samfund, hvilket i sidste ende var medvirkende til skabelsen af den muslimske modstandshær efter William II's død i 1189. Indenfor paladsets mure skabte Roger II et hof præget af tolerance og diversitet. Med den arabiske paladskultur som forbillede skabte Roger II en kultur med eunukker, orientalske musikere, lærde og haremspiger - en kultur der varede Hautevillernes regering ud. Specielt eunukkerne opnåede betydning som embedsmænd, hvormed muslimerne stadig havde magt og indflydelse. Efter oprøret i 1161 blev eunukkernes magt indskrænket, og i 1169 satte kansler Steffen af Perche en stopper for deres indflydelse.

Muslimernes forhold til kongerne var ambivalent. Det kristne styre lagde et stadigt større pres på muslimerne, et pres kongerne ikke søgte at forhindre. Samtidig var muslimerne afhængige af kongerne, idet den stærke centralstyring sikrede ro i riget og derved ro for muslimerne. I perioder med svag kongemagt var muslimerne meget udsatte og oplevede forfølgelser, hvilket førte til den muslimske modstandshærs opståen, her dannede muslimerne fælles front og kæmpede for deres rettigheder.

Hohenstaufferne – krig og kaos 1189-1300

Det 13. århundrede er en periode der er vanskelig at belyse, fra muslimernes side, fordi forskningens herskerfokus fremstår tydeligt for denne periode. Det kan begrundes med, at det sicilianske kongerige med Hohenstauffernes magtovertagelse blev en del af det internationale politiske magtspil, som en del af det tysk-romerske kejserrige, hvorfor kilderne og forskningen har vægtet dette aspekt. Trods dette mener jeg alligevel perioden bør undersøges, fordi der sker afgørende ændringer i muslimernes forhold. I den første halvdel af det 13. århundrede blev muslimerne tvangsflyttet til kolonien Lucera i det nordlige Apulien, hvor de levede frem til koloniens nedlæggelse i år 1300. I denne periode var Lucera stort set det eneste sted muslimerne eksisterede i riget, og kolonien udvikles til at blive et centralt element i magtkampen mellem Hohenstaufferne og pavemagten. På grund af Luceras centrale betydning for muslimernes udvikling i perioden, har jeg valgt at placere analysen af kolonien i et separat afsnit. Inden Lucera analyseres skal de politiske forhold og magtkampene i perioden undersøges for at sætte Lucera, muslimernes udvikling og den generelle udvikling ind i en kontekst.

Hohenstaufferne magtovertag fik central politisk betydning, fordi Sicilien i højere grad blev en del af det internationale politiske magtspil. Samtidig betød magtovertaget, at Sicilien mistede sin centrale position i kongeriget, da tyngdepunktet blev rykket til Apulien hvor Frederik residerede.²³⁵ Ud fra disse perspektiver synes det logisk at forskningen ikke har brugt megen plads på Siciliens muslimer, idet de ikke længere havde sammen rolle som under Hautevillerne. Alligevel spillede kolonien en rolle, specielt i de internationale magtkampe, hvilket vil blive belyst i kapitlet vedrørende Lucera.

Dette analyseafsnit skal belyse hvilke politiske magtkampe der udspillede sig i perioden og hvilken betydning muslimernes tilstedeværelse i riget spillede i den sammenhæng. Spillede muslimerne selv en rolle? Fik kongernes forhold til muslimerne betydning i den internationale politik? Hvad var kongerne forhold til muslimerne? Og hvordan påvirkede de internationale omvæltninger muslimerne?

Urolighederne efter 1189

William II's død skabte uroligheder i riget. Da ingen efterkommer var oplagt, meldte mange arvtagere sig på banen, hvormed Hautevillernes magtposition blev truet, blandt andet af Hohenstaufferne, der tidligere med Frederik Barbarossa i spidsen tidligere havde krævet magten. Hugo Falcandus anså Williams død for at være en katastrofe, og trods hans tidligere polemik mod muslimerne, udtrykte han et inderligt ønske om at:

²³⁵ Powell, "Muslim Frontier", 193.

*“If only the nobles and commoners, both Christian and Saracen, would reach a consensus, so that they might harmoniously choose a king for themselves, and with all their strength, with all their vigor, and all their will they might strive to drive out the invading barbarians!”*²³⁶

Alle, både adelige og almindelige; kristne og muslimer skulle stå sammen og i enighed vælge en konge til riget. Ellers ville Hohenstaufferne, de invaderende barbarer, overtage magten og gøre en ende på kongerigets selvstændighed. Sicilianerne skulle stå sammen som et fælles folk og bekæmpe den ydre fjende frem for at bekæmpe hinanden. Her ligger det implicit i citatet, at de magtkampe der raserede på Sicilien mellem muslimer og kristne, meget vel kunne blive kongerigets endeligt. Falcandus krævede at de kristne stoppede deres forfølgelser af muslimerne og at muslimernes accepterede de eksisterende forhold til fordel for et højere mål - selvstændighed. Kilderne siger intet om muslimernes holdning til det internationale magtpolitiske spil, men det der min overbevisning at muslimerne grundlæggende var ligeglade hvilken hersker der regerede, hvis bare deres eksistens blev sikret. Tancred af Lecce, illegitimt barnebarn af Roger II, blev valgt som Hautevillernes kandidat, hvilket muslimernes efter min mening ikke kan have anset som positivt, idet Tancred var en af bagmændene bag oprøret i 1161.²³⁷

Hohenstaufferne krævede tronen gennem Henrik VI's hustru Konstance, der var datter af Roger II. Dermed stod kampen mellem Henrik, Frederik Barbarossas søn, og Tancred. Pavemagten støttede Tancred som blev kronet i 1190.²³⁸ Tancred søgte efterfølgende at skabe ro i riget, hvilket indebar fredsmægling med muslimerne. Hans regime var frem til hans død i 1194 til stadighed præget af oprør og konflikter med Henrik og hans støtter. Efter Tancreds død overtog Henrik magten, idet Tancreds egentlige arving, William III endnu var et spædbarn.²³⁹ Hermed blev Sicilien indlemmet i det tysk-romerske kejserrige og magten tilfaldt officielt Hohenstaufferne.

Urolighederne og kampene mellem Tancred og Henrik havde indvirkning på muslimernes levevilkår. Muslimerne blev endnu engang udsat for forfølgelser og drab, hvilket i sidste ende førte til dannelsen af en muslimsk befrielseshær.²⁴⁰ Det lykkedes Tancred at bringe ro i forholdet til muslimerne og ved Henriks magtovertagelse blev forholdet stadfæstet. Henrik anerkendte muslimerne og jødernes eksisterende rettigheder. Han refererede i den forbindelse til sin kejserlige pligt, til at beskytte rigets undersåtter, uanset religion. På denne baggrund

²³⁶ Falcandus, Hugo, "On the death of William and the arrival of the Germans", Karla Mallette, *The Kingdom of Sicily, 1100-1250 – A Literary History*, 2005, 160.

²³⁷ Dillon, John B, "Tancred of Lecce and Roger III, kings of Sicily", *Medieval Italy – an Encyclopedia*, bind 2

²³⁸ Loud, "The Papacy and the Rulers of Southern Italy, 1058-1198", Loud & Metcalfe (eds.), 179.

²³⁹ Matthew, 287.

²⁴⁰ Se afsnittet: "William II, 1166-1189" side 45.

forbød Henrik tvangskonversion.²⁴¹ Man kunne overveje hvilke bevæggrunde der lå bag Henriks konversionsforbud og fredsmægling med muslimerne. Praktiske forhold kunne være en årsag, idet et muligt konversionskrav eller pres givetvis ville have medført flere muslimske opstande. Med et forbud havde Henrik forhindret, at fremtidige oprør som følge af tvangskonversion skulle blusse op. Ligeledes udtrykte Henrik med denne handling en accept af muslimernes tilstedeværelse i riget, hvorved Henrik sikrede sig muslimernes loyalitet, fordi det synes logisk, at muslimerne efter en lang periode med forfølgelser og fremmedgørelse søgte beskyttelse og stabilitet. Tancreds forhold til muslimerne kendes der ikke meget til, men det faktum at han stod bag oprøret og massakren på muslimerne i 1161, trækker billedet i en negativ retning. Derfor må Henriks magtovertagelse, trods muslimernes fredsaftale med Tancred, være blevet opfattet som positivt for muslimerne, fordi Henrik netop stadfæstede deres rettigheder og beskyttede dem. Ifølge Alex Metcalfe er der meget lidt viden omkring muslimernes forhold under Henrik, men det ser ud til at have været en forholdsvis rolig periode.²⁴²

Henriks død i 1197 medførte uroligheder, hvilket førte til nye forfølgelser og muslimske oprør. Ifølge Aziz Ahmad, var det specielt pave Urban III's²⁴³ indsamling af tiende, til anvendelse i det fjerde korstog, der var årsag til de muslimske bønders oprør; hvor de hærgede øen og erobrede landsbyer og fæstninger.²⁴⁴ Den forklaring synes plausibel, da et paveligt krav til muslimerne om at støtte krigene mod deres trosfæller økonomisk, højst sandsynligt blev anset som uacceptabelt. Endvidere kunne den ekstra økonomiske byrde have været en medvirkende faktor til oprørets udbrud.

Frederik II

Ved Henriks død var arvingen, Frederik, endnu et barn. Under Innocens III's²⁴⁵ beskyttelse lykkedes det Hohenstaufferne at bevare magten, indtil Frederik overtog magten i 1208. Under Innocens III pontifikat havde riget været overladt til sig selv, hvorved adelen havde opnået stor magt.²⁴⁶ Muslimerne deltog aktivt i de interne stridigheder på øen, hvor de stod i alliance med lederen af den tyske adel, Markward af Anweiler. I 1200 udbrød der krig mellem Paven og Markward, en krig Markward og muslimerne tabte.²⁴⁷ Hvad der efterfølgende skete med muslimerne vides ikke, men det er interessant, at vurdere hvilke årsager der kunne ligge til grund for muslimernes deltagelse i stridighederne. To årsager synes åbenlyse: Før det første medførte urolighederne i samfundet endnu engang utrygge forhold for muslimerne, hvorfor de

²⁴¹ Houben, "Religious Toleration", 332. På baggrund af den engelske krønikeskriver Roger af Hovedens krønike fra 12. århundrede.

²⁴² Metcalfe, 277.

²⁴³ r. 1185-1187.

²⁴⁴ Ahmad, 82.

²⁴⁵ r. 1198-1216.

²⁴⁶ Matthew, 295.

²⁴⁷ Metcalfe, 277-281.

aktivt deltog i oprøret i et forsøg på at ændre deres livsbetingelser. Det er i denne sammenhæng interessant at det var adelen muslimerne allierede sig med, fordi det traditionelt set havde været dem der stod bag forfølgelserne af muslimerne. Dette kunne tyde på at det pavelige styre blev anset for at være et dårligere alternativ for muslimerne. Det synes logisk, idet man kunne forestille sig et voksende konversionspres på muslimerne som følge af det pavelige pontifikat. Det udgør for mig den anden årsag til muslimernes deltagelse.

Frederik overtog magten i 1208, og brugte de første ti år på at stabilisere magten i kejserriget. Urolighederne i Tyskland blev bragt til ro, og i 1220 blev Frederik kronet til kejser af pave Honorius III²⁴⁸.²⁴⁹ Herefter vendte Frederik tilbage til kongeriget, hvor han søgte at skabe stabilitet og ro. Ifølge James Powell ønskede Frederik at genskabe riget, som det havde været under William II. Powell begrundet det med at Frederiks lovsamling, *Liber Augustalis*, fra 1220, byggede videre på Hautevillernes juridiske apparat. Powell påpeger, at Frederik i indledningen til lovsamlingen skrev: "*We have commanded that all preceding laws of the kings of Sicily and those of ours that we ordered to be preserved should be transferred into this collection*".²⁵⁰ I den sammenhæng er det interessant at undersøge, om Frederik også ønskede at genopbygge de muslimske samfund og det muslimske aspekt, der havde præget normannernes administration. For de 'almindelige' muslimer udviklede forholdene sig ganske anderledes end tidligere, da de af to omgange blev deporteret til kolonien i Lucera. Deporteringsene var forårsaget af muslimernes oprør mod forholdene i riget, hvilket kunne være et tegn på, at det ikke lykkedes for Frederik at genskabe de livsbetingelser de havde haft under Hautevillerne. Ved hoffet synes tendensen den samme. Næsten 30 års uroligheder betød at eunukkerne og den muslimske elite, der havde eksisteret omkring paladset, var forsvundet. Eunukkerne havde allerede mistet magten som følge af kansleren Steven af Perches lovgivning fra 1169. Det er i den sammenhæng centralt at Frederik, selvom han var opvokset i Palermo, boede i Foggia i Apulien.²⁵¹ Dermed var hovedsædet flyttet fra muslimsk dominerede områder til kristne, hvorved muslimernes højst sandsynligt havde mistet indflydelse. Der levede stadig muslimer og eunukker ved hoffet, men deres tilstedeværelse var efter min mening forårsaget af Frederiks personlige interesser og ikke for at styrke riget. Blandt andet udgav Frederik værker, der var inspireret af arabiske videnskabsmænd, eksempelvis værket: "Kunsten at jage med fugle" fra 1248 om falkejagt, der var inspireret af specielt den arabiske videnskabsmand Moamym.²⁵² Et andet bevis for muslimernes tilstedeværelse er et brev fra Innocens IV²⁵³ fra 1245 hvori Frederik blev ekskommunikeret på grund af hans forhold til muslimerne:

²⁴⁸ r. 1216-1227.

²⁴⁹ Metcalfe, 280.

²⁵⁰ Powell, James M, *The Liber Augustalis*, 1971, 5.

²⁵¹ Takayama, "Law and monarchy", 74.

²⁵² Drell, Joanna, "Frederick II: On the Art of Hunting with Birds", Jansen et. al. (eds.), 474.

²⁵³ r. 1243-1254.

*“Moreover, having linked himself in detestable intimacy with the Saracens, he sent messengers and gifts to them frequently and received the same from them, with every honor and with delight. He embraced their rituals; remarkably, he kept them close to him, in daily servitude to him. Moreover, in the Saracens’ manner, he was not ashamed to assign eunuchs as guardians to his consorts.”*²⁵⁴

Innocens IV fremhævede Frederiks ‘skamløse’ forhold til muslimerne som årsagen til bandlysningen. Frederik blev anklaget for at være have daglig kontakt og venskabelige forhold med muslimer, som han også modtog gaver fra. Netop denne anklage kunne tyde på, at Frederiks omgang med muslimerne var baseret på hans egne interesser og ikke for at styrke riget. Innocens lagde meget vægt på Frederiks forhold til eunukkerne, som han anvendte til vagter, og hans omgang med muslimerne var noget der tydeligvis udgjorde et problem for pavemagten. Citatet viser, at muslimerne stadigvæk havde en betydning ved Frederiks hof, men de lærde muslimer stammede højst sandsynligt fra den arabiske verden og ikke fra Sicilien, fordi store dele af den sicilianske ‘ulamā’, ifølge Ahmad, var flygtet til muslimske lande, som følge af urolighederne.²⁵⁵

Frederiks forhold til pavemagten var problematisk. I den forbindelse blev Frederiks forhold til muslimerne anvendt aktivt i den pavelige propaganda mod Frederik. Dette ses tydeligt i ovenstående uddrag af Innocens IV ekskommunikationsbrev. I brevet anvendte Innocens eunukkerne og muslimerne som årsagen til bandlysningen. Men man burde overveje, om ikke dette blot var en dårlig undskyldning fra Pavens side, idet eunukkerne og muslimerne var en del af en gammel tradition, der havde eksisteret ved den sicilianske hof siden det 11. århundrede, og som ikke tidligere havde været et problem. Ikke desto mindre var Frederiks forhold til muslimerne en torn i øjet på pavemagten. Ikke mindst fordi Frederik åbenlyst gik imod den pavelige holdning til muslimerne, ved at omgås dem; både ved hoffet, i Lucera og i den arabiske verden.

Frederiks forhold til muslimerne blev også beskrevet i arabiske kilder. Den syriske prins Ismail Abu al-Fidā²⁵⁶ beskrev mødet mellem dommeren Jamāl al-Dīn og Frederiks søn, og senere konge, Manfred i 1261:

“The Pope had excommunicated him [Manfred]. All this was because of the emperor’s leaning towards the Muslims. His brother, Conrad, and his father, Frederick, were

²⁵⁴ Innocens IV, ”Innocent IV excommunicates Frederick”, Mallette, 166-167.

²⁵⁵ Ahmad, 82.

²⁵⁶ Ismail Abu al-Fidā 1273-1331, syrisk prins, kriger og digter. Uddraget stammer fra hans værk ”al-Mukhtasar fī akhbār al-bashar”, oversat til ”En historie om mennesket”. Ismail Abu al-Fidā, ”Memoirs of a Syrian Prince-Polymath”, Tabish Khair et al. (ed), *Other routes*, 2005, 146.

likewise excommunicated by the Pope of Rome because of their leaning towards Islam.”²⁵⁷

Her fremhæves det, at det netop var Hohenstaufernes forhold til muslimerne, der var årsag til bandlysningerne og implicit dermed også roden til stridighederne. Det er en vigtig information, da det fortæller os, at det ikke kun var Frederik der havde problemer med pavemagten. På baggrund af Jamāl al-Dīn beskrivelser kunne det se ud som om at det problemfyldte forhold til pavemagten blev nedarvet sammen med kongeriget. Hvor reelle oplysningerne er, kan der sættes spørgsmål ved. Manfred havde givetvis haft sine årsager til at fremstille pavemagten, som han var i konflikt med, dårligt. Ved at gøre forholdet til muslimerne til den altafgørende årsag til konflikten, kunne Manfred håbe på sympati fra de muslimer Jamāl al-Dīn viderefortalte historien til. Ikke desto mindre fortæller kilden, at Frederik og sønnerne Konrad og Manfred alle havde et anstrengt forhold til Paven, der eventuelt kunne være forårsaget af muslimerne.

Det reelle forhold mellem Frederik og muslimerne er vanskelig at belyse. Men det har givetvis ikke været så gnidningsfrit som det umiddelbart kunne se ud. Det er her vigtigt at huske på, at Frederik deporterede muslimerne væk fra Sicilien, fordi de gjorde oprør. Derfor er det endnu engang vigtigt at adskille udviklingen i muslimernes forhold ved hoffet, der synes positivt, og udviklingen for den 'almindelige' muslim, der med deporteringen til Lucera, umiddelbart virker negativt. Muslimernes oprør var et udtryk for utilfredshed med samfundet, og en stigende frustration over ikke selv at kunne påvirke udviklingen. Muslimernes handlemuligheder blev indskrænket, i takt med den stigende polarisering. Derfor blev muslimerne aktive aktører i samfundets stridigheder, i et forsøg på at påvirke forholdene. På den internationale scene havde muslimerne ikke selv indflydelse på udviklingen, her blev de anvendt som en pavelig undskyldning i den vedvarende kamp mod Frederik.

Selvom Frederik forsøgte at opbygge et kongerige, der skulle minde om de normanniske kongedømmer, lykkedes dette ikke. Deporteringen af muslimerne ændrede demografien i riget, hvormed den kulturelle mangfoldighed, der havde kendetegnet Hautevillernes styre var væk. Ligeledes havde Frederiks position som tysk-romersk kejser betydning. Frederik fik en central rolle på den storpolitiske scene, hvorfor fokus af naturlige årsager ofte blev vendt mod problemerne i Europa frem for forholdene i kongeriget. Frederik døde i 1250 og det var Frederiks søn Konrad der skulle tage kampen op.²⁵⁸ En næsten umulig opgave, dels fordi kejserriget var så stort at det var svært at holde sammen på, og dels fordi stridighederne med Paven betød, at den pavelige støtte til at legitimere den kongelige status manglede.

²⁵⁷ Ismail Abu al-Fidā, 150.

²⁵⁸ Takayama, "Law and monarchy", 74.

Arven efter Frederik og kongerigets endeligt

Efter Frederiks død tog sønnen Konrad kampen op. Frem til hans død i 1254 kæmpede han på flere fronter for at bevare magten. Han kæmpede mod den opsætsige tyske adel, der ønskede ham afsat, mod hans halvbror Manfred, som han nærede mistillid til og mod pave Innocens IV, der gjorde alt for at undgå at endnu en Hohenstauffer kom til magten.²⁵⁹ Konrad efterlod ved sin død tronen til sønnen Konradin, der stadig var et spædbarn. Det udnyttede Manfred, der overtog tronen. Paven havde imidlertid givet magten til Edmund, søn af Englands Henrik III. Derfor opstod der en strid mellem Manfred og pave Alexander IV²⁶⁰ hvilket endte med Manfreds ekskommunikation i 1255. Stridighederne mellem Manfred og pavemagten fortsatte indtil Manfred, efter sejr over den pavelige hær, blev kronet i 1258.²⁶¹ Muslimernes rolle i disse politiske magtkampe kendes ikke. De har højst sandsynlig ikke været direkte berørt af situationen. Det var først ved Manfreds magtetablering at de politiske kampe fik betydning for muslimerne, fordi Manfreds forhold til muslimerne i Lucera blev den direkte årsag til hans ekskommunikation. Hermed indtog Lucera en central position i pavemagtens propaganda.²⁶²

Stridighederne mellem Manfred og Paven fortsatte. I 1266 kaldte Paven til korstog mod Manfred. Den franske Karl af Anjou tog udfordringen op og i slaget ved Benevento kæmpede Manfred mod Karl. I denne kamp spillede muslimerne en central rolle, idet de som Manfreds allierede deltog aktivt i krigen. Manfred blev dræbt og muslimerne tabte, hvorefter muslimerne i Lucera overgav sig til Karl.²⁶³ Kampen ved Benevento var et af de få tilfælde, hvor muslimerne direkte deltog i de internationale politiske stridigheder. Da Konrads søn Konradin i 1268 gik i krig mod Karl for at kræve sin retmæssige arv, støttede muslimerne Konradin. Konradin blev dræbt og magten tilfaldt Karl.²⁶⁴ Kilderne nævner intet om årsagerne til muslimernes støtte til Konradin. Men man kunne forestille sig, at muslimerne valgte at handle fordi alternativet var værre. Muslimernes nederlag til Karl burde have medført forværrede forhold, fordi nedlæggelse af kolonien og tvangskonverteringen af muslimerne længe havde været en del af Pavens propaganda. Og da Karl handlede på Pavens foranledning synes denne udvikling uundgåelig, men situationen blev anderledes.²⁶⁵

Med Karls magtovertagelse blev kongeriget tilføjet Karls store rige.²⁶⁶ Overtaget forandrede rigets position, da Karl ikke fokuserede på riget i samme omfang som de tidligere konger havde gjort. Napoli blev gjort til hovedstad, hvorved kongerigets tyngdepunkt blev rykket

²⁵⁹ Matthew, 364.

²⁶⁰ r. 1254-1261.

²⁶¹ Metcalfe, 292.

²⁶² Uddybes i afsnittet: "Lucera, kongerne og pavemagten" side 63.

²⁶³ Metcalfe, 292.

²⁶⁴ Takayama, "Law and monarchy", 77.

²⁶⁵ Uddybes i afsnittet: "Lucera, kongerne og pavemagten" side 65.

²⁶⁶ Ved kroningen i 1266 var Karl konge af Albanien og Jerusalem, hertug over Provence, Folcalquier, Anjou, Maine og Tonnerre, herre over Tunis og senator i Rom. Takayama, "Law and monarchy", 79.

langt mod nord, tættere på Frankrig, men langt væk fra Sicilien. Karls magtovertagelse medførte en tilstrømning af specielt franske tilflyttere, hvormed der opstod spændinger mellem den nye tilflytterklasse og den eksisterende overklasse.²⁶⁷ De voksende spændinger kom til åbent oprør i 1282 i Palermo. Oprøret, kendt som Den sicilianske vesper, bredte sig til hele øen og blev en massakre på øens franskmænd. Urolighederne endte med, at kongeriget blev delt i to, mellem den aragonske konge Peter III, gift med Manfreds datter Konstance, og Karl af Anjou. Peter kom til Sicilien i 1280 for at blive kronet til konge i Palermo.²⁶⁸ Dermed var det kongerige, som Roger I havde erobret 200 år tidligere faldet fra hinanden.

Sammenfatning

Ved indgangen til det 13. århundrede spillede Sicilien stadig en rolle på den politiske scene. Muslimerne deltog aktivt i de stridigheder der udspillede sig internt på øen, eksempelvis under Hohenstaufferne, hvor muslimerne af flere omgange var aktive i de magtpolitiske kampe, både nationalt og internationalt. Muslimernes kontakt til de tysk-romerske kejsere kom til at spille en central rolle på den storpolitiske scene, da dette blev et centralt element i den pavelige propaganda. Trods muslimernes aktive deltagelse i magtspeilet betød deres rolle overordnet set meget lidt. De oprør de deltog i blev slået ned, og generelt var muslimerne genstand for gentagne nederlag. På trods af de mange nederlag forblev muslimerne en del af kongeriget, og de fortsatte deres kamp for at forbedre egne livsbetingelser op gennem perioden, hvorfor de bør medregnes som en faktor i det interne politiske spil.

Muslimernes tilstedeværelse i riget ændredes og det kongerige Karl I overtog efter Hohenstaufferne var forandret. Under Hohenstaufferne og Hautevillerne havde Sicilien været et miks af forskellige kulturelle udtryk; muslimer, kristne, grækere og jøder havde levet sammen. Ved Karl af Anjous magtovertag var Sicilien latiniseret og det kulturelle miks forsvundet. Muslimerne levede i Lucera frem til 1300, hvor Karls søn Karl II nedlagde kolonien og solgte dem som slaver.²⁶⁹ Foruden de kulturelle forandringer var Siciliens status også ændret. Karl af Anjou gjorde Napoli til centrum i riget, hvormed Sicilien mistede sin politiske og kulturelle betydning. Øen blev reduceret til en provins i periferien af den kristne verden.

²⁶⁷ Takayama, "Law and monarchy", 79.

²⁶⁸ Ibid.

²⁶⁹ Ibid. 78.

Lucera – en muslimsk enklave i kristent land

Trods forskningens begrænsede belysning af forholdene for muslimerne i det 12. århundrede, står en begivenhed og udvikling central; dannelsen af den muslimske koloni Lucera, nær Foggia i det nordlige Apulien.²⁷⁰ Et 3000 km² stort fladt område omkranset af bjerge.²⁷¹ Kolonien blev dannet af Frederik II i 1220'erne og eksisterede frem til 1300. Det var primært muslimer fra Sicilien der frem til midten af det 13. århundrede blev flyttet til kolonien.²⁷² Deporteringer var ikke unikt for Frederiks styre men en del af en lang tradition. Eksempelvis flyttede Roger I også rundt på sicilianerne som et led i magtetableringen. Lucera fik en central betydning for muslimerne, men kom også til at spille en rolle på den internationale politiske scene, hvorfor muslimernes deportering og deres efterfølgende liv i Lucera fik en central rolle i samfundet.

I forbindelse med Lucera er det interessant at fokusere på hvilken betydning flytningen fik for muslimerne; for deres selvopfattelse og for deres forhold til kongerne, specielt Frederik II der stod bag forordningen. Ligeledes er det interessant at undersøge, hvilken effekt flytningen havde, både for forholdene på Sicilien og for udviklingen i og omkring Lucera. Endelig er det interessant at belyse, hvor meget indflydelse muslimerne selv havde på forløbets udvikling; spillede de en rolle eller var de statister i et stort magtpolitisk spil?

Årsager til koloniens dannelse og deporteringerne

Da Frederik II kom til magten i begyndelsen af det 13. århundrede, var hans vigtigste opgave at genetablere ro og orden i riget. Muslimerne havde efter William II's død i 1189 dannet en modstandshær, som reaktion på de spændinger og forfølgelser de blev udsat for. Samlet under den muslimske leder Ibn 'Abbād kæmpede muslimerne for deres rettigheder. I 1222 tabte de kampen til Frederik, hvilket medførte tvangsflytning til Lucera i 1222-1224.²⁷³ Det var i den forbindelse ikke alle muslimerne der blev deporteret. For de muslimer der blev tilbage på Sicilien blev forholdene ifølge Julie Taylor²⁷⁴ økonomisk og socialt forværret, i form af stigende skatter og tiltagende polarisering. Dette førte til nye oprør i begyndelsen af 1240'erne,

²⁷⁰ Powell, "Muslim Frontier", 193.

²⁷¹ Taylor, Julie Anne, *Muslims in Medieval Italy: The colony of Lucera*, 2005, 38.

²⁷² Ahmad, 84.

²⁷³ Metcalfe, 282.

²⁷⁴ Assisterende Professor ved University of Michigan.

hvor muslimerne erobrede de kristne byer Jato og Entella.²⁷⁵ Muslimerne tabte kampene til Frederik og i 1246 blev størstedelen af de tilbageværende muslimer flyttet til Lucera.²⁷⁶

Der eksisterer ikke mange kilder der nævner kolonien, men i den arabiske prins Ismail Abu al-Fidās skrifter nævnes Lucera. Ismail Abu al-Fidās beskrivelser baseres på dommeren Jamāl al-Dīns rejsefortællinger. Han beskrev kolonien som et muslimsk fristed i den kristne verden:

*“Near the town I was in was a city called Lucera, all the inhabitants of which are Muslims of the island of Sicily. They keep up the Friday prayer, and display openly the tokens of Islam (...) From the town were I was, Rome was a five days’ journey.”*²⁷⁷

Det er bemærkelsesværdigt, at muslimerne ifølge Jamāl al-Dīn fik lov til at dyrke deres religion åbenlyst, ikke mindst de vigtige fredagsbønner. Ifølge Ibn Jubayr var det forbudt for muslimerne på Sicilien at afholde fredagsbønnen.²⁷⁸ Hvis Jamāl al-Dīns oplysning er troværdig, tyder det således på, at muslimerne i Lucera havde større religiøs frihed end de havde haft på Sicilien. Jamāl al-Dīn havde ikke selv besøgt kolonien, men refererede andres beskrivelser. Fremstillingerne stammer højst sandsynligt enten fra Manfred eller fra hans hof, da det var her Jamāl al-Dīn boede. I så tilfælde må man overveje Manfreds bagtanke med beskrivelsen, nemlig at påpege hans respekt og tolerance overfor muslimerne i Lucera. Ud fra beskrivelsen danner der sig et positivt billede af Lucera, en forbedring af livsvilkår og dermed en retfærdiggørelse af muslimernes deportering. Et billede Jamāl al-Dīn skulle tage med tilbage til den arabiske verden for derigennem at fremstille Manfred som en arabisk-venlig hersker. Dermed kan der stilles spørgsmålstejn ved ægtheden af informationen. Men kilden kommer dog med to centrale oplysninger. At der eksisterede en ren muslimsk koloni i Lucera og at den arabiske verden kendte til den.

Tvangsflytningen af muslimerne må uundgåeligt have medført store forandringer. De blev tvunget til at flytte til fremmede egne som i udgangspunktet må have virket ugæstfrie. Muslimerne havde ikke nogen indflydelse på udviklingen, som de må have tolket som en straf for deres oprør. Selve området var et fladt landareal omkranset af bjerge, ligesom muslimerne kendte det fra Sicilien. Dermed oplevede muslimerne ikke store forandringer med hensyn til geografi og klima. Netop den flade slette kunne være valgt af to årsager; for at muslimerne kunne opdyrke slettejorden og for at Frederik kunne holde øje med dem.

²⁷⁵ Taylor, 2005, 18. Taylor baserer sin viden om oprøret primært fra værket “Annales Siculi”, hvis forfatter er ukendt, men som i nogle tilfælde tilskrives Godfred Malaterra, eksempelvis i Alex Metcalfes notehenvisninger, hvor han henviser til annalerne som et bilag til Malaterras værk “De Rebus gestis Rogerii Calabriae et Siciliae Comitis et Roberti Guiscardi Duci fratris eius”, Greve Roger af Calabrien og Siciliens og hans bror hertug Robert Guiscards gerninger.

²⁷⁶ Metcalfe, 287.

²⁷⁷ Ismail Abu al-Fidā, 150.

²⁷⁸ Ibn Jubayr, 348.

Frederiks bevæggrunde for at deportere de rebelske muslimer synes åbenlys - fred og ro på Sicilien. Ligeledes kan man forestille sig at første deporteringsbølge i udgangspunktet skulle tjene til skræk og advarsel for øens tilbageværende muslimer. Da straffen for ulydighed var fratagelse af tilhørssted. Det kan forklare hvorfor Frederik kun flyttede en andel af muslimerne i første omgang. Efter oprøret i 1240'erne blev størstedelen af de resterende muslimer flyttet. Bevæggrunden for denne deportering synes ligeledes åbenlys - ved at deportere muslimerne til samme sted, opnåede Frederik kontrol og opsyn over muslimerne, hvilket var en medvirkende faktor til at bringe ro i riget.

Den geografiske placering af kolonien er der indenfor forskningen forskellige forklaringer på. Ifølge Christoph Maier²⁷⁹ blev det nordlige Apulien valgt af to årsager. For det første lå Lucera inde midt i kristent land og derved langt væk fra Ifrīqiya, der havde støttet muslimerne under oprørene. For det andet havde området en strategisk betydning i kongeriget, fæstningsbyen i Lucera fungerede som rigets nordligste forsvarspost og kontrollerede adgangen til Apulien.²⁸⁰ Valget af Lucera havde dermed en militær årsag. Ved at lokalisere muslimerne i et nyt område, blev de afhængige af Kongens beskyttelse, hvormed Frederik havde sikret et loyalt forsvar af byen. Frederik forstærkede byen yderligere ved at bygge en fæstning i 1230'erne, som han bemandede med muslimske soldater.²⁸¹ Alex Metcalfe understreger ligeledes det militære aspekt. På baggrund af muslimernes navnekæder²⁸² argumenterer Metcalfe for, at mange af muslimerne bestred erhverv, der var associeret med militæret, eksempelvis soldater, vagter og smede.²⁸³ Det militære aspekt havde også en anden side, ifølge James Powell var det nordlige Apulien hjemsted for en opsætsig adel, der af flere omgange havde konspireret mod Frederik.²⁸⁴ Ved at skabe en stærk befæstet muslimsk koloni i området, kunne dette udgøre en trussel mod den lokale adel, hvormed Frederik opnåede kontrol. Muslimerne fik militær betydning, hvilket kan have påvirket deres selvopfattelse. De fik tildelt en central rolle med betydning for Frederik, hvilket styrkede forholdet til Frederik. Samtidig kunne det have betydning at kolonien havde en fæstningsby. Først og fremmest beskyttede det muslimerne mod forfølgelser fra områdets kristne. Med det kan også have haft betydning for opretholdelsen af muslimske kultur og religion. Et befæstet område skabte naturlig segregation fra det omkringværende samfund og sikrede derved en kulturel minoritets overlevelse.

²⁷⁹ Ansat ved Zürich Universitet.

²⁸⁰ Maier, Christoph, "Crusade and rhetoric against the Muslim colony of Lucera", *Journal of Medieval History*, vol. 21, 1995, 343-385, 344.

²⁸¹ Ibid.

²⁸² Navnekæderne er en del af den muslimske navnetradition. Foruden fornavnet kommer en mængde tillægsnavne, blandt andet faderens navn, stammens navn og i nogle tilfælde et navn der beskriver vedkommende erhverv. Det er det sidste Metcalfe baserer sin undersøgelse på. Larsen, John Møller, "Navneskik", *Gads leksikon om islam*.

²⁸³ Metcalfe, 288.

²⁸⁴ Powell, "Muslim Frontier", 194.

Andre årsager til valget af området er også blevet påpeget. Ifølge Julie Taylor er det agrare aspekt centralt, idet Lucera var et led i en generel optimeringsproces af et område der bød på mange udviklingsmuligheder. Området var tyndt befolket, selvom jorden var frugtbar og gav gode dyrkningsmuligheder.²⁸⁵ Ifølge Metcalfes navneundersøgelser, havde mange af de muslimer der kom til Lucera også landbrugsmæssige erhverv,²⁸⁶ hvilket stemmer overens med Taylors argumenter. Det stigende landbrug medførte en økonomisk gevinst for Frederik, hvilket understreges ved at Frederik i 1234 gav Lucera, som en af rigets syv byer, tilladelse til at afholde et årligt marked.²⁸⁷ At Lucera opnåede markedsrettigheder kunne være et udtryk for, at Frederiks vision med at skabe et produktivt miljø blev en succes. Den gode landbrugsjord var af central betydning for muslimerne, fordi det gav dem mulighed for at fortsætte med deres hidtidige erhverv. Ifølge Metcalfe gav Frederik dem okser og redskaber,²⁸⁸ det gav dem mulighed for at skabe økonomisk stabilitet allerede fra begyndelsen. Markedsrettighederne i 1234 er et udtryk for fremgang og vækst, hvilket tegner en positiv muslimsk udvikling. Det agrare aspekt var således centralt for muslimernes overlevelse og succes i området, hvor både muslimerne og Frederik profiterede af det.

Positiv eller negativ deportering?

Ud fra det landsbrugsmæssige perspektiv tegner der sig umiddelbart et positivt billede af muslimernes liv i Lucera. Metcalfe påpeger, at flytningen også fra muslimernes side kunne være opfattet positivt, fordi flytningen ud fra en middelalderlig kontekst må have været opfattet som en mild straf for oprørene, idet alternativet, slavestatus, var meget værre.²⁸⁹ I stedet blev de flyttet væk fra spændingerne og forfølgelserne, til en enklave hvor muslimerne udgjorde majoriteten. Et andet centralt aspekt er det faktum, at muslimerne i kraft af deporteringen kom direkte under Frederiks beskyttelse. På Sicilien havde muslimerne hørt under klostret i Monreale, hvilket var en af årsagerne til de stigende spændinger. Dette perspektiv må have påvirket muslimerne positivt. Ifølge John Lomax²⁹⁰ tildelte Frederik muslimerne mange friheder for derigennem at skabe gode forhold for muslimerne; muslimerne slap for at betale skat, de fik religiøs frihed og udpræget selvstyre.²⁹¹ Taylor understreger også muslimernes friheder; egen moské, ejendomsret og koranskoler. Men Taylor skriver at muslimerne i kolonien stadig skulle betale jizya.²⁹² Her eksisterer der en

²⁸⁵ Taylor, 2005, 39.

²⁸⁶ Metcalfe, 288.

²⁸⁷ Maier, 345, baseret på Richard af St. Geramos krønike: "Monumenta Germaniae Historica".

²⁸⁸ Metcalfe, 287.

²⁸⁹ Ibid. 285.

²⁹⁰ Ansat ved Ohio Northern University.

²⁹¹ Lomax, John Phillip, "Frederick II, His Saracens, and the Papacy", *Medieval Christian perceptions of Islam*, John Tolan (ed.), 1996, 178.

²⁹² Taylor, Julie Anne, "Freedom and Bondage among Muslims in Southern Italy during the Thirteenth Century", *Journal of Muslim Minority Affairs*, vol. 27, nr. 1, 2007, 72.

uenighed indenfor forskningen, om hvorvidt muslimerne betalte jizya eller ikke. Jeremy Johns nuancerer billedet ved at henvise til et dokument fra 1239:

*“(...) the emperor instructed his justiciar ‘to collect on behalf of our curia from the qā’id and from all the Saracens of Lucera the canon and the gesia’. A number of 13th-century privileges exempt certain Muslim milites of Lucera from specific taxes, including the jizya.”*²⁹³

Uenigheden mellem Lomax og Taylor kan på baggrund af Johns kommentar være forårsaget af forskellige fokusområder. Der eksisterede ifølge Johns en skelnen. Imens den almindelige muslimske indbygger i Lucera stadigvæk var underlagt jizya, var nogle grupper undtaget. Her henviser Johns til en gruppe kaldet *milites*. Den gruppe bestod primært af soldater, og på baggrund af ovenstående analyse af Frederiks motiver bag Luceras beliggenhed, synes det logisk, at den gruppe, der ikke betalte jizya, var den gruppe Frederik havde mest brug for - dem der støttede ham militært og sikrede stabilitet i området. Der kunne være flere årsager til, at nogle grupper af soldater var fritaget skattepligten. Eksempelvis kunne privilegiet sikre Frederik soldaternes opbakning, fordi loyalitet kunne give soldaterne en bedre status i form af fritagelse fra at betale jizya. Ligeledes kunne det fungere som en gulerod for andre i samfundet, og få flere muslimer til at uddanne sig militært, for derigennem at forbedre egne livsvilkår. Kilderne nævner intet om privilegiernes omfang, men David Abulafia beretter om en gruppe soldater, der fungerede som Frederiks livvagter.²⁹⁴ Det synes logisk at denne gruppe, ud fra et loyalitetsperspektiv, var fritaget jizya, fordi Frederik havde brug for livvagternes ubetingede støtte og loyalitet.

Ud fra ovenstående gennemgang synes muslimernes forhold i Lucera positive og en forbedring i forhold til livet på Sicilien. Men det skal påpeges, at ikke alt synes positivt. Alene det faktum at muslimerne blev tvunget til at forlade deres hjem og starte forfra, om end med lidt hjælp fra Frederik, nuancerer billedet. Trods muslimernes religiøse frihed og semi-autonome styre, er der elementer der nuancerer det positive billede. Dette er faktorer der kunne medføre til en følelse af undertrykkelse hos muslimerne. Først og fremmest blev muslimerne ved deporteringen isoleret fra resten af den muslimske verden, hvormed deres kulturelle og religiøse bagland forsvandt. Selvom de havde religiøs frihed i kolonien, var kontakten med den arabiske verden og det muslimske fællesskab forsvundet. Centralt er det også at muslimernes var tvangsforflyttet, og ikke kunne flytte tilbage til Sicilien. Dermed var deres frihed indskrænket til et liv indenfor Luceras grænser. I et brev fra 1239, fra Frederik II til alle embedsmænd i riget understregede Frederik at:

“Because it is our pleasure that all the Saracens whom we have ordered to come from the various parts of Sicily be returned to Lucera, we order those faithful to us to follow the

²⁹³ Johns, 36.

²⁹⁴ Abulafia, “Italien Others”, 227.

order of R. de Montefusculo, the faithful minister of our empire, that all Saracens in general who are in the land under your jurisdiction and have been compelled to go to Lucera must stay there. We will not suffer any Saracen now in the lands under your jurisdiction to remain there; rather let them go to Lucera."²⁹⁵

Dette brev påpeger netop de restriktioner muslimerne levede under, trods deres mange friheder. Frederik indskærpede overfor embedsmændene i riget, at de skulle følge minister Montefusculos ordre og sende alle muslimer til Lucera. Brevet er skrevet i 1239, lige inden muslimernes andet store oprør på Sicilien, hvilket efter min mening kunne tyde på, at Frederik var opmærksom på de voksende spændinger i samfundet, og prøvede at forebygge kommende uroligheder ved at deportere alle muslimerne til Lucera. Selvom urolighederne på Sicilien kom til åbne oprør inden muslimernes flytning, viser brevet, efter min mening, at Frederik allerede inden urolighederne havde en storstilet deporteringsplan, og at urolighederne gav en legitim grund til udførelsen af denne.

Det positive billede der tegnes af muslimernes forhold i Lucera er således mere nuanceret, idet privilegierne og frihederne kun havde betydning i selve kolonien. I forhold til det omkringværende samfund var muslimernes rettigheder stærkt begrænset og præget af forbud. Disse begrænsninger må have haft betydning for muslimernes selvopfattelse, og kan have givet følelsen af Lucera som et fængsel frem for det muslimske fristed, som Jamāl al-Dīn beskrev for Ismail Abu al-Fidā i citatet ovenfor.²⁹⁶

Forholdet mellem Lucera og Frederik

Frederiks brev fra 1239, citeret ovenfor, udtrykker endnu en bevæggrund til deporteringen – det religiøse perspektiv. En årsag der op gennem perioden blev mere og mere central. Under Frederiks kroning, havde han lovet Paven at bekæmpe og uddrive de ikke-religiøse elementer fra samfundet. Ved at samle muslimerne opnåede Frederik fuld kontrol over dem, hvilket ifølge Frederik selv var en indfrielse af det pavelige krav. Hermed blev muslimernes adskilt fra de kristne, hvorved Frederik beskyttede de kristne. Denne løsning var pavemagten ikke tilfreds med. I et brev fra Gregor IX²⁹⁷ til Frederik i 1232 udtrykte Paven sin bekymring for muslimernes friheder i kolonien og påvirkningen af de kristne naboer:

"(...)Furthermore, that excess of liberty with which you are said to indulge those same Saracens is said to be pernicious to the Christians of the neighbouring region and brings fear to those who hear about it; so may it please your Sublimity to destroy their

²⁹⁵ Frederik II, "Frederick II and Lucera", Mallette, 166.

²⁹⁶ Se side 56.

²⁹⁷ r. 1227-1241.

presumption in such a way that they might not dare to disturb the hearts of the faithful even in a small way."²⁹⁸

Gregor IX udtrykte en urolighed for, at muslimerne fra Lucera i deres omgang med de kristne naboer skulle påvirke dem i en negativ retning. Denne bekymring delte Frederik ikke, i et brev til Gregor IX i 1236 skrev han:

*"For we removed – not without much labour of our body, as well as danger to those faithful to us, and expense – the settlement of Saracens living in the mountains of Sicily, where that island might contain more Christians than today. The injustice to them ceased, and we gathered them in the midst of a plain of Christians. And this, we found, was useful. Because while they are instructed daily by the example of Christians, while their assiduous servitude makes them desire liberty, some of them might be able to escape from their hands of their own people and, washed in the font of baptism into the Christian rite, return to the unity of the Catholic faith."*²⁹⁹

Dette uddrag understreger Frederiks pointe. Ved at flytte muslimerne fra Siciliens bjerge til Lucera blev Sicilien kristnet. Vendingen 'livet i bjergene' hentyder til en gruppe mennesker der lever som vilde i civilisationens yderområder udenfor kontrol, en forordningen Frederik mente han havde bragt orden i. Frederik mente ikke, at Gregor IX skulle være nervøs for de kristne naboer. Tværtimod mente Frederik, at muslimernes omgang med kristne var vigtig, idet den daglige kontakt langsomt ville medføre muslimernes omvendelse. Frederik beskrev således sit religiøse projekt, men der kan sættes spørgsmålstegn ved, hvorvidt hans visioner med Lucera var så rene, som antydnet i brevet. Det er muligt at Frederik i udgangspunktet ønskede, at muslimerne i sidste ende konverterede, men han gjorde ikke noget aktivt for det. Tværtimod er muslimernes religiøse frihed et eksempel på det præcis modsatte. Alex Metcalfe påviser, på baggrund af navnekæder, at konversionerne var fåtallige og den kulturelle tilpasning meget langsommelig. På baggrund af de fåtallige navnekilder påpeger Metcalfe, at få muslimer tog frankiske eller bibelske navne, hvilken eller kunne være et bevis på kulturel tilpasning og konversion.³⁰⁰ Metcalfe omtaler selv kildernes begrænsede omfang, hvorfor det bør overvejes hvor stor betydning kilderne kan tillægges. Ligeledes bør det overvejes om de muslimske navneændringer var udtryk for en generel tendens i samfundet, eller om de netop var medtaget i kilderne, fordi de fremstod som specielle for perioden. Den sidste overvejelse synes mulig, fordi det specielle og nye ofte var det mest interessante at nedskrive i forhold til det daglige og trivielle. Men uanset omfanget af navneændringer og antallet af kilder, udtrykker forandringerne en langsom bevægelse mod assimilering med det omkringværende samfund.

²⁹⁸ Frederik II, "Frederick II and Lucera", Mallette, 165.

²⁹⁹ Ibid. 165-166.

³⁰⁰ Metcalfe, 290.

Der kan også forefindes andre forklaringer på, hvorfor Frederik ikke opfordrede til muslimernes konversion. Først og fremmest må det økonomiske aspekt have spillet en rolle. Så længe muslimerne forblev muslimer, skulle de betale jizya, hvilket betød en økonomisk gevinst for Frederik. Ligeledes kunne man forestille sig at muslimske soldater i nogle situationer var mere anvendelige end kristne, eksempelvis i krigen mod pavestaten i 1229, hvor muslimerne, modsat nogle kristne, ikke havde skrupler ved at kæmpe mod Paven. Uanset Frederiks bagvedliggende årsager, kom han til at fremstå som muslimernes beskytter. Taylor understreger aspektet og skriver:

*“The relocation of rebels was not uncommon, but when juxtaposed with approaches to reconquest taken by Christian rulers in other parts of Europe, the emperor’s policy with respect to the Sicilian Muslims stands out as unique”.*³⁰¹

Respekten og behandlingen af muslimerne, fremstod som unikt i periode, sammenholdt med det øvrige Europa. Frederiks lovgivning var, ifølge Metcalfe, inspireret af det fjerde Laterankoncil's fokus på den synlige adskillelse mellem kristne og andre, eksempelvis gennem påklædning. Som en del af Frederiks lovgivning fik muslimerne status som *servi nostre camere*, muslimerne blev anset for at være Kongens ejendom, ikke som slaver men som frie mennesker.³⁰² På baggrund af denne status blev det Kongens opgave at beskytte dem, hvilket Frederik gjorde. Forholdet mellem Frederik og muslimerne må således være præget af ambivalens. Muslimerne var overladt til Frederiks beskyttelse og nåde, hvorfor en ubetinget loyalitet overfor Frederik var nødvendig, selvom det var Frederik der havde forandret muslimernes liv via tvangsdeporteringen. Omvendt var Frederik vigtig i forbindelse med muslimernes bibeholdelse af deres identitet. Flytningen til Lucera, isoleringen fra omverdenen og de religiøse friheder var centrale faktorer, der var med til at sikre religionens overlevelse i området. Muslimerne skabte et isoleret religiøst samfund, hvor de kristne ikke færdedes. Dette aspekt er centralt for den udvikling muslimerne gennemgik i perioden, og for at islam forblev i området frem til år 1300.

Trods Frederiks tilsyneladende gode forhold til Lucera blev kolonien, ifølge David Abulafia, aldrig en central del af kongeriget.³⁰³ Dette kan begrundes i koloniens muslimske aspekt. Man kunne forestille sig, at Frederik betragtede kolonien som et fristed, hvor han ikke behøvede bekymre sig om indbyggernes loyalitet. Det anspændte forhold mellem Frederik og Manfred på den ene side og pavemagten på den anden, var blandt andet forårsaget af Lucera, idet kongerne ikke ville nedlægge kolonien, som pavemagten krævede. Dette skal sandsynligvis begrundes i kongernes udbytte af kolonien, økonomisk og militært. Det må have været af så central betydning, at Pavens krav og trusler blev overhørt. Muslimernes forhold til kongerne

³⁰¹ Taylor, 2005, 38.

³⁰² Metcalfe, 283.

³⁰³ Abulafia, “End of Muslim”, 129.

er der meget lidt viden om, men som det er påpeget ovenfor, må det have været præget af ambivalens.

Lucera, kongerne og pavemagten

Muslimernes forhold til de kristne i området eksisterer der ikke meget viden om. David Abulafia skriver, at de kristne der boede i området inden flyttede da muslimerne kom.³⁰⁴ Herefter beskrives Lucera som et muslimsk område hvor de kristne ikke bosatte sig. Kilderne siger ikke noget direkte om forholdene, hvilket kunne tyde på, at muslimerne og de kristne levede side om side uden de store problemer. Under Karl af Anjou blev kristne fra Provence deporteret til området for at få kontrol over muslimerne. Metcalfe beskriver forholdet mellem befolkningsgrupperne som anspændt. De kristne fandt det vanskeligt at leve i det muslimske miljø, og selv biskoppen levede under dårlige forhold.³⁰⁵ Generelt eksisterer der meget lidt viden omkring kirkens forhold i området. David Abulafia skriver, at biskoppen forgæves forsøgte at få kristne til området, hvilket mislykkedes.³⁰⁶ Frederik omtalte i en brevkorrespondance med Gregor IX en kirkes sammenfald,³⁰⁷ hvilket kunne indikere at kirkernes stand og vedligeholdelse ikke var optimale i området. Dette kunne være et tegn på, at kirken stod svagt og at området var domineret af muslimerne, hvilket også var pavemagtens bekymringsområde. Efter nedlæggelsen af kolonien i 1300 påpeger Metcalfe, at de tilbageværende muslimer blev forfulgt af lokale og tvunget til at konvertere.³⁰⁸ Dette kunne tyde på, at muslimerne, så længe de stod under Kongens beskyttelse, levede i ro med den omkringværende befolkning, men med koloniens opløsning var beskyttelsen væk og muslimerne blev udsat for forfølgelser.

Muslimernes tilstedeværelse i Lucera blev anset for at være en provokation for pavemagten, til trods for at muslimerne tilsyneladende levede isoleret og i harmoni med området. Her skal to forhold trækkes frem; den geografiske placering forholdsvis tæt på Rom og frygten for at muslimerne ville omvende kristne i området. Som skrevet tidligere var specielt Gregor IX nervøs for Frederiks holdning overfor muslimerne og hans svage konversionspolitik. Det er min overbevisning, at Frederiks placering af muslimerne ikke var ment som en provokation af pavemagten, men ud fra praktiske overbevisninger; militær og økonomisk. Op gennem perioden blev pavemagtens retorik mod Lucera stærkere og stærkere. Lucera blev, ligesom resten af kongeriget, opfattet som et paveligt len, og en muslimsk enklave i et paveligt område kunne ikke accepteres. Derfor forsøgte pavestaten i flere omgange at påvirke forholdene i Lucera. I 1223 sendte Paven dominikanermunke til kolonien i håb om omvendelse, men uden

³⁰⁴ Abulafia, "Italian Others", 227.

³⁰⁵ Metcalfe, 293.

³⁰⁶ Abulafia, "Italian Others", 227.

³⁰⁷ Lomax, "Frederick II, Saracens", 188.

³⁰⁸ Metcalfe, 294.

held.³⁰⁹ Derfor blev retorikken hårdere og specielt paverne Gregor IX og Innocens IV anklagede Frederik for hans manglende engagement.

Et eksempel på Gregor IX's bekymringer og retorik omhandlende kolonien, blev udtrykt i et brev til Frederik i 1236:

“Behold the ramparts of Babylon are built from the ruins of Jerusalem and schools for the sons of Hagar from the stones of Zion. Buildings in which the divine name is honored are forced to become places where the damnable Muhammad is adored. And a more cruel and lamentable sword cuts us all well. The uncircumcised, placed almost in the middle of the Kingdom, can more easily corrupt the Catholic faith by the venom of their infidelity. Thence greater dangers take hold, for Christians are mixed in with them. Through companionship with pagans the flocks of the faithful depart from the Lord’s fold, and the Hebrews are so oppressed by the Egyptians that it is as though they are subject to their rule.”³¹⁰

Gregor IX gjorde Frederik opmærksom på to centrale faktorer. Først og fremmest at muslimerne ødelagde kristne kirker og omdannede dem til moskeer uden Frederiks reaktion. Gregor IX frygtede at muslimerne langsomt ville underminere den kristne tro, symboliseret ved 'Jerusalems ruiner og Zions sten'. Ligeledes frygtede Gregor IX for at 'de uomskårne' ville korruptere den katolske tro. I sammenhæng med den muslimske trussel, synes begrebet 'de uomskårne' underligt fordi muslimerne netop var omskårne. Men hvis man forstår termen metaforisk, som 'ulve i fåreklæder' giver det mening. Gregor IX frygtede således muslimernes indvirkning på de kristne, og da de lignede de kristne, altså uomskårne, havde de kristne ikke mulighed for at vide at de blev vildledt og var på vej i synden. I denne forbindelse skal det påpeges, at Gregor IX i andre sammenhænge understregede det faktum, at muslimerne talte italiensk som problematisk.³¹¹ Gregor IX krævede at Frederik skulle skride til handling, retorikken var kontant og krævende. Frederik afviste ifølge John Lomax rygterne og henviste til sammenfaldet af en gammel kirke i Lucera som årsagen til rygterne. En kirke som Frederik lovede Gregor IX at genopbygge. Endvidere påpegede Frederik, at op mod en tredjedel af muslimerne allerede var konverteret, og at resten ville følge efter.³¹² I denne debat er det svært at finde ud af, hvem der taler sandt, men i virkeligheden er den konkrete sag ikke det centrale i korrespondancen mellem dem. I stedet er det de bagvedliggende årsager, og det der igennem hele perioden dannede grundlaget for sammenstødende mellem pavemagten og kongerne. Kongernes placering af Lucera midt i kristent land og manglen på aggressiv konversionspolitik overfor pavemagtens ønske om at bringe, specielt den magtfulde Frederik, i knæ. De ting der henvises til i korrespondancen er blot undskyldninger og understregninger

³⁰⁹ Lomax, "Frederick II, Saracens" 183.

³¹⁰ Ibid. 185-186.

³¹¹ Powell, "Muslim Frontier", 195.

³¹² Lomax, "Frederick II, Saracens", 186.

af det virkelige problem. Dette udtrykkes i den efterfølgende periode hvor Frederik i 1239 blev ekskommunikeret, blandt andet på grund af hans forhold til muslimerne i Lucera.³¹³

Gregor IX døde 1241 og Frederik i 1250, men stridighederne mellem pavemagten og Kongen på grund af Lucera fortsatte. Frederiks søn, Manfred, bibeholdt det gode forhold til muslimerne i Lucera. Manfred brugte kolonien som tilflugtssted, hvilket betød at Lucera blev den direkte årsag til spændingerne mellem Manfred og Paven. I 1255 udstedte pave Alexander IV en korstogsbulle mod Manfred, hvori muslimerne i Lucera eksplicit blev omtalt som årsagen til krigen. Lucera blev således *casus belli*³¹⁴ idet kolonien blev anklaget for at huse rebeller; Manfred.³¹⁵ Korstoget endte med pavemagtens nederlag og Manfreds kroning i 1258. Men spændingen forblev intakt. Paven opfordrede i 1266 endnu engang til korstog mod Manfred, der endte med Karl af Anjous magtovertag.³¹⁶

Muslimerne overgav sig til Karl af Anjou, og bibeholdt deres religiøse frihed. Men i 1268 gjorde de oprør og støttede Manfreds nevø, Konradin. Dette medførte en pavelig korstogsordre rettet mod Lucera, retfærdiggjort ved at ikke-kristne gjorde oprør mod kristne herskere. Karl påtog sig opgaven, og trods hård kamp måtte muslimerne i 1269 overgive sig.³¹⁷ Som en del af overgivelsesaftalerne fik muslimerne lov til at bibeholde deres religiøse frihed, ligesom Hohenstaufferne havde Karl således en praktisk tilgangsvinkel til muslimerne. Ved at lade dem blive i kolonien sikrede han sig den økonomiske magt, og da Konradin i 1268, som den sidste Hohenstauffer, var blevet fjernet, var muslimernes loyalitet sikret.³¹⁸

I 1300 besluttede Karls søn, Karl II af Napoli, at Lucera skulle ødelægges. I et brev til hærføreren Giovanni Pipino de Barolo, dateret 24. august 1300, samme dag som ødelæggelsen fandt sted, skrev Karl således:

*"We have known for a good long time what a disgrace it is – indeed, what an offense to that aforementioned faith – that Saracens flourish in our Kingdom, inhabitants to this day of Lucera. And we have always planned in our heart to depopulate that city and move the Saracens out of it, so that it might be populated with Christians. Now we possess the ability to carry out the plan that we have always held in our breast and have nourished in our mind, and are on the verge of achieving it."*³¹⁹

³¹³ Lomax, "Frederick II, Saracens", 188.

³¹⁴ Centralt begreb i samtidens korstogsretorik, idet den rette årsag til krig (*casus belli*) legitimerede den retfærdige krig, som et korstog skulle være. Jensen, Kurt Villads, "Bellum Iustum – i 1200-tallets vesteuropæiske tænkning og kirkens fred", *Historisk tidsskrift*, bd. 93, nr. 1, 1993, 29-46.

³¹⁵ Maier, 348.

³¹⁶ Ibid. 350.

³¹⁷ Ibid. 351ff.

³¹⁸ Ibid. 375.

³¹⁹ Charles II, "The Destruction of Lucera", Mallette, 167.

Ud fra brevet synes ødelæggelsen at være et fromt ønske, Karl længe havde haft. Det religiøse aspekt havde en betydning, idet lukningen ville forbedre forholdet til Paven. Men hvorvidt Karls bevæggrunde udelukkende var religiøse, som der antydes i brevet, kan betvivles. Den økonomiske gevinst; konfiskeringen af koloniens ejendom og salget af muslimerne som slaver, må have haft betydning. Dette underbygger Christoph Maier ved på påpege, at Karl var i pengenød.³²⁰

I den storpolitiske magtkamp spillede muslimerne ikke den store rolle, Maier skriver:

*“(...) the Lucera Muslims became something like prawns in the power struggle between the Church and the Empire. Whereas the Hohenstaufen rulers of Sicily primarily exploited their military and fiscal potential, the papacy used them in their propaganda against the Hohenstaufen and finally called for a crusade to expel them from Italy.”*³²¹

Muslimernes handlemuligheder var kraftigt indskrænkede, og det kan derfor overvejes om muslimerne selv havde megen viden om de storpolitiske forhold. Det er sandsynligt, at muslimerne langsomt opbyggede et nyt liv og affandt sig med vilkårene. Men at de, som tidligere skrevet, deltog aktivt i de konflikter, der direkte kunne påvirke deres livsbetingelser; eksempelvis i kampene mod Karl af Anjou og pavemagten. Mens muslimerne faldt til i Apulien, påvirkede deporteringen Sicilien negativt. Selvom deporteringerne betød, at spændingerne forsvandt, stagnerede øens økonomi og produktion. Alex Metcalfe vurderer, at produktionen og handlen faldt, dette baseres på arkæologiske fund. Her påpeger Metcalfe, at mængden af fundne potteskår, en vare sicilianerne eksporterede meget af, daler kraftigt for den periode, hvor muslimerne blev deporteret. Ligeledes påpeger Metcalfe, baseret på de fundne potteskår, at den keramiske stil, der tidligere var muslimsk inspireret, skiftede. Disse fund er ifølge Metcalfe tegn på, at deporteringerne medførte et fald i produktionen og handlen. Skiftet i den keramiske stil er et udtryk for, at de arbejdere der tidligere havde produceret varen, blev erstattet af nye, der ikke havde den samme viden, hvilket baseret på mængden af fundne potteskår, medførte et fald i produktionen og derved i handlen.³²² Ligeledes betød deporteringen at landbruget stagnerede, da en stor mængde viden forsvandt sammen med de muslimske bønder.

Efter ødelæggelsen af kolonien, blev de sidste muslimer solgt som slaver, og den sidste muslimske enklave forsvandt dermed fra riget. Lucera blev udsat for en kristianiseringsproces, men James Powell påpeger at der, allerede to år efter lukningen af Lucera, genopstod små muslimske samfund i området. Disse blev tilladt af Karl, på grund af den økonomiske værdi, men den åbenlyse dyrkelse af islam var ikke længere tilladt,

³²⁰ Maier, 376.

³²¹ Ibid. 346.

³²² Metcalfe, 291.

eksemplificeret ved forbuddet mod muezzinens kald til bøn.³²³ Ifølge David Abulafia levede der stadig muslimer, nu som slaver, på Sicilien, specielt i Palermo. Det er ikke utænkeligt at de muslimske slaver efterfølgende skabte egne samfund, men ifølge Abulafia konverterede mange af slaverne til sidst.³²⁴

Sammenfatning

Kolonien i Lucera kom til at spille en rolle både internt i kongeriget og i det internationale magtspil. Muslimernes deportering medførte stagnation på Sicilien men økonomisk vækst i Apulien. Årsagerne til deporteringerne var mange; økonomiske, religiøse, politiske og militære. For muslimerne betød deporteringerne, at deres livsbetingelser og selvopfattelse på ny skulle bygges op fra bunden. Deporteringerne havde både negative og positive følger for muslimerne, de opnåede en udpræget grad af selvstyre, kunne frit dyrke deres religion og levede isoleret fra de kristne der, på Sicilien, havde udsat dem for konversionspres og forfølgelser. Omvendt var Lucera en følge af tvangsdeportering og ikke noget muslimerne selv havde valgt, hvorfor kolonien trods frihederne, var et fængsel med usynlige mure. Muslimernes forhold til Hohenstaufferne var overordnet godt, men præget af ambivalens, fordi muslimerne trods frihederne og Kongens beskyttelse af dem stadig var overladt til Kongens nåde, uden selv at kunne gøre noget.

På den storpolitiske scene fik Lucera, specielt i anden halvdel af det 13. århundrede betydning. Her blev kolonien et centralt element i den pavelige propaganda mod Frederik og hans sønner. Trods kravet om koloniens nedlæggelse og muslimernes omvendelse beskyttede kongerne kolonien, sandsynligvis af militære og økonomiske årsager. Dette var en central faktor i den strid der eksisterede mellem pavemagten og de sicilianske konger op gennem hele århundredet, og som først reelt stoppede med Karl II's lukning af kolonien i 1300.

Ved indgangen til det 14. århundrede var det sicilianske kongerige blevet splittet i to som følge af Den Sicilianske Vesper i 1282. Muslimerne, der op gennem perioden havde spillet en vigtig rolle i rigets udvikling, var forsvundet fra samfundet, idet de enten var konverteret, flygtet til arabiske lande eller solgt som slaver. De kristne sultaners periode var således forbi.

³²³ Powell, "Muslim Frontier", 197.

³²⁴ Abulafia, "End of Muslim", 130-133.

Hvad var muslimernes kulturelle udtryk?

Igennem analysen har jeg belyst muslimernes forhold på Sicilien og udviklingen af disse, for derigennem at tegne et mere nuanceret billede af de samfund der blev udviklet i perioden. I den forbindelse skal et sidste element vurderes – det kulturelle perspektiv. Dette er endnu ikke blevet behandlet i henhold til muslimernes forhold på Sicilien, selvom forskningstendensen de seneste årtier har været orienteret mod kulturhistorie. Derfor vil jeg afslutningsvis overveje og diskutere dette perspektiv i henhold til udviklingen af muslimernes forhold i perioden. Jeg vil ud fra analysens resultater diskutere og overveje hvilke vilkår muslimernes kulturelle udtryk havde under de kristne herskere. Med de kulturelle udtryk mener jeg muslimernes selvforståelse, herunder deres religiøse identitet. Hvilke vilkår havde det kulturelle udtryk? Hvilken udvikling gennemgik det? Hvilken rolle spillede muslimerne i fastholdelsen og eventuelt omformuleringen af disse udtryk? Kulturmødet mellem normannerne og muslimerne havde betydning for den udvikling, der efterfølgende fandt sted, og for hvilke samfund, der blev dannet. I den forbindelse skal det overvejes, om de samfund der blev skabt, var præget af hybriditet eller segregation, og hvilken betydning det havde for muslimernes kulturelle udtryk. Var samfundet med til at værne om det muslimske aspekt, eller var det med til at udviske det muslimske til fordel for et mere kristent udtryk?

Hvad er kultur?

Indledningsvis er det vigtigt at fastslå, hvad der menes med termen 'kultur'. I takt med det kulturhistoriske fokus har termen fået mange betydninger, hvorfor det er vigtigt at understrege, hvilken betydning jeg tillægger begrebet. Jeg er inspireret af den postkoloniale forskning og denne retnings definition af kulturer. Denne retning fokuserer på et dynamisk kulturbegreb, hvilket betyder, at kulturer ikke skal ses som homogene lukkede størrelser. Kulturer skal i stedet ses som dynamiske processer, der er under konstant udvikling.³²⁵ Dette perspektiv er anvendeligt, da det skal belyse en udvikling over tid; udviklingen af muslimernes forhold var netop præget af dynamik og forandringer, hvormed det ikke giver mening at arbejde med kultur som en ahistorisk størrelse. Kulturer er derimod produkter af den historiske kontekst og omskabes konstant som følge af samfundets forandringer. Jeg mener, kultur skal betragtes som et adjektiv; noget der eksisterer i forlængelse af et individs handlen. Kulturer fortæller noget om menneskets ageren i samfundet, hvor individet konstant

³²⁵ Den postkoloniale teoretiker Homi Bhabha er en repræsentant for denne retning. Bhabha fokuserer i sit værk *The Location of Culture* fra 2004 på dannelsen af identiteter som følge af kulturmøder. Bhabha arbejder med det dynamiske kultursyn og understreger, at der ikke eksisterer nogen oprindelige rene kulturer, fordi kulturerne altid er bundet i historiciteten og derved altid bundet i tid og sted. Det kulturelle udtryk skabes i mødet mellem forskellige kulturelle udtryk, fordi det er her, de kulturelle systemer afprøves og forhandles. Denne proces sker i de kulturelle gråzoner som Bhabha kalder 'det tredje rum'. Det er i rummet mellem kulturerne, at de nye udtryk skabes, disse nye udtryk er en blanding af de eksisterende kulturelle udtryk, hvorved der ifølge Bhabha opstår hybride kulturer. Her er det centralt, at disse nye hybride kulturer ligeledes er genstand for afprøvning og omformulering.

afvejer forskellige normer, værdier og regler og derigennem danner sit personlige kulturelle udtryk. Denne tilgang til kulturperspektivet er interessant fordi dynamikken understreges. Problemet med en sådan tilgangsvinkel kunne være, at mange begreber i praksis kommer til at fremstå som fastlåste størrelser, begreber som muslimerne og kulturelle udtryk. Men er man blot bevidst om denne risiko, så er det efter min mening et meget interessant perspektiv at antage i forbindelse med undersøgelsen af udviklingen af muslimernes forhold.

Kulturmødet på Sicilien i middelalderen repræsenterer et sammenstød mellem to kulturelle udtryk. De efterfølgende to århundreder var præget af en stadig reformulering af de kulturelle udtryk. Det dynamiske kultursyn indeholder en central pointe; at kulturmøder er en vedvarende proces. Dermed er der ikke tale om ét kulturmøde mellem kristne og muslimer på Sicilien, men en mængde møder, der op gennem hele perioden præger og forandrer det samfund muslimerne levede i. Dette er en central pointe, da det kan være en forklarende årsag til de mange forandringer, der finder sted i perioden.

Det dynamiske kultursyn er således hentet fra moderne kulturteori, og fokuserer på forholdet mellem kulturelle systemer. Mere specifikt er perspektivet ofte blevet anvendt i en koloniseringskontekst, hvor der fokuseres på kolonimagten overfor de koloniserede.³²⁶ I henhold til dette speciales felt, er fokuset grundlæggende det samme; forholdet mellem herskerne og undersåtterne og ændringerne i specielt undersåttens, muslimernes, selvopfattelse som følge af magtovertagelsen. På den baggrund mener jeg godt, man kan anvende et moderne kultursyn i en middelalderlig kontekst. Med dette kultursyn in mente vil jeg nu overveje og vurdere hvilke samfund, der opstod som følge af de kristnes magtovertag og hvordan det påvirkende muslimernes kulturelle udtryk.

Muslimernes kulturelle udtryk

På baggrund af analysen kan det konkluderes, at muslimernes forhold forandres op gennem perioden. Deres livsbetingelser og samfundsposition ændres markant, hvilket betød, at muslimerne ved indgangen til det 14. århundrede praktisk talt var forsvundet fra kongeriget. Muslimernes forhold forandres, som følge af de forskellige kongers regeringsstrategier og de samfund, der opstår som følge deraf. Som det blev konkluderet i analysen, var muslimernes trivsel afhængig af Kongens magt og syn på muslimerne, hvorfor kongerne spillede en central rolle i dannelsen af samfundets kulturelle udtryk.

Det 11. århundrede medførte forandringer i samfundet. Muslimerne oplevede indskrænkninger af de friheder og rettigheder, de havde haft under det muslimske herredømme. Dette var forårsaget af normannernes magtovertagelse, hvilket medførte

³²⁶ Rostgaard, Marianne, "Globaliseringen som udfordring til historieskrivningen", Anette Borchorst og Ann-Dorte Christensen (eds.), *Kønsrefleksioner – om magt og mangfoldighed*, 2006.

forandringer i rigets opbygning og dermed forandrede forhold for muslimerne. Muslimernes hidtidige status blev forandret, delvis fordi de blev undersåtter i et rige baseret på et anderledes konfessionelt system. De mistede retten til at eje jord, blev underlagt kristne herremænd og pålagt at betale jizya. Mødet med normannerne medførte sandsynligvis en forandring i muslimernes selvopfattelse og påvirkede derved muslimernes identitet og kulturelle udtryk. Selvom erobringerne fra normannernes perspektiv ikke var religiøst funderet, men nærmere baseret på et ønske om territorial udvidelse, må skiftet i herskermagtens religiøse orientering have haft betydning for muslimerne. Den muslimske elite emigrerede fra øen, og man kan forestille sig, at den gruppe havde stor betydning for det religiøse fundament på øen. Med 'ulamā's forsvinden kan der argumenteres for, at det grundlæggende muslimske fundament forsvandt, hvormed det muslimske udtryk blev mere sårbart overfor de kristne påvirkninger. Selvom navneoptegnelser for denne tidlige periode er fåtallige, kunne man forestille sig, at en gennemgang af disse ville vise, at flere muslimer overtog græske eller kristne navne, hvilket kunne indikere konversion. Selvom muslimerne blev underlagt restriktioner, bibeholdt de også nogle rettigheder, der var af central betydning for deres selvforståelse, og som kunne være en faktor i bibeholdelsen af det muslimske udtryk. De grundlæggende elementer, der havde skabt samfundets konstruktioner i den muslimske periode blev bibeholdt; lederne - qā'id, dommerne - qāḍī og lovgivningen - sharī'a forblev centrale. Disse tre elementer var vigtige for fastholdelsen af den muslimske tro og levevis, og blev derfor centrale i et samfund, hvor det kristne pres langsomt blev øget. Muslimerne fik lov til at bibeholde rettighederne, fordi de stadig udgjorde en majoritet i samfundet, og havde betydning for de normanniske herskeres succes. Dermed bibeholdt de deres kulturelle identitet og det religiøse udtryk så længe de udgjorde en majoritet, og så længe det var nødvendigt, for at kongerne kunne sikre den stabilitet i riget, der var nødvendig fra at skabe et stærkt rige. På den baggrund synes Antonio Marongius beskrivelser af Sicilien som en form for en 'tolerancens bastion' med plads til forskelligheder og personlig frihed, at være en romantiserende overdrivelse.³²⁷ Muslimerne fik kun lov til at beholde deres identitet og kultur så længe, det var nødvendigt for kongemagten, fordi det sikrede tilfredshed blandt muslimerne, hvilket gjorde det muligt for Kongen at fokusere på opbygningen af et stærkt styre.

Det 12. århundrede var præget af en tiltagende latinisering og ensretning af samfundet, hvilket blandt andet kommer til udtryk med William II's klosterdonationer og de tiltagende religiøse spændinger i samfundet, eksemplificeret ved oprøret i 1161. Dette betød, at det muslimske udtryk blev udfordret og forandret. Den stærke centralmagt var med Roger II blevet skabt og rigets eksistens sikret, hvormed der kunne fokuseres på andre elementer. Som konkluderet i analysen blev muslimerne i denne periode genstand for mistro og forfølgelser. Den tiltagende polarisering og fremmedgørelse, der medførte forfølgelser af muslimerne og migration til Val

³²⁷ For en yderligere uddybning af Marongius syn henvises til forskningsdiskussionen side 11.

di Mazara, er et udtryk for, at samfundet og muslimernes position blev forandret. Den nødvendige tolerance muslimerne tidligere havde nydt godt af forsvandt, og muslimerne blev stigmatiseret af det øvrige samfund, eksemplificeret ved massakren i 1161 og urolighederne efter William II's død i 1189. I muslimernes udvikling af det kulturelle udtryk kom religion til at spille en central rolle i sidste halvdel af det 12. århundrede. For medlemmerne af den muslimske modstandshær, der blev skabt i kølvandet på urolighederne efter 1189, var det ikke nødvendigvis det religiøse aspekt, der var den egentlige årsag til deltagelsen. Ikke desto spillede det religiøse aspekt spillede en central rolle i dannelsen af det fælles identitetsgrundlag, bevægelsen blev skabt ud fra. Man kunne forestille sig, at deres fælles fortid og religiøse orientering kunne være den mekanisme, der bandt sammenholdet i gruppen sammen og sikrede at muslimerne kæmpede i fællesskab mod en fælles fjende. Netop skabelsen af et fælles fjendebillede, og opstillingen af et modsætningsforhold mellem 'os og dem', kunne have været en medvirkende faktor i fastholdelsen af det muslimske kulturelle udtryk. Idet den fælles orientering, religionen, netop blev den adskillende faktor i forhold til 'de andre'

I forbindelse med muslimernes udvikling i det 12. århundrede er det centralt at skelne mellem muslimerne, da forholdene for muslimerne udvikles forskelligt afhængigt af geografi og status. I første omgang skal der skelnes mellem muslimerne indenfor og udenfor paladsets mure. Ydermere skal der skelnes mellem muslimerne i byerne og på landet. Forholdene udvikles forskelligt, hvorfor man kunne forestille sig at muslimernes kulturelle udtryk også fik forskellige udfoldelsesmuligheder. Eksempelvis kunne man forestille sig, at det muslimske udtryk havde bedre vilkår i de rene muslimske bydele og ved hoffet end det var tilfælde for bønderne, der var underlagt kristne herremænd.

Indenfor paladsets mure bestred specielt eunukkerne en central rolle i det embedsapparat der blev opbygget af Roger II og videreudviklet af de senere konger. Paladskulturen var præget af tolerance og diversitet, i hvert fald frem til massakren i 1161. Selvom paladskulturen senere blev forsøgt genopbygget mistede eunukkerne og muslimerne størstedelen af deres indflydelse, som følge af Steffen af Perches lovgivning fra 1169. Den normanniske hofkultur, der var inspireret af fathimidernes Ægypten, gav mulighed for, at den muslimske kultur kunne opretholdes. Selvom eunukkerne og embedsmændene formelt skulle konvertere, tyder kilderne på, at de stadig var muslimer. Jubayrs historie om jordskælvet i 1169 er et udtryk for den religiøse tolerance, der eksisterede ved hoffet, idet den antyder at William II kendte til eunukkerne og embedsmændenes sande religiøsitet, og ikke fandt problemer deri, så længe religionen blev dyrket i det skjulte. Dette er et tegn på, at muslimerne ved paladset bibeholdt deres kulturelle udtryk og identitet, om end i det skjulte.

Udenfor paladsets mure var situationen anderledes, her medførte kirkens stigende magt og spændingerne mellem muslimerne og de kristne en fremmedgørelse af muslimerne. Som

påpeget udviklede forholdene sig forskellige i byerne og på landet. Muslimerne på landet levede under kristne herremænd og med William II's donationer til klostret i Monreale, kom de muslimske bønder direkte under kirkens kontrol, hvorfor man kan forestille sig, at muslimerne blev udsat for et kirkeligt pres. Dette kunne have gjort det vanskeligt for muslimerne at bibeholde deres identitetsgrundlag, idet stigende spændinger og pres i sidste ende var en af bevæggrundene for dannelsen af modstandshæren. Forholdene i byerne var anderledes, dannelsen af rene muslimske kvarterer gjorde det muligt for muslimerne at bibeholde deres identitet. Dette bliver påpeget af Ibn Jubayr i hans rejsebeskrivelser, der netop beskriver de religiøse kvarterer med egne moskeer og basarer. I den forbindelse synes Jean-Marie Martins understregning af kongerigets diversitet at udgøre en central pointe i forbindelse med det kulturelle udtryk, fordi vilkårene for muslimerne var meget forskellige afhængig af omgivelserne.³²⁸ I forskningsdiskussionen blev det overvejet hvor mulighederne for muslimerne kulturelle udtryks overlevelse synes bedst; i byerne som følge af ghettoiseringer eller på landet. Ud fra overstående overvejelser kan der argumenteres for, at dannelsen af de muslimske kvarterer i byerne skabte de bedste muligheder for bibeholdelsen af muslimernes egen kulturelle identitet. På landet blev der i udgangspunktet skabt grundlag for kulturel sammenblanding som følge af det rurale samarbejde, men på længere sigt var den muslimske identitets overlevelse mest udsat på landet, fordi muslimerne var afhængige af kirken eller de kristne herremænds støtte, hvorfor en åbenhed overfor dem var nødvendig, og påvirkning af muslimerne derfor mulig. I denne forbindelse synes Joanna Drells perspektiv også at have betydning. Drell påpeger, at der langt op i det 12. århundrede stadig eksisterede en særegen identitet mellem lombarder og normanner.³²⁹ Overføres dette perspektiv til muslimernes situation, synes denne tendens at kunne spores specielt i byerne. Der kan argumenteres for, at skabelsen af de muslimske kvarterer netop var en central faktor i bibeholdelsen af egen identitet og religiøst udtryk, en tendens der for muslimernes vedkommende kan spores op i det 13. århundrede.

I det 13. århundrede skete der en internationalisering af muslimernes rolle i samfundet. Muslimerne spillede, frem til deporteringerne til Lucera, en aktiv rolle i forsøget på at skabe et for muslimerne retfærdigt samfund. I denne periode blev muslimernes kamp for deres egen identitet og deres overlevelse for mig at se religiøst funderet. Først og fremmest blev muslimernes religion et centralt element i magtkampen mellem Hohenstaufnerne og pavemagten, idet Paven gentagne gange påpegede Hohenstaufneres forhold til muslimerne som problematisk, derfor blev muslimerne på grund af deres anderledes religiøsitet og kulturelle orientering centrale. De vedvarende uroligheder på Sicilien og muslimernes konstante behov for at beskytte sig selv mod samfundets kristne, er et udtryk for latiniseringsprocessens gennemslag. Dermed var presset på muslimerne blevet så stort, at deres eksistens som muslimer blev truet. På den baggrund kan deporteringerne til Lucera ses

³²⁸ Martin, "Agrarian economy", 45. Uddybet yderligere i forskningsdiskussionen side 12.

³²⁹ For en yderligere uddybelse af Drells perspektiv henvises til forskningsdiskussion side 13.

som et positiv tiltag i henhold til bevarelsen af det muslimske udtryk, idet Lucera blev en central faktor for den muslimske eksistens overlevelse. Man kunne forestille sig, at det konversionspres muslimerne på Sicilien blev udsat for i sidste ende ville have medført, at det muslimske udtryk tilpassede sig det kristne udtryk, hvorved den muslimske identitet i sidste ende ville forsvinde fra samfundet. I Lucera blev muslimerne tvunget til at starte forfra, og på grund af de religiøse friheder, de fik af Frederik II, blev det muligt for muslimerne at skabe et fælles kulturelt udtryk, ud fra det de havde til fælles; deres religion. Derfor udgjorde Lucera, uanset om det betragtes som et fængsel eller som en 'frihedens enklave', en central faktor i bibeholdelsen af den muslimske identitet. Lucera skal dog ikke betragtes som en 'tolerancens bastion', fordi Luceras eksistens kun blev opretholdt af herskerne, hvad enten det var Hohenstaufferne eller Angevinerne så længe kolonien havde en vigtig funktion; økonomisk og militær. Det er Karl II's nedlæggelse af kolonien et bevis på. Han valgte at nedlægge kolonien fordi den økonomiske profit ved salget og pavemagtens støtte havde større betydning end kolonien i sig selv. Selvom der efterfølgende opstod muslimske minisamfund i området, var det muslimske udtryk forsvundet, idet muslimerne, for at leve i området var tvunget til at tilpasse sig det kristne samfund, hvilket betød, at et af de mest synlige muslimske udtryk, kaldelsen til bøn, eksempelvis blev forbudt.

Kulturel sammensmeltning eller kulturel tvang?

I henhold til det dynamiske kultursyn og specielt Homi Bhabhas idé om den hybride kulturudveksling³³⁰ er det interessant at overveje, hvilken proces den muslimske identitet og deres kulturelle udtryk gennemgik i perioden. På baggrund af analysen kan det konkluderes, at den muslimske identitet og deres kulturelle udtryk forsvandt i slutningen af perioden. Men hvorfor? For mig at se, er der to mulige forklaringsårsager. Det muslimske udtryk, der eksisterede i periodens begyndelse, blev gennem interaktion og sameksistens påvirket så meget af samfundets andre kulturelle udtryk at der til sidst blev skabt et nyt hybridt samfund. Heri indgik der elementer fra de 'oprindelige' muslimske udtryk og de andre kulturelle systemer. I denne forklaringsmodel var det ikke kun muslimernes kulturelle udtryk, der blev forandret. Den hybride kultur påvirkede også det kristne samfund, der ligeledes udviklede kulturelle udtryk, der var præget af muslimerne. Forskellige eksempler fra kilderne kunne tyde på, at sådanne sammensmeltede udtryk brød frem. Ibn Jubayr iagttog to træk ved samfundet der kunne understøtte det hybride udviklingsperspektiv:

*"We noticed on this road churches prepared for the Christian sick. In their cities they have them after the model of the Muslim hospitals, and we have seen their like at Acre and Tyre. We marvelled at such solicitude."*³³¹

³³⁰ Se Bhabha, 2004.

³³¹ Ibn Jubayr, 346.

“The Christian women of this city [Palermo] follow the fashion of Muslim women, are fluent of speech, wrap their cloaks about them, and are veiled. They go forth on this Feast Day dressed in robes of gold-embroidered silk, wrapped in elegant cloaks, concealed by coloured veils, and shod with gilt slippers.”³³²

Ibn Jubayr har selvfølgelig en interesse i at fremhæve de muslimske aspekter i samfundet og ikke mindst understrege de elementer, de kristne adopterede fra islam. Derved skal der selvfølgelig overvejes hvilken sandhedsværdi udsagnene reelt har. Ikke desto mindre tegner Ibn Jubayrs beskrivelser et billede af et samfund sammenvævet af forskellige kulturelle udtryk. Et samfund, hvor de kristne indlemmede dele af muslimsk praksis, både institutionelt - såsom hospitalerne, men også i det kulturelle udtryk, som de kristne kvinders klædning er et eksempel på. Et andet åbenlyst eksempel er den arabisk inspirerede paladskultur.

Kilderne siger ikke noget om, hvorvidt påvirkning også var modsatrettet, således at muslimerne adopterede kristne elementer. Derfor er dette perspektiv vanskeligere at belyse, men det synes sandsynligt at en sådan udvikling har fundet sted. Først og fremmest synes det at være en naturlig udvikling når to forskellige kulturelle udtryk lever tæt sammen over en lang periode, herved lærer man hinandens praksisser og kulturkodeks at kende, hvilket i sidste ende kan føre til sammenblanding. Det kan tænkes at muslimernes erhverv spillede en rolle i denne sammenhæng. Muslimerne var, som beskrevet i analysen, primært bønder, soldater, håndværkere og handelsmænd. Alle erhvervstyper havde tæt kontakt og samarbejde med kristne, hvorfor det er sandsynligt, at der blev skabt en åbenhed og respekt, som i sidste ende åbnede op for muligheden for et kulturelt miks.

I forskningsdiskussionen blev Graham Louds identitetssyn præsenteret i forbindelse med normannernes fastholdelse af egen identiteten. Overføres dette perspektiv på muslimernes situation underbygger Louds argumentation det hybride perspektiv, idet Loud påpeger, at de oprindelige kulturelle udtryk forsvandt, som følge af kulturudveksling og interaktion. En sådan udvikling kan spores på forskellige niveauer, der kan således argumenteres for, at det landlige muslimske udtryk forsvandt som følge af det rurale samarbejde med de kristne, mens der kan argumenteres for, at det kulturelle udtryk der blev udviklet ved hoffet var en blanding af muslimernes og normannernes kultur. Herved synes denne forklaringsmodel at understøtte et hybriditetsperspektiv, og forklare det muslimske udtryks forsvinden fra samfundet som en naturlig følge af udveksling og interaktion.

Den anden forklaringsmodel fokuserer på kulturel tvang. Det skal overvejes, hvorvidt den muslimske identitet og det kulturelle udtryk forsvandt, fordi det kristne pres blev så kraftigt, at muslimerne enten konverterede eller emigrerede. Der er flere faktorer, der kan tyde på, at en sådan udvikling kan spores i samfundet. De gentagne emigrationsbølger kunne tyde på, at

³³² Ibn Jubayr, 349-350.

konversionspresset blev så kraftigt, at de truede den muslimske identitets eksistens. Dette kunne medføre, at de rige muslimer emigrerede til muslimske lande mens fattige muslimer højst sandsynligt konverterede. Antallet af konversioner er svært at vurdere, som skrevet i forskningsdiskussionen påpeger Alex Metcalfe, på baggrund af udviklingen i navneoptegnelser over tid, at antallet af kristne navne er stigende, hvilket ifølge Metcalfe er en indikation på øgede konversioner. Han understreger også, at konvertering ikke skete som følge af deporteringstrusler, men på baggrund af muslimernes tilpasning til det omkringværende samfund, som følge af en lang periode med kulturudveksling og interaktion.³³³ Dette argument blev ligeledes anvendt i påvisningen af hybriditetsperspektivet, hvormed kulturudveksling, altså kan have to effekter; sammenblanding eller konversion. I henhold til konversionsperspektivet spillede endnu et aspekt en central rolle - ønsket om forandring af status og flere muligheder. Der kan argumenteres for, at dette perspektiv var centralt hos mange af de muslimer der konverterede, hvorved det religiøse aspekt blev sat i anden række. I den forbindelse synes opgivelsen af islam til fordel for kristendom at være et forholdsvis uproblematisk valg. Dette kan begrundes i den aftagende kontakt med den muslimske verden og 'ulamā's emigration, hvilket kunne betyde, at de stærke bånd til islam blev svækket, hvorved konversion blev et muligt 'karriereskridt'. Jeg mener dog, modsat Metcalfe, at det bør overvejes, om ikke også truslen om deportering, specielt efter første deporteringsbølge i 1220'erne, betød en stigning i antallet af konversioner. For de muslimer der ikke ønskede at forlade Sicilien, var konversion en mulig redning, hvorved jeg ikke mener dette aspekt bør udelukkes. Til sidst skal det påpeges, at konversionspresset og tilpasningsaspektet også kunne have en modsatrettet effekt. Man kunne forestille sig, at det kirkelige pres kunne være generator for en stigende muslimsk fromhedsbølge. Selvom dette aspekt ikke er formuleret i forskningen, findes der spor i kilderne; emigrationsbølgerne og den gruppe af muslimer Ibn Jubayr beskriver, der levede uden herskernes beskyttelse og ikke betalte jizya. 'Ulamā's emigration kunne pege i retning af, at det religiøse pres også fordrede en fromhedsreaktion, hvor de, der havde mulighed for det, flygtede; fædre giftede deres døtre bort til mænd i muslimske lande, mens nogle muslimer valgte at blive på Sicilien uden beskyttelse. Derved kunne konversionspresset medføre både en øget modstand eller kulturel ofring af det oprindelige udtryk, til fordel for det kristne.

I specialets indledning skrev jeg, at det kunne være interessant at belyse hvilken betydning kulturmødet fik for 'slagets tabere'. Ved at anvende en sådan negativ ladet term om muslimerne, ligger der en naturlig konklusion. Den udvikling og de påvirkninger muslimerne blev udsat for i perioden, medførte at muslimerne i sidste ende mistede deres identitet, hvorved deres kulturelle udtryk forsvandt. Men ud fra de to perspektiver der er præsenteret ovenfor – kulturel sammensmeltning overfor kulturel tvang, bør det kort overvejes om der eksisterer 'tabere' i et kulturmøde. Ud fra det kulturelle tvangsperspektiv er svaret åbenlyst –

³³³ Metcalfe, "Muslims of Sicily", 310ff. Uddybet i forskningsdiskussionen side 14.

ja! Som følge af konversionspresset gav muslimerne til sidst efter. Enten overtog de herskernes kulturelle orientering; flygtede eller kæmpede en ulige kamp mod den kulturelle overmagt, der i sidste ende medførte muslimernes deportering fra Sicilien, og i begyndelsen af det 14. århundrede forårsagede muslimernes forsvinden fra riget. Ud fra ideen om kulturel sammensmeltning bliver konklusionen imidlertid en anden. Her eksisterer der ikke 'tabere', fordi de kulturelle udtryk, der voksede frem som følge af kulturmøderne, indeholder elementer fra flere forudgående kulturelle systemer. Dermed blev de 'nye udtryk' en blanding af både muslimske og kristne udtryk, hvilket, ifølge dette perspektiv, ikke fordrede direkte tabere.

Med udgangspunkt i den tidlige forskning, synes sidstnævnte perspektiv bedst at beskrive den udvikling, der skete på Sicilien. Ud fra analysen synes resultatet mere kompleks end som så. Det tolerante syn bibeholdes kun så længe herskerne fik noget ud af det. Denne udvikling beskrives af Ibn Jubayr, der i udgangspunktet var positiv over de forhold, muslimerne levede under, men som ved et nærmere eftersyn begræd de sicilianske muslimers skæbne. Der kan i stedet argumenteres for, at de to perspektiver afløser hinanden. I begyndelsen kan der spores hybriditet og kulturel sammensmeltning, fordi magten i denne periode var ligeligt fordelt mellem herskeren og den muslimske befolkningsmajoritet. Men så snart magtbalancen tipper, blev muslimerne udsatte og konversionspresset tiltog. Herved udvikledes et nyt kulturelt system, hvor latiniseringsprocessen slog igennem og det kulturelle pres på muslimerne blev øget. Det mest åbenlyse tegn på dette er 'ulamā's emigration, den muslimske modstandsbevægelses kamp for overlevelse på Sicilien, deporteringen til Lucera og endelig koloniens nedlæggelse, hvor muslimerne fra Lucera enten blev solgt som slaver eller tvangskonverteret.

Konklusion

I specialets indledning satte jeg mig for at undersøge, hvilken betydning kulturmøder havde for den part, der kom ud af mødet som tabere. Jeg valgte at fokusere på kulturmødet mellem kristne og muslimer på Sicilien i middelalderen. Og ønskede dels at belyse, hvordan normannernes erobringer påvirkede muslimerne, og hvordan forholdene udviklede sig for muslimerne efterfølgende.

Normannernes magtovertag skabte forandrede vilkår for muslimer. Fra at leve i et muslimsk styret rige, blev de undersåtter i et rige, regeret af mennesker med en anden kulturarv og en anden religiøsitet. Muslimerne udgjorde i udgangspunktet befolkningsmajoriteten, hvorved de fik lov til at bibeholde deres samfundssystemer og religiøse overbevisning. Men vilkårene for muslimerne var forskellige alt efter om de levede i 'det almindelige samfund' som håndværkere eller bønder, eller om de fungerede som Kongens betroede embedsmænd, og levede livet på paladset. Indenfor paladsets mure skabte de normanniske konger en enestående hofkultur, hvor den arabiske inspiration var tydelig; med haremspiger, eunukker og musikere. Således var Kongen omgivet af forskellige kulturelle udtryk og blev påvirket af disse orienteringer - eksemplificeret ved skabelsen af dīwān. Udenfor paladset var situationen en anden. Selvom muslimerne fik lov til at beholde deres religiøse overbevisning, blev de underlagt restriktioner, hvoraf jizyaen er det klareste eksempel. Den stigende latinisering af samfundet, kirkens voksende magt og den stadige kristne immigration til øen, betød at muslimerne kom under pres; hvilket i sidste ende førte til massakrer og forfølgelser. Muslimerne tog kampen op, og kæmpede for deres eksistens - men forgæves. Trods Hohenstaufernes støtte til muslimerne under den internationale anti-muslimske pavepropaganda, blev muslimernes sidste fristed; kolonien i Lucera, nedlagt i 1300 og muslimerne forvist fra riget.

Det kongerige, de normanniske herskere havde skabt, eksisterede i to århundreder og var præget af forskellige kulturelle udfordringer og udviklinger. Kongernes regeringsform og syn på muslimerne fik betydning for de samfund, der udvikledes og derigennem for muslimerne, der op gennem perioden oplevede en tiltagende polarisering og fremmedgørelse overfor de kristne. Hvad der i udgangspunktet var et kulturmøde, der fordrede kulturudveksling og hybriditet udviklede sig til at blive et møde der endte i kulturel tvang; hvor kravet var konversion og underlægning eller slavestatus. Dermed synes det kulturmøde, der specielt i den tidlige forskning blev beskrevet som unik og positiv, at få en trist udgang for 'slagets tabere' – hvad muslimerne i høj grad var!

Litteratur

- Abulafia, David (ed.) (2004); "Italy in the Central Middle Ages", Oxford University Press
- Ahmad, Aziz (1975); "A History of Islamic Sicily", Edinburgh University Press
- Albrechtsen, Erling (1981); "Normannernes Bedrifter i Syditalien af Godfred Malaterra", Odense Universitetsforlag
- Bartlett, Robert (1994); "The making of Europe", Princeton University Press
- Bautier, Robert-Henri et al. (eds.) (1999): "Lexikon des Mittelalters – band V, Hierarchien – Mittel bis Lukanien", Verlag J. B. Metzler
- Bearman, p. et. al. (eds.) (2006): "Encyclopaedia of Islam", 2. udg., Brill (<http://brillonline.nl>)
- Bhabha, Homi (2004); "The Location of Culture", Routledge
- Borchorts, Annette & Ann-Dorte Christensen (eds.) (2006), "Kønsreflektion – om magt og mangfoldighed", Aalborg Universitetsforlag
- Broadhursts, R. J. C. (1952); "The Travels of Ibn Jubayr", Jonathan Cape
- Burckhardt, Jacob (1903); "Renaissancens kultur i Italien", Forlaget af Universitetsboghandler G. E. C. Gad
- Butler, Jean & Thomas Hoffmann (eds.) (2008); "Gads leksikon om Islam", Gads Forlag
- Douglas, David C. (1969); "The Norman Achievement 1050-1100", Eyre & Spottiswoode
- Drell, Joanna H. (1999), "Cultural syncretism and ethnic identity: The Norman 'conquest' of Southern Italy and Sicily", *Journal of Medieval history*, vol. 25, nr. 3, 187-202
- Dunbar, Prescott N. (2004): "The history of the Normans – by Amatus of Montecassino", The Boydell Press
- El Fadl, Khaled Abou (1994); "Islamic Law and Muslim Minorities: The Juristic Discourse on Muslim Minorities from the Second/Eight to the Eleventh/Seventeenth Centuries", *Islamic Law and Society*, vol. 1, nr. 2, 141-187
- Haskins, Charles Homer (1927/1972); "The Renaissance of the Twelfth Century", The world Publishing Company
- Houben, Hubert (2002); "Roger II of Sicily – A ruler between east and west", Cambridge University Press
- Jansen, Katherine L. et. al. (eds.) (2009); "Medieval Italy – Texts in Translation", University of Pennsylvania Press
- Jensen, Kurt Villads (1993); "Bellum Iustum i 1200-tallets vesteuropæiske tænkning og fred", *Historisk tidsskrift*, 93, bind 1, 29-46
- Johns, Jeremy (2002); "Arabic Administration in Norman Sicily – The Royal Dīwān", Cambridge University Press
- Khair, Tabish et. al. (eds.) (2005); "Other Routes", Indiana University Press
- Kleinhenz, Christopher (ed.) (2004); "Medieval Italy – an Encyclopedia", vol. 1 & vol. 2, Routledge
- Loud, G. A. (2000); "The Age of Robert Guiscard – Southern Italy and the Norman Conquest", Pearson Education Limited

- Loud, G. A. & A. Metcalfe (eds.) (2002); "The society of Norman Italy", Brill
- Loud, G. A. & T. Wiedermann (1998); "The history of the tyrants of Sicily by Hugo Falcandus 1154-69", Manchester University Press
- Loud, G. A. "The Annales of Montecassino, 1189-1195", forefandtes 9. marts 2010 på <http://www.leeds.ac.uk/history/weblearning/MedievalHistoryTextCentre/Annales%20Casinen ses.doc>
- Maier, Christoph T. (1995); "Crusade and rhetoric against the Muslim colony of Lucera: Eudes of Châteauroux's Sermons de Rebellione Sarracenorum Lucherie in Apulia", *Journal of Medieval History*, vol. 21, nr. 4, 343-385
- Mallette, Karla (2005); "The Kingdom of Sicily, 1100-1250 – A literary History", University of Pennsylvania Press
- Marongiu, Antonio (1964); "A Model State in the Middle Ages: The Norman and Swabian Kingdom of Sicily", *Comparative Studies in Society and History*, vol. 6, nr. 3, 307-320
- Matthew, Donald (1992); "The Norman kingdom of Sicily", Cambridge University Press
- McKitterick, Rosamund (ed.) (1995); "The New Cambridge Medieval History II – 700-900", Cambridge University Press
- Metcalfe, Alex (2009); "The Muslims of medieval Italy", Edinburgh University Press
- Norwich, John Julius (1970); "The Kingdom in the sun 1130-1194", Longman Group Limited
- Powell, James M. (ed.) (1990); "Muslims under Latin rule, 1100-1300", Princeton University Press
- Powell, James M. (1971); "The Liber Augustalis", Syracuse University Press
- Richards, D. S. (2006); "The Chronicle of Ibn al-Athīr for the Crusading Period from al-Kāmil fī l-ta'rīkh", part 1 – 3, Ashgate
- Smith, Denis Mack (1969); "A history of Sicily – Medieval Sicily 800-1713", Chatto & Windus Ltd.
- Strayer, J. R. (1964); "A Model State in the Middle Ages: The Norman and Swabian Kingdom of Sicily: Comment", *Comparative Studies in the Middle Ages*, vol. 6, nr. 3, 321-324
- Takayama, Hiroshi (1993); "The administration of the Norman kingdom of Sicily", E. J. Brill
- Taylor, Julie Anne (2007); "Freedom and Bondage among Muslims in Southern Italy during the Thirteenth Century", *Journal of Muslim Minority Affairs*, vol. 27, nr. 1, 71-77
- Taylor, Julie (2005); "Muslims in Medieval Italy – The Colony at Lucera", Lexington Books
- Tolan, Jonh Victor (2002); "Saracens", Columbia University Press
- Tolan, John Victor (ed.) (1996); "Medieval Christian perceptions of Islam: a book of essays", Garland Publishing inc.
- Watt, W. Montgomery (1972); "The Influence of Islam on Medieval Europe", Edinburgh University Press

Abstract

The Middle Ages was a period of innumerable cultural encounters between Christianity and Islam. Some of these took place in the Holy Land, but encounters were also seen within the boundaries of Europe; e.g. in Sicily. This dissertation examines the consequences of the cultural encounters on Sicily from a Muslim point of view. Sicily was under Islamic control until the Norman invasion of the island in the second half of the 11th century. The Normans created a powerful kingdom which lasted for two centuries. The change of powers affected the Sicilian Muslims who were now subjects to a Christian King.

According to the older research the conditions for the Muslims in the Norman Kingdom of Sicily were unique during the period; and the period is described as characterised by tolerance and diversity. But was this the true picture; Or were the conditions for the Muslims less free? Scholars today often focus on the Norman and Staufen kings instead of their subjects, which makes an examination of the Muslims' conditions difficult, but also highly interesting. The last decades' focus on cultural encounters and identity makes an examination of the Muslims' conditions and their development relevant. Furthermore a discussion of the surroundings' and the religious communities' significance on each other is an interesting perspective, which has not been considered yet. However I believe the surroundings played an important role in the Muslim development of Sicily during the 11th – 13th century.

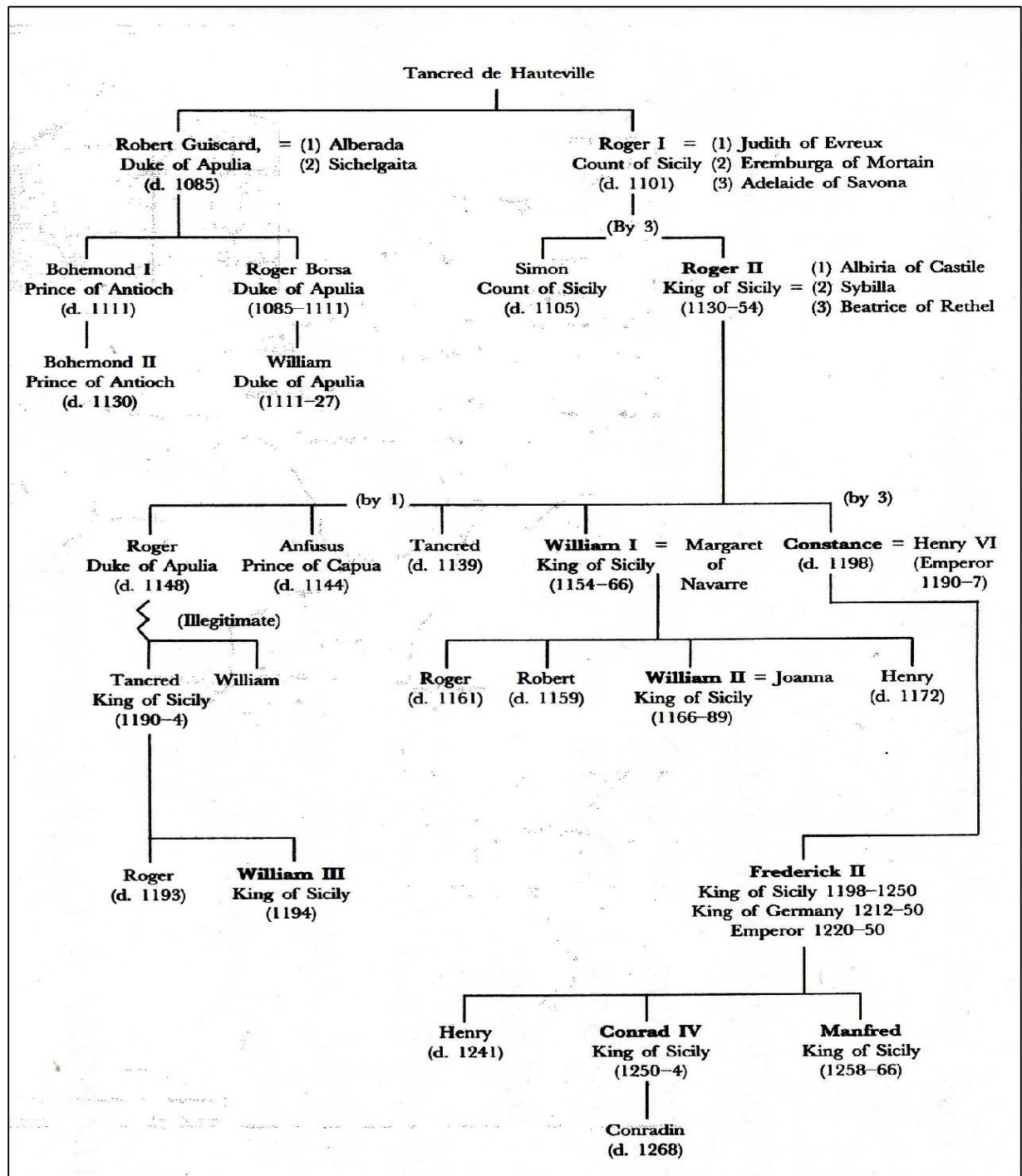
The Norman invasion was led by Robert Guiscard and his brother Roger from the Hauteville-family. It was a long-running fight, but in 1091 the last Muslim stronghold fell, and Sicily was entirely under Norman control. During the reign of Roger II (1101-1154), the Norman Kingdom expanded and became an important political power until the division of the Kingdom in 1282. The conditions for the Muslims during the reigns of the Hautevilles were relatively good, but these conditions must be described on two levels. On the one hand, the Muslims became a central element of the Norman court, which was inspired by the Islamic culture, i.e. represented by eunuchs and concubines. Also the administration was inspired by the Fatimid Caliphate, especially the fiscal administration, the *dīwān*, incorporated Arabic elements and servants. The surviving documents from the *dīwān* are evidence of the cultural mix inside the administration as the documents are trilingual, i.e. written in Arabic, Latin and Greek. On the other hand, the conditions developed differently outside the palace, where the Muslims in the cities, merchants and artisans, lived in their own neighbourhoods with their own markets and were separated from the rest of the society. In the Muslim parts of the cities Islam was practiced, and the mosque was a part of the community. The Muslim peasants' life conditions changed the most; they became tenants under either the King, the Church or Christian barons, and were dependent on their protection. The Muslims, both in the cities and in the country had to pay a religious poll-tax, *jizya*, which secured their protection. But due to the increasing latinization, the strengthening of the Church and the immigration of Christian

nobles, the Muslims came under pressure. The increased polarization between the Muslims and the Christians resulted in riots and Muslim massacre at the end of the 12th century. The Muslims were hunted down and murdered, and were forced to escape into the mountains, where they in the last decade of the 12th century formed a liberation army and started to fight the Christians.

In the 13th century the Normans lost power, and the Roman Emperors gained control. Frederick II was the important figure, and because of his imperial position, the Sicilian Muslims became an international matter. Frederick II ended the Muslim uprisings and deported the Muslims to the Colony of Lucera located in the Apulian region of Italy. Despite his deportations the relationship with the Muslims remained good during the reign of the imperial Staufen-family, and it was a source of papal frustration, which eventually led to the excommunication of Frederick and his successors. The dispute between the Sicilian kings and the Pope concerning the Muslims remained an issue until Charles II of Napoli closed the colony in 1300. In the colony Islam was preserved, and a semiautonomous Muslim colony was created. After the closing of the colony the remaining Muslims were either forced into Christianity or sold to slavery. The Muslim history in southern Italy was brought to an end; and the reign of 'the baptised sultans' was over.

The Muslims became the losers of the Sicilian cultural encounters, even though they played an important role in the creation of the Norman Kingdom of Sicily. During the period the Muslims formed the majority in Sicily and were an important factor in maintaining agricultural production and commercial relations with the rest of the Muslim world. Therefore the Muslims were allowed to keep their cultural expression and religion, and the society was characterized by coexistence and hybridity. Partly due to Muslim emigration and increasing latinization, Islam came under pressure - and on the threshold of the 14th century the Muslim existence in Sicily was over due to cultural assimilation, conversion, slavery or emigration.

Bilag 1: Genealogisk oversigt over Siciliens konger³³⁴

³³⁴ Oversigten er taget fra Loud, G. A. & Alex Metcalfe (eds.), *The Society of Norman Italy*, 2002. Roger II's regeringsperiode starter ifølge denne optegnelse først i 1130, det år han blev kronet. Roger fungerede dog formelt som kongerigets hersker fra 1112. Fra Roger I's død frem til 1112, fungerede Roger II's mor Adelaide som regent.

Bilag 2: Det sicilianske kongerige og middelhavsområdet

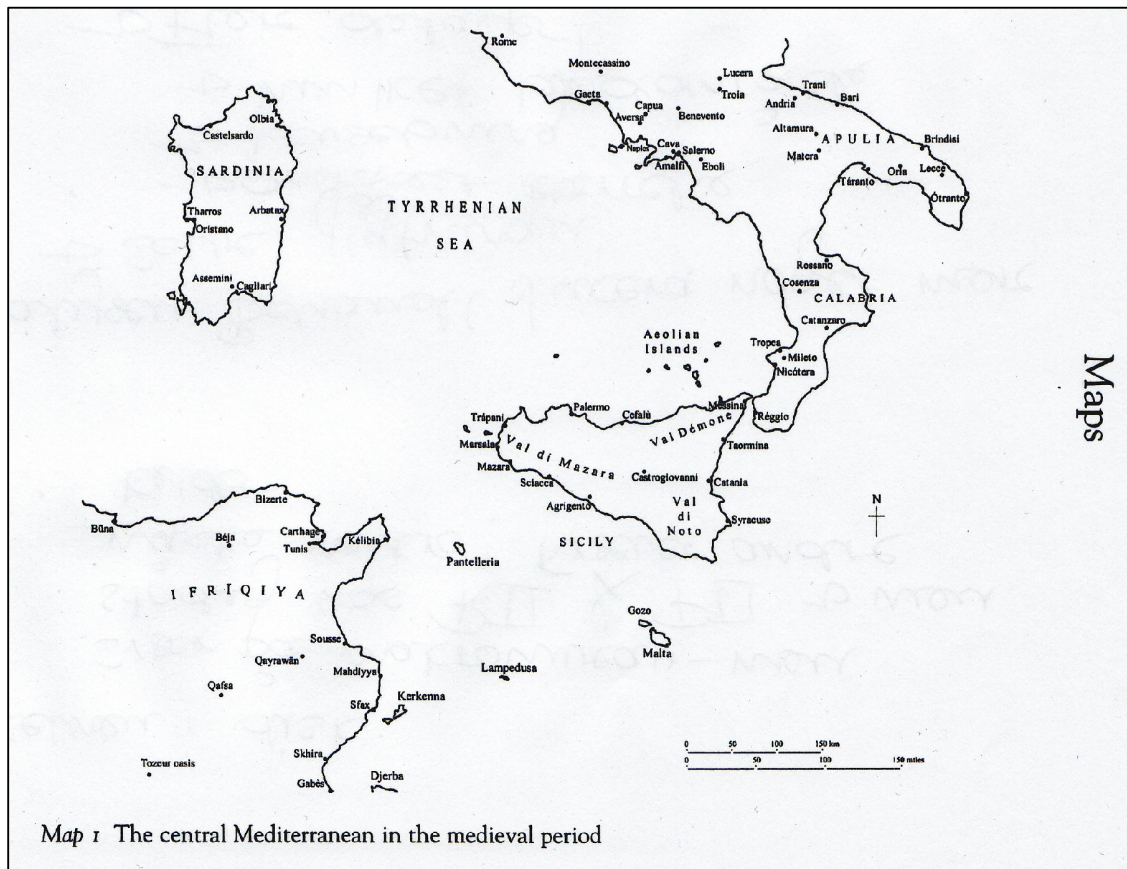
Kort 1: Det sicilianske kongerige³³⁵

Kongeriget, som det så ud ved Roger II's død. Kortet betegner de områder, der fra Roger II's kroning i 1130, udgjorde konstanten i riget op gennem perioden.

³³⁵ Fundet på wikimedia, marts 2010. (http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Regno_di_Sicilia_1154.svg).

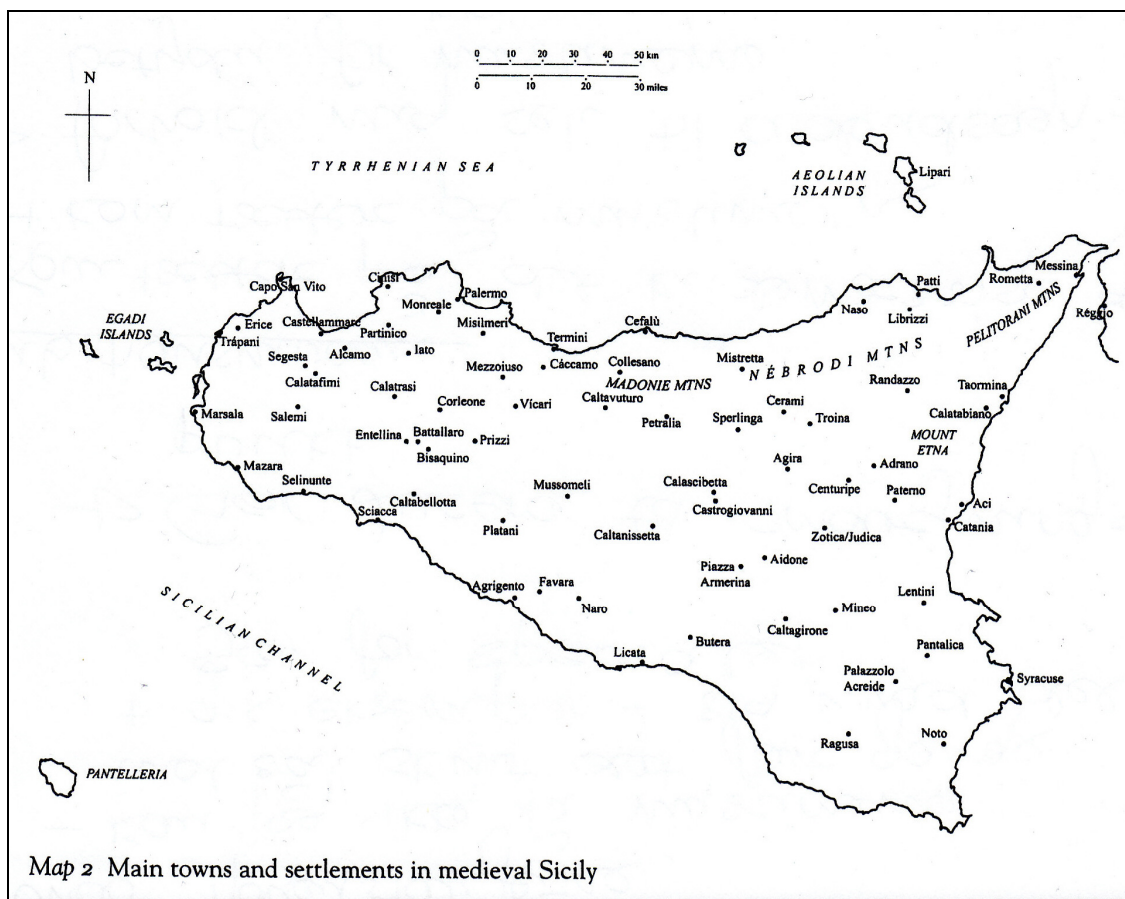
Kort 2: Kort over middelhavsområdet

Kort over middelhavsområdet i middelalderen. Her med de centrale muslimske byer normannerne erobrede i Ifrīqiya samt kolonien i Lucera i Apulien.³³⁶

³³⁶ Kortet er hentet fra Alex Metcalfe, *The Muslims of Medieval Italy*, 2009.

Bilag 3: Sicilien i middelalderen³³⁷

³³⁷ Kortet er hentet fra Alex Metcalfe, *The Muslims of Medieval Italy*, 2009.